

TARTU ÜLIKOOL
GEOGRAAFIA INSTITUUT

KRISTEL KUTSAR

**SOOLINE ASPEKT EESTI SISERÄNDES
1990. AASTATEL**

MAGISTRITÖÖ INIMGEOGRAAFIAS

JUHENDAJA: PhD TIIT TAMMARU

TARTU 2006

Sisukord

SISSEJUHATUS.....	4
1 TEOREETILINE TAUST	6
1.1 RÄNDE MÕISTE	6
1.2 RÄNDETEOORIAD.....	7
1.2.1 Makrotasandi käsitlused	7
1.2.2 Mikrotasandi ehk individualistlikud käsitlused	9
1.2.3 Mikro- ja makrotasandi teooriate segunemine	10
1.3 SISRÄNDE SUUNAD	11
1.4 RAHVASTIKURÜHMAD SISRÄNDES	12
1.4.1 Sugu	13
1.4.2 Vanus	16
1.4.3 Haridus	17
1.4.4 „Seotud” rändajad ja „seotud” jääjad	18
1.4.5 Rändesoov ja rändesooritus	19
1.5 RÄNDEPÕHJUSED	20
1.5.1 Rändepõhjuste liigitamine	20
1.5.2 Rändepõhjused	21
1.5.3 Soolised erinevused rändepõhjustes	22
1.5.4 Rände seostamine inimese elustaadiumitega.....	23
1.6 MEESTE JA NAISTE RÄNDE ARENGUJOOINED EESTIS	26
1.6.1 Üldised rändepõhjused Eestis.....	27
1.6.2 Probleemi seade ja hüpoteesid.....	29
2 METOODIKA	31
2.1 METODOLOOGIA VALIK	31
2.2 ANDMEALLIKAD	31
2.2.1 Rahva ja eluruumide loendus 2000	32
2.2.2 Tööjõu-uuring (ETU, 2002)	32
2.3 ANALÜÜSIMEETOD	34
2.3.1 Rahvastiku siserände suundade analüüsi meetod	35
2.3.2 Soolise disproportsiooni analüüsi meetod	36
2.3.3 Valikuuringu (ESA ETU, 2002) statistilise analüüsi meetod.....	36

2.4	ANALÜÜSIS KASUTATAVAD TUNNUSED	38
2.4.1	Ruumianalüüsi tasandite määratlemine	38
2.4.2	Rahvastiku allrühmad	39
3	ANALÜÜS.....	41
3.1	18-35-AASTASE ELANIKKONNA SOOSPETSIIFILINE RÄNDEKÄITUMINE KOGURAHVASTIKU TAUSTAL	41
3.1.1	Rändeintensiivsus	41
3.1.2	Ränne kohalike omavalitsusüksuste lõikes.....	46
3.1.3	Ränne maakonnasiseses hierarhias.....	54
3.1.4	Ränne maakondades	60
3.1.5	Ränne asustuse hierarhias.....	63
3.2	NOORTE TÄISKASVANUTE SOOLINE DISPROPORTSIOON AASTAL 2000	72
3.2.1	Sooline tasakaal asustushierarhiatasemete lõikes.....	72
3.2.2	Sooline tasakaal omavalitsuste lõikes	75
3.3	SOOSPETSIIFILISUS RÄNDEPÕHJUSTES.....	80
3.3.1	Siserändes osalenud ja mitteosalenud võrdlevalt	80
3.3.2	Rändepõhjused hierarhiatasemete vahelises ja siseses rändes	83
3.3.3	Rändepõhjused erinevate rändesuundade puhul.....	87
4	ARUTELU.....	91
	KOKKUVÕTE	96
	KASUTATUD KIRJANDUS.....	102

Sissejuhatus

Tammaru (2001) on erinevate autorite põhjal kokkuvõtvalt väitnud, et ränne on koos sündimuse ja suremusega üks kolmest põhilisest rahvastikuprotsessist, mis mõjutavad mingi koha rahvastiku koosseisu, kuid rännet on kõige raskem mõõta ja prognoosida; kolmest rahvastikukomponendist seondub ränne kõige enam laiemate ühiskondlike protsessidega. Ränne reageerib ühiskondlikele muutustele väga kiiresti ja on seega ühiskonna vähemnähtavate protsesside paremini nähtav väljendus. Maailma terviklik rahvaarv rände tõttu ei muutu, aga rände mõju on oluline madalamatel tasanditel. Rände kaudu muutuvad arusaadavaks inimeste püüdlused, vajadused ja arusaamad. Eestis toimuvad olulised ühiskonnamuutused kajastusid väga tugevalt nii sise-, kui ka välisrändes, seda eriti 20. sajandi 90ndatel aastatel.

Winchi (1971) järgi on partneri valik suuremalt jaolt homogeenne (kalduvus valida endaga sarnane partner) selliste faktorite puhul, nagu vanus, rass, religioosne kuuluvus, sotsiaalne klass, haridus, elukoht ning eelnev perekonnaseis. Arenguliste protsesside teooriad kirjeldavad parterivalikut kui võimalike partnerite filtreerimist, kuni alles jääb üks väljavalitu. Üheks filtreerimise vahendiks peetakse geograafilist lähedust, st., et inimesed abielluvad nendega, kes elavad nende lähedal (Coombs 1969). Inimesed kohtuvad tavaliselt paikades, kus nad elavad, töötavad ning vaba aega veedavad. Nii võib sooliselt ebaühtlane noorte täiskasvanute ränne põhjustada pruudi- või peiuprobleemi nii väljarände kui ka sisserände piirkonnas.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on anda ülevaade meeste ja naiste rändekäitumisest Eestis kahe rahvaloenduse (1989 ja 2000) vahelisel perioodil, püüdes keskenduda noorte rahvastikurühma erisustele kogurahvastikuga võrreldes. Töö ülesanneteks on analüüsida meeste ja naiste rändekäitumist iseloomustavaid ning eristavaid sotsiaal-majanduslikke ja demograafilisi näitajaid ning käsitleda rändepõhjust. Töö empiiriliseks aluseks on Eesti Statistikaameti poolt läbi viidud Rahva ja eluruumide loenduse (2000) ning Eesti Tööjõu-uuringu (2002) andmed.

Teema on käesoleva töö autori arvates aktuaalne, kuna madala sündimusega Eesti iibeprobleemi eeltingimused võivad peituda just meeste ja naiste ebaproportsionaalses rändekäitumises (Kutsar 2000). Sellisest aspektist teema käsitlemine on uudne, sest soospetsiifilist rändekäitumist on üldiselt vähe käsitletud, seda nii rahvusvahelises teaduskirjanduses (Bonney ja Love 1991, Halfacee 1993) kui ka Eesti rahvastiku-uurijate poolt (Kulu 2005).

Käesoleva töö esimeses peatükis keskendutakse rändekäitumise teoreetilistele aspektidele. Töö teine peatükk annab ülevaate uurimisprobleemile lähenemise metodoloogiast. Töö kolmas peatükk sisaldab empiiriliste andmete analüüsi ning neljas – arutelu – käsitleb saadud tulemusi kirjanduses esitatud taustal.

1 Teoreetiline taust

1.1 Rände mõiste

Lee (1969) definitsiooni kohaselt nimetatakse rändeks inimeste alalist või ajutist elukoha vahetust, st. inimeste liikumist ühest geograafilisest punktist teise. Sellega kaasneb sageli ka töökoha, sõpruskonna ja sotsiaalsete suhete muutus. Lühema definitsiooni rändele pakub Katus (1993), kelle järgi on ränne inimeste liikumine, mis ületab administratiivse üksuse piire. Rännet on mitmeid liike: vabatahtlikku, sunniviisilist, riigisisest, rahvusvahelist, erinevatest põhjustest ajendatut jne. Käesolevas töös kasutatava põhimõiste *siserände* puhul peetakse üldjuhul silmas elukohavahetusi, mis ületavad administratiivse üksuse piiri, kuid jäävad seejuures ühe riigi piiresse.

Traditsiooniliselt kuulub rahvastiku rändekäitumine demograafiateaduse valdkonda, kuid oma olemuselt on ta siiski interdistsiplinaarne, st. rännet käsitlevad erinevate teadusvaldkondade uurijad. Esiteks, viitavad rände uurimisel kasutatavad sotsioloogilised analüüsimeetodid selle seosele sotsioloogiaga; teiseks, rände majanduslik dimensioon on seotud eelkõige majandusliku taseme regionaalsete erinevustega; kolmandaks, geograafia valdkond annab rändele ruumilis-ajalise dimensiooni ning neljandaks, põlvkondadega seotud protsessid viitavad demograafilisele dimensioonile (Tammaru 2001).

Inimeste rändekäitumise mõju rahvaarvule välja- ja sisserände piirkonnas on demograafiline probleem. Samuti võib see olla poliitiline probleem, iseäranis küll välisrände puhul, kui poliitilist piiri ületada soovijad puutuvad kokku kitsenduste ja eritingimustega. Rändel on kokkupuude ka sotsiaalpsühholoogiaga, kui käsitleda rändekäitumise sotsiaalpsühholoogilisi aspekte, nagu näiteks rändeotsuse langetamise protsessi grupi(perekonna)suhete taustal, rändeotsuse tegija isiksuseomaduste mõju otsustamisel, samuti rändejärgse sotsiaalpsühholoogilise kohanemise problemaatikat. Rändes osaleja isiksus võib mängida tähtsat rolli selles, kui hästi ta integreerub uude ühiskonda. Kokkuvõttes indiviidi rändeotsuseline käitumine mõjutab nii sisse- kui ka väljarände piirkonna sotsiaalsest struktuuri, mis omakorda võib olla sotsioloogia valdkonna uurijate huvi keskmes (Jansen 1969).

1.2 Rändeteooriad

Üheks esimeseks, kes püüdis süstematiseerida inimese rändekäitumist ja inimühiskonnas asetleidvaid rändeprotsesse, võib pidada Kulu (1997: 39) viitel Ravensteini (1889; 1885), kelle poolt välja toodud rändeseadused on avaldanud rändeuuringute metodoloogiate arengule suurt mõju. Ravenstein oli üks esimesi, kes nägi, et ränne ei ole kaootiline nähtus, vaid selles valitseb, nagu teisteski inimnähtustes, oma seaduspärane süsteem.

Rändeteooriad saab kõige üldisemalt jagada kaheks: makro ja mikrotasandi teooriad. Makroteooriad lähenevad uurimisküsimusele tervikust lähtudes, neis vaadeldakse rändevooge ning nähtuse seletamise aluseks on objektiivsed keskkonnategurid. Kulu (2000) väitel rajanevad traditsionaalsed makrotasandi rändeteooriad ja –mudelid biheivioristlikul, funktsionalistlikul ja neomarksistlikul metodoloogial.

Mikroteooriad, mida nimetatakse ka individualistlikeks lähenemisteks, seletavad rännet lähtuvalt inimeste käitumisest, otsides rändekäitumise subjektidest lähtuvaid seaduspärasusi. Oluliseks peetakse seda, kuidas erinevad inimesed keskkonnaimpulssidele reageerivad ja millest lähtuvalt oma rändeotsuseid langetavad. Kulu (1997) järgi liigitatakse mikroteooriate alla biheivioralistlikul ja ratsionaalse valiku teoorial põhinevad mikromajanduslikud rändekäsitlused.

1.2.1 Makrotasandi käsitlused

Rändeteooriates on püütud leida neid universaalseid determinante, mis on rändevoogude kirjeldamisel, seletamisel ja ennustamisel määrava tähtsusega. 1940.-1960. aastatel levinud *biheivioristlik* lähenemine rändeuuringutes otsib inimese individuaalse rändekäitumise ja keskkonnast tulenevate põhjuste vahelisi seoseid. Kulu (2000) järgi on biheivioristlik arusaam rändest leidnud kajastust nn. *gravitatsioonimudel*is (Zipf 1946; Olsson 1965), *vahevõimaluste mudel*is (Stouffer 1960) ning *tõmbe- ja tõukejõudude teoorias* (Lee 1966; Bogue 1969).

Gravitatsioonimudeli järgi määravad rändevoogude suuruse ära kahe asustatud punkti vaheline kaugus ning elanike arv selles kahes punktis e lähte- ja sihtkohas. Stoufferi (1940; 1960 - viidanud Kulu 2000) poolt kirjeldatud vahevõimaluste mudelis on ränne seotud lähte- ja sihtkoha rahvastiku suuruse ning punktide vahelise kauguse poolt määratud võimaluste jaotumisega ruumis. Tõuke- ja tõmbejõudude mudelis on rändekäitumist esilekutsuvateks impulssideks erinevad lähte- ja sihtkohategurid.

Kandla (1996) on oma töös täpsemalt vaatluse alla võtnud Davise (1995) tõuke ja tõmbejõudude mudeli, mille kohaselt rändehoiakud kujunevad lähtuvalt väärtushinnangutest. Nii võivad inimeste rändeotsuseid mõjutada mitmesugused tõmbe- ja tõukejõud ning nii ühtesid kui ka teisi talitsevad takistavad jõud. Davise järgi on rände tõmbeteguriteks näiteks (1) paremad palgatingimused ning sobivama ja meeldivama töö leidmise võimalused; (2) hariduse omandamisest tulenevad nõudmised; (3) paremad keskkonna ja elamistingimused; (4) sõltuvussuhe, mille aluseks on näiteks abiellumine või vanemate abistamise vajalikkus ning (5) uue koha üldine atraktiivsus, milleks võivad saada näiteks suurlinna mitmesugused eelised maaregiooni ees.

Tõuketeguritena toob Davis (Kandla 1996 järgi) välja rändeotsust taganttõukavad keskkonnategurid, milleks on näiteks (1) piirkonna majanduse allakäik ja tööhõive vähenemine; (2) diskrimineerimisjuhtude esinemine piirkonnas; (3) subjekti keskkonnast (kogukonnast) võõrandumine; (4) senise keskkonna kitsaks ja perspektiivituks tunnistamine ning (5) katastroof senises elukohas.

Takistused kui tõmbe- ja tõukejõudude tasakaalustajad on Davise järgi (1) kolimisega seotud rahalised kulutused; (2) psühholoogilised ja isiklikud asjaolud, näiteks kartus, kas uues kohas suudetakse kohaneda.

1960. aastate teisel poolel geograafide rändeuuringutesse jõudnud *funktsionalistlike* arusaamade järgi on ränne terviknähtus, mis moodustab süsteemi või on funktsionaalne osa laiemast süsteemist. Kulu (2000) järgi on rändeuuringutes leidnud funktsionalism selgema väljundi süsteemiteoorias (Mabogunje 1970) ja rändeevolutsiooniteoorias (Zelinsky 1971). Analüüsides süsteemiteooriale tuginedes maa-linn rännet Aafrikas, käsitleb Mabogunje (1970

- viidanud Kulu 2000) maa-linn rännet kui iseorganiseeruvat keerulist süsteemi, kus muutused süsteemi ühes osas on seletatavad üksnes süsteemi kui terviku funktsioneerimise põhimõtetest lähtudes. Vastupidiselt süsteemiteooriale tuleb rändeevolutsiooniteooria alusel rännet vaadata aga osana laiemast ajalis-ruumilisest sotsiaalsest süsteemist. Zelinsky järgi on rändeuuringute ülesandeks leida rändeprotsesside seotus teiste sotsiaalsete nähtuste ja protsessidega ning kindlaks teha rände seadused (või seaduspärasused) sotsiaalses süsteemis ja selle süsteemi arenedes (Kulu 1997).

Erinevalt funktsionalistlikest teooriatest rõhutatakse *neomarksistlikes* käsitlustes rände sõltuvust ühiskonnas valitsevast tootmisviisist (Wood 1982 - viidanud Kulu 2000). Nii on ränne nähtus, mis peegeldab ühiskonnas valitsevat sotsiaalmajanduslikku korraldust ja sõltub sellest. Vastavad teoreetilised raamistikud kujunesid välja 1970. aastatel.

Kulu (2000) toob kirjeldatud metodoloogiliste lähenemiste ühisjoonena välja vajaduse avastada rännet valitsevad seaduspärasused, silmas pidades, et biheivioristid lähtuvad seejuures rände ja keskkonnadeterminantide vahelistest seostest, funktsionalistid ja neomarksistid aga ühiskonna kui süsteemi funktsioneerimis- ja arenguloogikast.

1.2.2 Mikrotasandi ehk individualistlikud käsitlused

Mikroteooriates on lähtekohaks inimese rändeotsus ja –käitumine ning mentaalsed seisundid (vajadused-soovid, teadmised-uskumused) selle taustaks (Clark 1982; Cadwallader 1989 - viidanud Kulu 2000). Oluline on inimese reaktsioon keskkonnamuutustele – millest lähtudes ja millistel tingimustel ta rändeotsuse teeb.

Kulu (2000) järgi said 1960. aastate keskpaiku levinud *biheivioralistlike* rändeuuringute lähtekohaks Wolperti (1965; 1970) tööd. Wolpert (1970 - viidanud Kulu 2000:68) pakub inimese rändeotsuse analüüsimiseks välja analüütilise skeemi, milles keskseteks mõisteteks on 'koha kasulikkus', 'ärrituslävi' ja 'tegevusruum'. Koha kasulikkus viitab subjektiivsele väärtusele, mille inimene ümbritsevale keskkonnale omistab. Koha kasulikkuse vähenemine ärritusläveni ja sellest tulenev rahulolematuse viibki inimese otsuseni elukohta vahetada. Koha

kasulikkuse vähenemise põhjuseks võivad olla nii keskkonnamuutused kui ka muutused inimeste vajadustes (Brown ja Moore 1970 - viidanud Kulu 2000:68). Viimased määravad ära ka inimese ärritusläve. Koha kasulikkus ja ärrituslävi võivad inimese individuaalses ajas olla muutuvad, mis tuleneb otseselt inimese muutuvatest vajadustest erinevatel eluetappidel. Tegevusruum viitab omakorda kohtadele, mida inimene tunneb ja millega tal on isiklik side. Inimene eelistab valida elupaigaks koha, mille kasulikkus on tema tegevusruumis suurim, st. mis antud ajahetkel rahuldab enim tema vajadusi.

Seega keskendusid biheivioristid sellele, kuidas inimene subjektiivselt keskkonda tajub, ent samas püüdsid näha seosed, mis valitsevad keskkonnamuutuste, inimese mentaalsete seisundite ja rändekäitumise vahel.

Mikromajanduslikes lähenemistes on keskseks arusaam, et inimesed erinevad üksteisest eelistuste (majanduslike ja mittemajanduslike) ja nende käsutuses oleva informatsiooni poolest (Boyle jt 1998 - viidanud Kulu 2000). 1960.-1970. aastatel kujunenud *mikromajanduslike rändemudelite* näidetena toob Kulu (1997; 2000) Da Vanzo ja Morrisoni (1981) "inimkapitali" mudeli ning De Jongi ja Fawcetti (1981) töodes välja arendatud "loodetava kasu" mudeli. Inimkapitali mudeli järgi on ränne investering inimkapitali, mis nõuab kulutusi, kuid toob kaasa ka tulusid. Inimene hakkab rändama siis, kui tulud ületavad kulusid. Samas on inimese kasutuses olev informatsioon võimaluste kohta selektiivne, niisiis on erinevad ka inimeste elukohaeelistused. "Loodetava kasu" mudeli kohaselt on ränne vahendiks eesmärgi saavutamisel. Inimene teeb otsuse, kas jääda sinna, kus ta elab, või liikuda sinna, kus "loodetav kasu" on suurem. Viimane seostub hästi ka sotsioloogias ja sotsiaalpsühholoogias tuntud sotsiaalse vahetuse teooria lähtekohtadega (Thibaut ja Kelley 1959), mille kohaselt inimene teeb valikuid, lähtudes minimaalsest hinnast, sooviga saavutada maksimaalset kasu.

1.2.3 Mikro- ja makrotasandi teooriate segunemine

1970. aastate lõpus püüti üha enam rändeuuringutes ühendada makro- ja mikrotasandi lähenemisviise. Üheks selliseks on biheivioristlikul ja biheivioralistlikul metodoloogial

põhinev Cadwalladeri (1989 - viidanud Kulu 2000) rändeteooria, kus võetakse inimese rändekäitumise seletamisel aluseks nii objektiivsed kui ka subjektiivsed näitajad. Kulu järgi on Cadwallader seletanud inimese rändekäitumist kui objektiivsete keskkonnatingimuste ja subjektiivsete elukohaeelistuste integraalset tulemust.

Kulu (2000) hinnangul iseloomustab 1990. aastaid traditsiooniliste käsitluste kriitika ja inimese aktiivset osa rändekäitumises rõhutavate *kontekstuaalsete* lähenemisviiside esiletulek. Kontekstuaalsed lähenemisviisid näevad rännet kui iseseisvat tegu, mitte lihtsalt reaktsiooni keskkonnamuutustele. Samuti ei püüta enam otsida universaalseid seoseid rände ja selle determinantide vahel eesmärgiga nähtust ennustada, vaid vaadeldakse seda kui inimese ja tema keskkonna vastastikuse mõju ettemääratlemata tulemit (Boyle jt 1998 - viidanud Kulu 2000).

1.3 Siserände suunad

Ränne toob endaga kaasa elanikkonna territoriaalse ümberpaiknemise. Linnaregioonide siseses rahvastiku ümberpaiknemises võib eristada kahte peamist rändesuunda: linnastumist ehk rännet tagamaalt keskuslinna ja eeslinnastumist ehk rännet keskuslinnast tagamaale (Berg jt 1982). Asustushierarhia tasemete vahelises rändes võib eristada aga kolme peamist protsessi: linnastumist, murdeperioodi ja vastulinnastumist.

Linnastudes rändavad inimesed väiksema rahvastikutihedusega ja rahvaarvuga piirkondadest suurema rahvastikutihedusega ja rahvaarvuga linnaregioonidesse (Champion 1989a; Fielding 1989). Murdeperioodi iseloomustab selge seose puudumine asustushierarhia taseme ja rände vahel (Richardson 1996). Vastulinnastumine on protsess, mille käigus inimesed lahkuvad suurematest linnaregioonidest väiksema rahvastikutiheduse ja rahvaarvuga piirkondadesse, väikelinnadesse ja maale (Champion 1989a; Fielding 1989).

Maa ja linna vahelise piiri ähmastumise tingimustes (Berry jt 2000) käsitletakse linnadena üha sagedamini funktsionaalseid linnaregioone, mille seob ühtseks tervikuks igapäevane tööalane pendelränne (Champion 1989a; Fielding 1989). Linnaregiooni ehk linnastu ehk tuumala

moodustavad niisiis keskuslinn ja selle tagamaa, st. need linnad ja vallad, mille töötajatest vähemalt 15% töötab keskuslinnas (Berg jt 1982; Champion 2002).

Linnaregiooni arengu (Berg jt 1982; Berg 1999) ja eristatud linnastumise (Geyer ja Kontuly 1996) kontseptuaalsete raamistike põhiseisukoht on see, et linnastumine, eeslinnastumine ja vastulinnastumine on vastastikku loogiliselt seotud protsessid. Seejuures vaatab esimene teooria rännet linnaregioonides ning teine asustushierarhias (vt ka Champion 2001)

Linnaregioonide siseses rändes toimusid lääneriikides olulised muutused pärast Teist maailmasõda, kui märkimisväärselt intensiivistus eeslinnastumine. Asustushierarhia tasemete vahelises rändes toimusid olulised muutused seal 1970. aastatel, mille tulemusena suurema rahvaarvuga linnaregioonide rändesaldo muutus negatiivseks (Champion 1989b). Marksoo (1992) analüüsides selgus, et Eesti siserände suundades toimus kõige olulisem pööre 1980. aastatel, kui suuremate linnade rändesaldo muutus negatiivseks nii oma tagamaa kui ka seejärel teiste Eesti osade suhtes. Rändepööre sai alguse Tallinnast ning levis seejärel teistesse Eesti linnadesse (Marksoo 1990).

1.4 Rahvastikurühmad siserändes

Migrandid ei ole Fordi (1999) hinnangul homogeenne rahvastikugrupp. Nad erinevad sotsiaaldemograafilistest tunnustest lähtuvalt nii rändeaktiivsuses kui ka rändesuunas, mistõttu saab väita, et ränne on selektiivne protsess. Kõige suuremad mõjurid rände selektiivsuses on vanus ja sugu. Erinevate autorite analüüsid on näidanud, et naised on altimad elukohta vahetama, neile on tavapärane rännata pika maa taha ning teha seda nooremas eas. Selektiivne tegur on ka perekonnaseis. Uurimuste kohaselt on vallalisi oluliselt suurem protsent rändajate seas kui abieluinimesi. Arvatakse, et just peresidemete puudumine teeb elukohavahetuse perekonnata inimeste jaoks lihtsamaks. Samuti peetakse mobiilsemaks keskmisest kõrgema haridustasemega inimesi (Karjalainen 1989).

Ränne mõjutab kokkuvõttes nii selle regiooni, kust lahkutakse kui ka sisserännu piirkonna rahvastiku struktuuri. Näiteks tugevam noorte naiste väljavool mingist piirkonnast võib

põhjustada seal pruudiprobleemi (abiellumiseas noorte naiste vähesuse abiellumisküpsete meeste arvuga võrreldes), samas kui sihtregioonis võib kujuneda peiuprobleem (puudu jääb võimalustest leida uuest elupiirkonnast endale elukaaslane). Selline olukord võib tekkida ka juhul, kui näiteks nii noorte naiste kui ka meeste mobiilsus on suur, kuid rändesuunad on erinevad.

Niisiis võivad erineda ka rahvastikugruppide siserände suunad ning allrühmade rändes võib eristada primaarseid e. valitsevaid ja sekundaarseid e. teisejärgulisi rändevooge (Geyer ja Kontuly 1996). Näiteks võib noorte rännet iseloomustada linnastumine, samas kui keskealiste ja vanemate inimeste rännet iseloomustab eeslinnastumine ja vastulinnastumine. Kui noorte seas on elukohavahetajaid enam, on nende rändesuund valitsev ning keskealiste ja vanemate inimeste ränne teisejärguline. Valitsev rändevoo võib muutuda siis, kui muutub allrühmade rändesuund või kui muutub rahvastikurühmade vastastikune suhe ehk rahvastiku koosseis. Näiteks võib tuua ühiskonna vananemise, mille tõttu suureneb rahvastikus vanemate inimeste, sh. keskmiselt meestega võrreldes pikema oodatava elueaga naiste osatähtsus rahvastiku struktuuris.

1.4.1 Sugu

Rände selektiivsus soo järgi või selektiivsuse puudumine on seotud ühiskonna üldisema kultuurilise taustaga ning varieerub ajas ja geograafilises ruumis ning erinevate rändesuundade puhul (Ainsaar 1994). Sageli avaldab rahvastiku koosseisu muutumine rändele suuremat mõju kui rahvastikurühmade rändesuundade muutus. Näiteks näitab Norra statistika (Statistics Norway 2003) käesoleva sajandi alguseks meeste ja naiste mobiilsuse ühtlustumist ning põhjendab paari kümnendiku protsendi võrra meeste suuremat rändeaktiivsust naistega võrreldes just erinevustega rahvastikustruktuuris. Sarnaselt teistele Euroopa riikidele, on vanemaid naisi rahvastikus meestest rohkem ja vanurid rändavad võrreldes teiste vanusgruppidega vähem.

Rahvastikurühmade rändesuunad on ajas sageli väga püsivad. Nii on ka meeste ja naiste rändes aja jooksul püsima jäänud mitmed erinevused, eelkõige erinev linnastumise

intensiivsus. Esimest korda tuli see välja Ravensteini (1885, 1889) töodes ning seda on kinnitanud ka hilisemad uurimused (Boyle jt 1998; Rees ja Kupiszewski 1998). Kuigi paljude arenenud riikide siserändes on viimastel aastatel valitsenud vastulinnastumine, on naiste rändes säilinud intensiivsem linnastumine. Niisiis mõjutab kogurahvastiku vastulinnastumist naistega võrreldes enam meeste ränne.

Soospetsiifilist siserännet on seostatud mitme teguriga. Olulisimaiks neist on inimeste vanus ja abielulisus. Näiteks Ameerikas Phoenixi linnas teostatud uuringute kohaselt olid kõige mobiilsemad alla 40-aastased mehed ja noored lasteta perekonnad, üksikvanemad alla 18-aastase lapsega ning vabaabielul põhinevad leibkonnad. Kõige vähem muudavad elukohta aga üle 40-aastased inimesed ja muud tüüpi perekonnagrupid (Gober jt 1991 – viidanud Ainsaar 1994).

Tavapäraselt on kõige mobiilsemaks vanuserühmaks noored täiskasvanud ja just nende seas on rände soorinevused suurimad (Robinson 1993). Lisaks vanuse ja abielulisuse seotusele rändega näitavad senised uurimused ka seda, et suurema sotsiaalse mobiilsusega inimeste rändes on soorinevused suuremad kui väiksema sotsiaalse mobiilsusega inimeste rändes (Fielding ja Halford 1993).

Traditsiooniliste perede osatähtsuse vähenemine ning vallaliste inimeste osatähtsuse suurenemine võib niisiis tulevikus rände soorinevusi veelgi süvendada. Sellele on viidanud ka Rootsi uurija Karina Nilsson (2003) oma uurimuses. Tema analüüsi tulemused kinnitasid seda, et kooselu partneri ja/või lastega vähendas olulisel määral linna kolimise tõenäosust naistel, seega siis perekonnaga seotud naised olid vähem mobiilsed kui perekonnaga mitteseotud naised. Samas ei ilmnunud olulist seost perekonnaga seotuse ja linnaga seotud rände vahel noorte meeste rändekäitumises.

Norras vastupidiselt on käesoleva sajandi algul täheldatud sooliste erinevuste vähenemist riigi siserändes. Norra statistikud (Statistics Norway 2003) näevad soorinevuste vähenemise taga 1945. aastast peale toimunud muutusi elanikkonna hoiakutes ja ka soolise võrdõiguslikkuse ideede levik on mõjutanud meeste ja naiste rändemustrit. Tänapäeval on naiste haridustase võrreldes meestega tihti keskmiselt kõrgem ja vähenenud on erinevus meeste ning naiste

tööhõives. Ammu ei ole enam kindlaks kombeks, et just naine kolib peale abiellumist mehe juurde elama, sagenenud on ka vastupidised juhtumid.

Nilssoni (2003) uuringud Rootsis 1965. aasta sünnikohordi andmetel andsid tunnistust rändesuuna seotusest meeste ja naiste sotsiaaldemograafiliste tunnustega. Analüüsinud mehi ja naisi eraldi, tulid esile olulised erinevused. Haridustunnus mõjutas mõnevõrra tugevamini naiste tõenäosust linnaga seotud rändeks kui meestel, samuti mõjutas rändekäitumist indiviidi vanemate klassikuuluvus. Linnaga seotud sootüüpiline ränne oli võimendatud just leibkonnatunnuste poolt. Leibkonnatunnuseid on alates viimasest kümnendist tõusvas joones erinevate maade rändeuurijad oma analüüsides kasutanud, kusjuures juba varasemadki uuringud Rootsis (Nilsson, 2001), Inglismaal (Boyle jt 2001) ja USAs (Cooke, 2001) on näidanud, et leibkonna struktuur on seotud sooliste erinevustega erinevate rahvastiku liikumise näitajate puhul.

Rootsi uurimus näitab, et kui ollakse linna rännanud, ei pruugita sinna siiski kinnistuda ja paljud rändavad oma sünnikohta tagasi, kusjuures tagasirändajate soolises struktuuris olulisi erinevusi ei ilmnenu (Nilsson 2003). Samas ei ole teada, kas ja kui paljud jäävad seejärel oma koduregiooni või rändavad edaspidi taas välja.

Üldistatult on jõutud järeldusele, et siserändes ei valitse suuri erinevusi meeste ja naiste vahel. Teatud rändesuundades domineerivad siiski naised, kuid välisrändes osalevad aktiivsemalt mehed. Seevastu aga näiteks Aasias peetakse rahvastiku liikumises rände feminiseerumist viimase aja peamiseks muutuseks (Deshingkar 2005). Enamus naissoost maalt linna rändajatest Ida- ja Lõuna-Aasias on noored ja vallalised. Kui Hiina siserände suundades domineerivad veel mehed, siis Indoneesia linnade suunalises siserändes ületab juba naiste arvukus meeste oma. Lõuna-Aasia riikide (India, Pakistan, Bangladesh) maa-linn siserändes domineerivad suurelt jaolt endiselt mehed, seda osaliselt kergetööstuse (nt tekstiilitööstuse) ümberpaigutamise tõttu odavama tööjõuga piirkondadesse. Samal ajal on täheldatud, et ka naiste siseränne näitab kasvutendetse. Jaapanis, Filipiinidel ja Tais ning enamikes Ladina-Ameerika riikides ületab siserändes osalevate naiste arv suurel määral meeste arvu. Aafrikas rändavad naised meestega võrreldes lühema vahemaa taha, seega siis osalevad naised pigem siserändes ning mehed välisrändes.

1.4.2 Vanus

Bogue (1969) võttis kokku senised uurimused ja väitis, et ränne on peaaegu alati vanuse suhtes selektiivne, st. on mõjutatud inimese elufaasist. Tõenäosus rännata on suurem noorukiea lõpul, 20. eluaastail ja 30. eluaastate alguses (Kulu 1997:49). Samuti on teada, et mobiilsus kahaneb vanuse kasvades. Ka Norra 2003. aasta andmetel kuulus ühest omavalitsusest teise elukohtavahetanutest enamik 20-29-aastaste vanusegruppi. Kõige mobiilsemad olid 20-24-aastased naised, keda oli siserändes 13%. Meestest olid kõige mobiilsemad 25-29-aastased, kellest 12% osales 2003. aastal Norra siserändes (Statistics Norway 2003).

Soomes olid eelmise sajandi teisel poolel kõige aktiivsemad elukohavahetajad 15-24-aastased noored täiskasvanud. Nad domineerisid just maa-linn rändes. Naised selles vanusegrupis olid eriti rändeaktiivsed, kuid vastupidises rändes ning rändes maa-asulate vahel domineerisid lastega pered (Heikkilä 2002).

Üldise seaduspärasusena võibki väita, et linnastumist põhjustab valdavalt noorte, eeslinnastumist keskealiste ja vastulinnastumist vanemate inimeste ränne (Berg jt 1982; Rees ja Kupiszewski 1998; Warnes 1992). Pärast laste lahkumist vanematekodust suureneb üha enam tõenäosus, et ka omaette jäänud vanemad muudavad elukohta suuremast linnast välja. Vastulinnastumise tendentsid süvenevad pärast pensioniikka jõudmist ning tööturult lahkumist (Jõeveer 2003).

Noored inimesed erinevad oma rändekäitumise poolest kõigist teiste vanusegruppide esindajatest (Rees ja Kupiszewski 1998). Eelkõige iseloomustab noorte rännet väga suur kontsentreerumine linnalistesse keskustesse.

Demograafiliselt on üldistatud, et muude rändekäitumist mõjutavate faktorite muutumatuks jäädes migratsiooni maht suureneb alati, kui rände riskivanusesse jõuab arvukam põlvkond, st. vanus on oluline regiooni rändepotentsiaali determinant (Ainsaar 1994). Siiski Long (1988) ning Plane ja Rogerson (1991), kes uurisid rände, demograafilise ja majandusliku

arengu vastasmõju, on järeldanud, et suurte sünnikohortide puhul saabub rändeaktiivsuse tipp hiljem kui neil, kes on sündinud sündide madalseisu ajal. Nad väidavad, et beebibuumi ajal sündinuid iseloomustab varases täiskasvanueas, eriti 20ndate eluaastate alguses, suhteliselt madal mobiilsus, samas kui kahekümnendate eluaastate lõpupoole ja kolmekümnendate alguses nende rände tõenäosus kasvab. Arvukamat põlvkonda ootab ees suurem konkurents tööturul ja elukoha soetamisel. Nende puhul on täheldatud sagedasemat perekonnaloome (abiellumine, laste sünd) edasilükkamist, mis samuti alandavad võimalikku rändeaktiivsust (Berger 1989) või selle ajas edasilükkamist (Plane ja Rogerson 1991).

Noorte inimeste aktiivsem rändes osalemine on Euroopas levinud rändemuster. Sageli on noorte rännet seostatud haridustee jätkamisega, tööjõuturule sisenemisega ja/või perekonna loomisega. Noorte rändele on omane väiksematest linnadest ja maapiirkonnast suurema asustusega kohtadesse liikumine. Sarnane muster on levinud näiteks Põhjamaades, Norras ja Soomes (Dahlström 1996; Sorlie 2000; Rissanen 1997). Kolmandik neist, kes liikusid Rootsis 20. sajandi teisel poolel tööjõuturu regioonide vahel, olid 20-35-aastased (Fisher ja Malmberg 2001).

Noorte rännet on sageli käsitletud kui probleemi, eriti siis, kui räägitakse perifeersete alade väljasuremisohust. Selline probleem on seostatav noorte ulatusliku väljarände mõjuga piirkonna rändesaldole ja loomulikule iibele. Suuremat rändeaktiivsust on üles näidanud just noored naised meestega võrreldes. Seda tendentsi on kirjeldatud muuhulgas näiteks Iirimaa, Walesis ja Inglismaal (Ní Laoire 1999; Stillwell jt 1992).

1.4.3 Haridus

Haridus on tähtis rändefaktor peamiselt seotuse tõttu migrandi sotsiaalmajandusliku staatusega (Charney 1993). Uurimustest on selgunud, et teistest haridusrühmadest eristuvad kõige enam kõrgharidusega inimesed, kelle ränne on suunatud pikema vahemaa taha ning seetõttu on nende asustushierarhia tasemete vaheline rändeintensiivsus üldjuhul kõige suurem. Samuti saab linnastumiselt eeslinnastumisele üleminek sageli alguse kõrgharidusega inimeste rändekäitumise iseärasustest (Uiboupin 2003). Newboldi (1999) järgi haridustaseme

suurenedes suureneb ka tänu võimaluste kasvule ning haritute tööturu suuremale hajutatusele rändetõenäosus, sealjuures tõenäolisemalt liigutakse maa teistest piirkondadest pealinna. Heikkilä (2002) andmetel oli 1990ndatel näiteks Soomes linnade vahelises rändes kõrgharidusega inimesi viiendik, samas kui maa-asulate vahelises rändes vaid 12%. Kõrgharidusega inimeste osakaal nii maa-linn kui linn-maa rändes oli aga ühetaoline (13-14%). Mitmed arenenud riikides tehtud uurimused on näidanud, et lisaks haritumatele inimestele omavad kalduvust tihedamini elukohta vahetada ka suurema sissetulekuga ning keskklassi kuuluvad inimesed madalama sotsiaalse staatusega kaaskodanikega võrreldes.

Samas täheldatakse ka vastupidiseid arenguid ehk hariduse kasvuga seotud pikema vahemaa taha suunatud rändeintensiivsuse kahanemist. Eelkõige võib seda põhjendada tööturul hõivatute madalama rändeintensiivsusega, eriti kui peres käivad tööl mõlemad vanemad, sest mõlemad partnerid ei pruugi leida uues elukohas sobivat tööd. (Fischer ja Malmberg 2001).

1.4.4 „Seotud” rändajad ja „seotud” jääjad

Seotud rändajate ja seotud jääjate teemat on käsitletud eelkõige perekondade rände ja majanduslike faktorite koostõju uurimisel. Majanduslikust aspektist peetakse seotud rändajaks või seotud jääjaks seda pereliiget, kelle puhul nn neto majanduslik kasu (ingl.k.: neto economic turnover) liikumiseks või paigalejäämiseks jääb väiksemaks individuaalsest kogukasust (ingl.k.: personal maxima) vastupidise otsuse korral (Mincer 1978). Näiteks võidakse otsustada jääda paigale, kui elukohamuutmisega seotud sissetulekute kasv jääb väiksemaks subjektiivselt kaalutud kogukasust paigalejäämise korral. Järelikult nii seotud rändajatel kui ka seotud jääjatel ei pruugi realiseeruda teistest faktoritest eeldatav rändekäitumise tüüp.

Eeldades, et rändeotsused tehakse perekonnasiseselt, näitavad uurimused, et abielumehed on pigem “seotud jääjad” (Bielby ja Bielby 1992) ning abielunaised tõenäolisemad “seotud liikujad” (Shihadeh 1991, Spitze 1984). Soorollidel baseeruv vaatenurk ei eita, et naiste seotud migrandi fenomenil on ka majanduslik dimensioon, kuid rõhutab, et naised on

sellepärast seotud migrandid, et perekonna rändeotsuste tegemisel enamasti domineerivad mehed (Halfacree 1995).

Minceri (1978) analüüsid näitavad, et kahe sissetulekuga paaril on väiksem rändetõenäosus kui ühe sissetulekuga paaril. Perekondlikku rännet käsitlenud autorid järeldavad, et reeglina pererände korral mehed sissetuleku osas võivad, samas kui naised kaotavad. Varasemad uuringud on näidanud, et töötavatel abielus naistel oli peale rände sooritamist nii madalam tööhõive määr kui ka madalam palk kui mitterännanud naistel (Cooke ja Bailey 1996; Shihadeh 1991) Näiteks USA pere ja majapidamise uuringust selgus, et rände sooritamise järel enamasti suureneb mehe sissetulek, samal ajal kui naise sissetulek jääb ka siis samale tasemele, kui tal on tegelikult mehest suurem teenimispotentsiaal (Cooke 2003).

Seni on enamasti säilinud pereränne lähtuvalt mehe soovidest (Halfacree 1995; Pahl ja Pahl 1971; Robinson 1993), kuid naiste rolli muutusega ühiskonnas on naiste karjääri mõju pererändele saamas üha olulisemaks (Robinson 1993).

1.4.5 Rändesoov ja rändesooritus

Soovitud ja tegelik rändekäitumine ei pruugi sugugi kokku langeda. Uurimused näitavad, et suur osa inimestest ei realiseeri oma rändekavatsust ning samas paljud inimesed rändavad ilma eelneva pikema planeerimiseta. Elukohavahetuse soovid peegeldavad küll võimalikke rände suundumusi ja valmisolekut liikumiseks, kuid ei arvesta migratsioonibarjääridega olemata sellest, kas rändekavatsusega või –kavatsuseta, liikujad ja jääjad erinevad olulisel määral teineteisest nii oma sotsiaaldemograafiliste näitajate kui ka teiste karakteristikute poolest (Lu 1999). Migratsiooniteooriate järgi on lihtne ja otsene seos elukohaga rahulolu, rändekavatsuse ja tegeliku rändesoorituse vahel. Madal hinnang oma elukohale hoogustab rändekavatsust ning tihti saab kavatsus teoks.

Lisaks nendele tunnustele on oluline vaadata Lu (1999) hinnangul ka rändeotsuse subjektide sotsiaaldemograafilisi tunnuseid, mis omakorda võivad otsuse suhtes olla nii rändele kaasaaitajate kui ka tõkestajate funktsioonis. Nii näiteks Markham ja Pleck (1986) järeldasid

oma uurimuses, et rändesoov ja sugu on omavahel oluliselt seotud. Nende uurimustest tulenes, et negatiivse rändesooviga oli 52% naistest ning 35% meestest ning seos oli tugevam abielus vastanutel kui vallalistel, st. abieluinimesed on üldiselt vallalistest paiksemad.

1.5 Rändepõhjused

1.5.1 Rändepõhjuste liigitamine

Rändepõhjused on läbi ajaloo olnud rändeuuriijatele üheks huvipakkuvamaks teemaks. Kõige sagedamini on rändepõhjuste väljaselgitamiseks püütud kirjeldada vastavas regioonis toimivaid tõmbe- ja tõukejõude ning neid erinevat moodi klassifitseerida. Kuigi Bogue'i (1969) tõmbe- ja tõukejõudude teooriat on mitmete autorite poolt kritiseeritud (nt Moon 1995), on tema poolt välja öeldud põhiidee laialdaselt rändeuuriijate hulgas aktsepteeritud. Rände tõmbe- ja tõukejõudusid võib nii inimestest kui ka elukohast lähtuvalt käsitleda. Tihti need jõud toimivad iseseisvalt, kuid rändeotsuse tegemisel ei ole välistatud ka nende koosmõju (Goetz 1999).

Simmons (1984) klassifitseeris rändepõhjused otsesteks, vahetuteks (ingl.k.: immediate) ja sekundaarseteks ehk teisesteks. Otsesteks põhjusteks pidas ta jõude, mis vahetult motiveerivad inimest rändesooritust tegema (palgad, tööleidmise võimalus, õppimisevõimalused). Teiste põhjuste all mõistis ta aga jõudusid ja arengustrateegiaid, mis on kaasaraäkivad palkade, töökohtade ja koolide diferentseerimisel erinevates maalistes ja linnalistes piirkondades.

Clarki ja Onaka (1983) poolt välja töötatud rändepõhjuste klassifikatsioon on mõnevõrra eelpoolkirjeldatust erinev. Nemad jagasid elukoha muutmise põhjused kolmeks: (1) pealesunnitud põhjused; (2) vabast tahtest tulenevad põhjused (nt. sobivam looduskeskkond, turvalisem sotsiaalne keskkond, madalam eluaseme hind ja kõrgem kvaliteet; hea naabrus, avalike teenuste olemasolu ja kättesaadavus, töökoha, kooli, sõprade olemasolu jne) ja (3) üldised e. indutseeritud (ingl.k.: induced) põhjused (nt. ootamatud muutused tööhõives, indiviidi jaoks olulised elusündmused jne.).

Mulder (1993) vaatas rändepõhjusi erinevast vaatenurgast, pidades rännet vahendiks, mille abil saavutatakse erinevatest eluetappidest tulenevaid eesmärke (ingl.k.: parallel careers of the life course), pidades silmas näiteks rännet õpingute või abiellumise eesmärgil.

1.5.2 Rändepõhjused

Rahvastiku koondumist suurlinnadesse või nendest lahkumist mõjutab majanduslike ja keskkondlike elukohaelistuste suhe: majanduslikud põhjused soodustavad rahvastiku koondumist, keskkondlikud aga inimeste hajusamat paiknemist (Geyer 1996; Geyer ja Kontuly 1996). Majanduslikud põhjused laiemas mõistes seonduvad õppimaasumise, töösaamise ja sissetulekutega ning teiste sarnaste põhjustega. Keskkondlikud põhjused viitavad püüdlusele elada meeldivamas elukeskkonnas. Kui majanduslikud probleemid on lahendatud, muutuvad olulisemaks elukeskkonnaga seotud tegurid, millega on seletatav seaduspärasus, miks linnastumine riikide elatustaseme kasvades sageli asendub vastulinnastumisega (Geyer 1996; Geyer ja Kontuly 1996).

Töökoha saamise või õppima asumise eesmärgil rännatakse tihti pikema vahemaa taha, mille puhul on tegemist asustushierarhia tasemete vahelise linnastumisega, samal ajal kui meeldivama elukohaotsingutel põhinev elukohavahetus võib olla suunatud nii lühema (eeslinnastumine) kui ka pikema (vastulinnastumine) vahemaa taha (Geyer 1996; Geyer ja Kontuly 1996). Esimesel juhul lahkutakse keskuslinnast selle tagamaale ning sageli üürikorterist eramajja (Kok 1999), teisel juhul lahkutakse linnaregioonidest väikelinnadesse või maapiirkondadesse (Liaw ja Kanaroglou 1986; Serow 1996).

Eeslinnastujateks on enamasti noored ja keskealised paarid väikeste lastega, kes asuvad oma majja elama, samas säilitades tugevad sidemed keskuslinnaga. Vastulinnastumise põhitudnuseks on individuaalsema ja eraldatuma elukoha otsingud ning peamiseks motiiviks on soov vahetada linlik eluviis sisuliselt maalisema eluviisi vastu (Halliday ja Coombes 1995). Vastulinnastumises osalejad (valdavalt pensionäridest või pensionieelikutest paarid) liiguvad väikelinnadesse või maalistesse asulatesse, otsides vaikset, linnalähedast elustiili, kusjuures vastupidiselt noorematele lastega paaridele ei säilita nad eeslinnastujatega samal

tasemel sidemeid linnaga (Fisher 2003). Väidetavalt tagamaalt väljarände vähenemine on seotud sellega, et noored täiskasvanud on sinna paigastunud, mis omakorda on mõjutatud selles piirkonnas töövõimaluste laienemisest, kinnisvara suurenenud hinnavahedest tagamaal ja keskuses ning paremast teenuste kättesaadavusest (Fisher 2003). Eestis võiks arvata, et vastulinnastumist mõjutavate eluasemevahetajate hulgas on palju madala majandusliku toimetulekuga (väikese sissetulekuga) peresid, kes liiguvad linnast madalamate eluasemekulude suunas.

1.5.3 Soolised erinevused rändepõhjustes

Mitmetes uurimustes on välja toodud, et meeste ja naiste rändepõhjusted on tihti erinevad. Simmons (1984) võttis mitmete autorite tööde põhjal kokku, et kui meeste peamised rändepõhjusted on seotud palga ja töötusega, siis naistel on lisaks võimalustele tööturul ka olukord nn abieluturul. Norra uurijad Kjeldstad ja Kristiansen (2002) pakkusid välja regionaalse soolise erinevuse indeksi, võttes sealjuures aluseks järgmised tunnused: (1) demograafiline tunnus (*20-39-aastaste naiste arv 100 mehe kohta teatud piirkonnas*), mis peegeldab kõige üldisemalt naiste võimalusi sotsiaal- ja majandustegevuseks oma elukohas; (2) kaks administratiivset tunnust (*lasteaialaste osakaal eelkooliealistest lastest ja naiste osakaal vallavalitsuse liikmetest*) ning (3) kõige vähem vastakaid arvamusi tekitanud tunnused olid seotud naiste haridustaseme, tööhõive määra ja sissetulekute tasemega (*kõrgharidusega naiste osakaal piirkonnas, naiste osakaal töajõuturul ning naiste keskmine sissetulekute tase*).

Indeksi rakendamisel toodud tulemused näitasid tugevat positiivset korrelatsiooni naiste haridustaseme ja sissetulekute taseme vahel, mis viitab sellele, et üldiselt kõrge naiste tööhõive tase ei pruugi naiste jaoks olla piisavaks argumendiks, otsustamaks kohalikku valda jäämise kasuks. Noorte naiste arvu säilitamise ja seeläbi ka noorte inimeste soosuhete tasakaalus hoidmise eeldusena vallas räägivad kaasa ka tööhõive struktuur ja nõudlus kõrgharidusega töötajate järele.

Mõnevõrra üllatuslikult ilmnes ülalkirjeldatud norra uurimuses väga madal statistiline korrelatsioon soolise proportsiooni ja administratiivsete tunnuste vahel. Järelikult, lasteaiakohtade puudus ei soodusta soolist disproportsiooni, kuna välja ei rända mitte ainult naine, vaid terve perekond. Jälgides soolist proportsiooni, ilmneb, et üle pooltes valdadest on noorte naiste defitsiit 7% või isegi rohkem. Suurima defitsiidiga (71%) on üks väike vald riigi lääneosas, skaala teises otsas (114%) on aga keskmise suurusega linnaline vald riigi idaosas.

1.5.4 Rände seostamine inimese elustaadiumitega

Elusündmused, nagu näiteks kooli lõpetamine, abiellumine, lahutamine, tööturule sisenemine või pensionile jäämine omavad tihti mõju ka inimese rändekäitumisele (Long 1988 ja Cadwallader 1992), olles erinevate eluperioodide vahetumise tähisteks. Näiteks Simmonsi (1984) analüüsi põhjal oli ameeriklaste hulgas viis rännet kaheksast seotud inimese mingi elusündmusega seotud elustaadiumiga. Kuigi me ei saa eeldada, et kõik inimesed läbivad elustaadiume samas järjestuses ning vanuses, võib Grundi ja Foxi (1985) viidates Carteri ja Glicki töödele (1970) hinnangul vanust siiski valdavalt seostada indiviidi elustaadiumiga.

Holm ja Sture (1984) on jaganud mobiilsuse põhjused erinevates elustaadiumites laias laastus kolmeks: demograafilisteks, eluasemevahetuse vajadusest tulenevad ning tegevusala või töökohaga seotud rändepõhjused.

(1) Demograafilised rändepõhjused. Suur osa noori lahkub kodust vanuses 18-21 eluaastat. Rootsis moodustas see rändest igal aastal umbes 10% (Holm ja Sture 1984). Paaride kokku- ja lahkukolimise kohta on statistikat raske teha, kuid autor arvab, et Rootsis jääb seda tüüpi ränne umbes 10-25% vahele.

Eluperiood 18-21 eluaasta vahel on seotud esimese püsivama sisenemisega tööturule ja pereloomisega, millest mõlemad sündmused võivad kaasa tuua ka elukoha muutuse. Noorte täiskasvanute suuremat rändeaktiivsust toetab ka asjaolu, et neil on üldiselt veel suhteliselt nõrgalt väljakujunenud seotus oma elukohaga, vähem on ka pere- ja majandussidemeid (Pandit 1997). Siiski viimasel aastakümnel on täheldatud just Skandinaaviamaades ja

mitmetes Lääne-Euroopa maades pereloomede edasilükkamist (Kutsar ja Tiit 2002), ka on noorte täiskasvanute haridustee viimasel ajal oluliselt pikenenud, mis võib noorte rändeaktiivsust veelgi suurendada. Ka mitmed empiirilised uurimused on kinnitanud suurimat rändetõenäosust just noorte täiskasvanute puhul.

(2) *Eluaseme muutmise vajadusest tulenevad rändepõhjused.* Leibkonna koosseis on ajas muutuv. Inimese elukaare (eluea) jooksul võib see muutuda traditsioonilise mustri järgi: lapsena elatakse koos vanematega, seejärel omaette, kuni kooseluni partneriga ning pereloomiseni; lapse või laste täiskasvanuks saades lahkuvad nad perekonna koosseisust, mille järgselt jäädakse esialgu taas kahekesi abikaasaga ning lõpuks peale abikaasa surma – üksi (Kutsar ja Tiit 2002). Tüüpiline on olukord, kus naine oma elukaare lõpus viimased keskmiselt kaheksa aastat moodustab ise oma üheliikmelise leibkonna.

Leibkonnastruktuuri muutumine, nii selle kasvamine kui ka kahanemine, tekitab reeglina vajaduse või vähemalt soovi eluaseme muuta. Täiskasvanu kolib elutingimuste muutmise eesmärgil elu jooksul keskmiselt kolm korda. Seda tüüpi ränne moodustab umbes 30% geograafilisest mobiilsusest. Seega siis leibkonna suuruse (ja struktuuri) muutus võib tingida eluasemevahetuse ja sellega seostuva rändekäitumise.

Eluaseme tüübi muutmisest tuleneva rändeotsuse näiteks võib olla situatsioon, kus seoses perekonna majandusliku olukorra muutumisega (nii selle järsu halvenemise kui ka paranemisega) tekib vajadus eluaseme ja sellega seoses ka elukoha muutmiseks. Eluaseme muutmise tingib aegajalt lihtne soov teist tüüpi eluaseme ja elukeskkonna järele (parem vaade, usaldusväärsemad naabrid, lähedus linnale jne.). Ka seda tüüpi rände osakaalu on raske hinnata, kuid autor (Holm ja Sture 1984) oletab, et Rootsis moodustas see umbes 10% rändest

(3) *Tegevusalaga (töökohaga) seotud ränne.* Keskmise rootslane rändab kohalike tööturgude vahel vähem kui kaks korda oma elu jooksul (Holm ja Sture 1984). Kuid seda tüüpi elukohavahetused on tihti seotud tavapärase iseseisvumisega partneriga kokkukolimisega, sooviga vanemate juurest omaette elama asuda, haridustee jätkamisega või siis sooviga muuta elukohta peale suhte purunemist partneriga, temast lahkukolimist ja/või lahutust. Inimesi, kes rändavad ainuüksi töövahetamise eesmärgil, on suhteliselt vähe. Isegi kui arvestada töörande

hulka nendega koosrändavad pereliikmed, jääb seda tüüpi rände osakaal Rootsis vaid 8-12% piiridesse.

Kui aga rände põhjuseks on kokkukolimine, siis liikuja tõenäoliselt otsib uue (ja ilmselt ka parema) töökoha. Uurimustes, kus rännet on seostatud sissetulekute kasvuga, on tihti sissetulekute kasvu ilmselt ekslikult peetud rände põhjuseks primaarne põhjus võib olla demograafiline.

Varasemad uurimused on näidanud, et perekonnaseis on rändekäitumise selgitamisel tähtsaks faktoriks, samas on ka selge, et perekonna loomine ja ränne on omavahel tihedalt seotud tihtipeale langeb ränne kokku abiellumise faktiga. Kui kaks elusündmust langevad ajas kokku, siis on tegemist sünkroniseeritud sündmustega (ingl.k.: *synchronized events*) (Wagner 1989).

Mitmed autorid (Mulder ja Wagner 1993; Ainsaar 1994) on viidanud asjaolule, et meeste ja naiste rändeaktiivsus on seotud nende elustaadiumitega ning meeste rändeaktiivsuse kõrghetk on tavaliselt naistest mõned aastad hiljem. Wagneri andmetel olid naised meestest mobiilsemad vanuses 23-24 aastat, hilisemas vanuses seaduspära pöördus. Mulder ja Wagner (1993) leidsid oma uurimuses, et soolised erinevused ilmsesid, kui rännati lühikese vahemaa taha (<50 km), kui rännati aga kaugemale (>50 km), olid soolised erinevused vähem märgatavad. Selliseid rändeaktiivsuse soolisi erinevusi võib suurel määral seletada just sooliste erinevustega abiellumisvanuses seaduspäraselt on meeste abiellumisvanus keskmiselt 2-3 aastat kõrgem kui naistel.

Soo- ja vanuseerinevusi neil, kelle rändepõhjuseks on kooselu, kirjeldas Mulder (1991), analüüsides Hollandi andmeid aastast 1981 ja 1985 ning leidis, et 18-21 aasta vanuses rändavad rohkem naised kooselu/abielu põhjusel ning vanemates vanusegruppides rändavad samadel põhjustel rohkem mehed. Aga kui arvestada abiellumise kui elusündmuse sünkroniseerivat efekti, siis uuritavates vanusegruppides peaaegu kadus soolis-vanuseline spetsiifika. Järelejäänud erinevused võivad olla seotud teiste elusündmuste erinevustega meestel ja naistel. Näiteks on kirjeldatud soogerinevusi vanematekodust lahkumise mustrites (Wagner 1989; Wagner ja Huinink 1991): kui lahkutakse vanematekodust iseseisvumise

eesmärgil (et asuda omaette elama), siis naised lahkuvad vanematekodust nooremas vanuses kui mehed. (Mulder ja Wagner 1993).

Speare ja Goldscheider (1987) uurisid rändekäitumist hetkel, kui inimestel muutus nende perekonnaseis seoses abiellumise, lahutuse või lehestumisega. Autorid ei leidnud siin olulisi vanuseerinevusi, küll aga ilmnese erinevused sugupoolte vahel meeste rändeaktiivsus osutus naiste omast kõrgemaks. Wagner (1989) on välja toonud soolise erinevuse aga hoopis vastupidises suunas. Tema uurimistulemused näitasid, et naine abielludes kolib tihedamini mehe juurde kui vastupidi. Arvata võib, et lisaks eeltoodud mitmesugustele rändekäitumist mõjutavatele faktoritele on siin lisaks tegemist veel mitmesuguste ajalooliste ja kultuuriteguritega sugupoolte rändekäitumise mõjutamisel.

1.6 Meeste ja naiste rände arengujooned Eestis

20. sajandi alguses, linnastumise esimesel kõrgperioodil, olid maa-linn rändes ülekaalus tööstusettevõttesse tööle läinud mehed, kusjuures naiste ränne meestega võrreldes oli tagasihoidlikum (Ainsaar 1994). Sajandi keskpaigast alates olid maalt linnadesse rändes ülekaalus naised (Marksoo 1987), Eestisse sisserändes teistest endise Nõukogude Liidu piirkondadest aga mehed (Kulu 2001). Sisseränne endisest Nõukogude Liidust oli ulatuslikum kui Eesti-sisene ränne, tasakaalustades nii kahekümnendates eluaastates meeste ja naiste suhet ning vähendades peiuprobleemi linnades (Tammaru 2001).

Erinevalt linnadest halvenes sõjajärgse rände tulemusel maarahvastiku sooline tasakaal: Eesti-sisene ränne maalt linnadesse tõi kaasa pruudiprobleemi maapiirkondades rahvastiku taasteks olulisimates vanuserühmades (15–35 eluaastat). Kuigi 1980. aastatel toimus nn maa-linn rändepööre, oli see seotud rohkem meeste suurema rändeaktiivsusega ning naiste väljarände jätkumine maapiirkondadest suurendas meeste ülesindatust maarahvastikus veelgi. Nii on ka taasiseseisvunud Eestis peamisteks pruudiprobleemi riskipiirkondadeks maakondade äärealad (Kutsar 2000).

Marksoo (1987) analüüsis põhjalikult meeste ja naiste rändeerinevusi Eestis aastatel 1959-1976. Uurimusest järelkus, et kuigi naised ei olnud migrantide seas proportsionaalselt ülekaalus, oli naiste arvuline ümberpaiknemine rände tagajärjel suurem kui meestel, mistõttu oli nende ränne resultatiivsem. Eelistades suuri linnu, olid naised peamisteks urbaniseerumise kandjateks ja aktiivsemaks perepooleks linnaliikumise puhul. Naiste territoriaalset mobiilsust vähendas perekonnas elamine ning arvestades rohkem pereliikmete vajadustega, olid nad sagedamini passiivse kaasaliikuja rollis kui mehed. Töökoha valikul arvestasid naised vähem palgaga kui mehed, pidades palgast tähtsamaks vastuvõetavaid töötingimusi.

Peale rändesuundade oli nõukogude ajal erinevusi ka meeste ja naiste rändeintensiivsuses. Esiteks oli meeste rändeintensiivsus naiste rändeintensiivsusega võrreldes suurem (Ainsaar 1994; Marksoo 1987). Niisiis oli rändajate seas naised vähem kui mehed, kuid nende ränne oli ühesuunalisem, mis kokkuvõttes tekitas peiuprobleemi maal. Teiseks saabus naiste rändeintensiivsuse tipp elustaadiumite nihutatuse tõttu varem kui meestel (Ainsaar 1994; Katus jt 1999). Kuna noorte rändes domineerib linnastumise suund, siis see ongi üheks naiste ulatuslikuma linnastumise põhjuseks. Lisaks põhjendati naiste suuremat rännet maalt linnadesse nende haridustaseme kiirema tõusuga meestega võrreldes ning seoses naiste tööalase kvalifikatsiooni mitmekesisumisega (Marksoo 1987). Naiste jätkuvalt kõrgemat haridustaset Eestis kinnitab tütarlaste suurem osatähtsus õpilaste seas ja nende keskmiselt poole aasta võrra pikem haridustee noormeestega võrreldes (Tiit ja Eglon 2000). Erinev haridustee pikkus mõjutab tõenäoliselt meeste ja naiste rändeerinevusi kahel moel. Esiteks on naiste ränne linnadesse seoses õppima asumisega intensiivsem (Sjöberg ja Tammaru 2000). Teiseks valitseb hariduse ja rändesuundade vahel selge seos: kõrgharidusega inimestel on teiste haridusrühmadega võrreldes suurem tõenäosus lahkuda maalt ja väikelinnadest Tallinna ja teistesse suurematesse linnadesse (Uiboupin 2003).

1.6.1 Üldised rändepõhjused Eestis

Rändepõhjused sõltuvad nii liikumise kaugusest kui ka suunast (Mulder & Wagner, 1993). Varasemad uurimused on näidanud, et domineerivaks maa-linn rändepõhjuseks Eestis on olnud perekondlikud motiivid (Ainsaar 1990), tööhõivega (Ainsaar 1990, Tammaru ja

Sjöberg 1999) ning elutingimustega seotud põhjused (Ainsaar 1999). Ränne maapiirkondadesse oli eelkõige põhjustatud soovist parandada elutingimusi (Sjöberg ja Tammaru 1999, Ainsaar 1999), palgavõimalusi (Lõo 1987 - viidanud Ainsaar 2004) või spetsialistide puhul ka leida haridusele vastavat tööd (Kuddo 1988). Kuni 1990. aastani oli migratsioon maapiirkondadesse teatud mõttes kunstlik seoses riigi poliitikaga noorte spetsialistide kõrgkoolijärgsest sunduslikust töölesuunamisest maapiirkondadesse, sest peale sunnitud kohalolekut võidi sellest piirkonnast lahkuda.

Siserändepõhjusi 1990ndatel on lähemalt analüüsinud Ainsaar (2004), toetudes Eestis läbi viidud Eluolu-uuringu (1994 ja 1999) andmetele. Tema analüüsist selgus, et rändepõhjustes on suurenenud eluasemega seotud põhjuste esinemissagedus ja kahanenud majanduslike faktorite osatähtsus. Suurimad muutused rändepõhjustes olid toimunud pealinnaga seotud rändes: siserändajate seas suurenes majanduslike motiivide osakaal, kusjuures väljarändajate seas eluasemega seotud põhjuste osakaal kahekordistus.

Tabel 1. Rändepõhjused Eestis erinevatel ajaperioodidel sugude lõikes, %

	Elukoht	Töö	Õpingud	Perekond	Muu	Kokku
Mehed enne 1983	9,9	34,8	8,4	38,5	8,4	100
Naised enne 1983	10,2	29,4	12,2	42,7	5,5	100
Mehed 1983-1988	18,3	37,6	1,8	33,8	8,5	100
Naised 1983-1988	14,6	31,3	7,3	40,8	6,0	100
Mehed 1989-1999	24,7	25,5	6,7	30,4	12,7	100
Naised 1989-1999	22,4	23,6	6,9	38,6	8,5	100
Mehed kokku	13	33	7	37	10	100
Naised kokku	11	26	8	47	8	100

Allikas: Ainsaar 2004

Ainsaare (2004) rändeuuringud Eestis on näidanud, et meeste ja naiste rändel võivad olla erinevad põhjused. Mehed rändavad kõige tihedamini töö pärast ning naised perekondlikel põhjustel. 1990ndatel aastatel soolised erinevused tööga seotud põhjustes vähenesid, kuid perekondlikes põhjustes on soolised erinevused säilinud (tabel 1). Ainsaare (2005) meeste ja naiste rändepõhjuste analüüs Eestis 1997. aastal läbiviidud ESA Rändeuuringu andmetel viitab erinevustele meeste ja naiste orientatsioonis kodule rände tõuke- ja tõmbetegurina. Mehed vahetasid elukohta enam madala sissetuleku ja töökohavahetuse tõttu. Naiste motivatsiooni mõjutas meestest sagedamini küll tööpuudus, kuid kõik teised enam mainimist

leidvad põhjused olid seotud kodu ning lähedaste inimestega (elamispinna suurus, kodu kaugus töökohast, laste kasvatamine, muutused leibkonna koosseisus).

1.6.2 Probleemi seade ja hüpoteesid

Rändekäitumine paljude uurijate väitel seostub subjekti inimeste sotsiaaldemograafiliste näitajatega tunnustega – soo, vanuse ning haridusega. Nii näiteks on mitmetes uurimustes selgunud, et sooerinevus rändekäitumises väljendub meestega võrreldes just naiste ulatuslikumas rändes suurematesse linnadesse (Kupiszewski jt 1998), kusjuures naisi rohkem kui mehi seostatakse ka nn „seotud rändega” (Shihadeh 1991; Halfacree 1995; Robinson 1993), st. tegeliku rändekäitumise otsuse langetamisel võivad individuaalsete eelistuste üle olla hoopiski partneri või grupieelistused. Ka on uurimused näidanud, et erinevad geograafilised piirkonnad oma erinevate sotsiaalmajanduslike näitajatega (töökohtade olemasolu, hariduse kättesaadavus jne) toimivad rändevalikutes tõmbe ja/või tõukejõududena (vt. nt. Kjeldstad ja Kristiansen 2002).

Rändeuurimused Eestis on ajalooliselt kajastanud suuremat rändeintensiivsust meestel, samas kui naiste ränne on olnud efektiivsem, st naised on tõenäolisemad paigastujad (Marksoo 1987). Lähtudes eeldustest, et erinevad piirkonnad on erineva tõmbe- või tõukejõuga erinevatele sugupooltele, võivad soospetsiifilised erinevused rändekäitumises kaasa tuua mitte ainult ühtede või teiste piirkondade üle- või alarahvastuse, vaid soodustada soolise struktuuri tasakaalu kaotust. On selge, et sooline disproportsioon erinevates vanusegruppides on erineva sotsiaalse tähendusega. Regiooni sotsiaal-majandusliku arengu seisukohalt on tähtis, et säiliks regiooni sooline proportsioon noore täiskasvanu ja noorema keskea vanusegruppides, mil toimub aktiivne pereloomine ning paigastumine. On päris selge, et elukaaslase valik ei pea tingimata toimuma elukohas ja pereloomeks võidakse liikuda piirkonnast välja. Siiski võib arvata, et suur soolise disproportsiooni teke tuleb kahjuks regiooni edasisele arengule.

Järgneva analüüsi eesmärgiks on käsitleda noore täiskasvanu ja noorema keskea (18-35 a, nimetagem neid ühiselt noorteks täiskasvanuteks) elanikkonna soospetsiifilist rändekäitumist kogurahvastiku taustal. Analüüsi ülesanneteks on välja tuua vaatlusalusesse vanusegruppi

kuuluvate meeste ja naiste rändeintensiivsuse geograafilisi erinevusi ning võrrelda noorema rahvastiku grupi sootüüpilisi rändepõhjuste erinevusi omavahel. Analüüsi põhjal saab teha järeldusi nn pruudidiprobleemi tekke kohta Eesti mõnedes piirkondades.

Lähtudes eelnevatest käsitlustest ja uurimisprobleemist otsitakse kinnitust järgmistele hüpoteesidele.

Hüpotees 1: Rändeintensiivsus nooremas täiskasvanueas on soospetsiifiline, mis seisneb noorte naiste suuremas rändeintensiivsuses võrreldes noorte meestega ning erineb oluliselt rändeaktiivsusest üldiselt.

Hüpotees 2: Erinevad asustushierarhiate tasemed on tõmbe- ja tõukejõudude poolest soospetsiifiliste erinevustega just nooremas täiskasvanute grupis, mille tulemusena on linnastumise tõenäosus naistel meestega võrreldes suurem.

Hüpotees 3: Noorte täiskasvanute rühmades on olulisimaks rändeaktiivsuse tõmbejõuks soospetsiifiliselt toimiv hariduse jätkamise võimaluste rohkus, viidates suuremale õpperände tõenäosusele naiste puhul.

Hüpotees 4: Naiste rände suurem resultatiivsus mõjutab regionaalse soolise disproportsiooni süvenemist nooremas täiskasvanueas.

Hüpoteese testitakse rahvastiku rändekäitumise analüüsi kaudu 1989. ja 2000. aastal läbiviidud rahvaloenduse vahelisel perioodil.

2 Metoodika

2.1 Metodoloogia valik

Rände uurimisel on valdavaks kvantitatiivne lähenemine, kuna rändeanalüüsides otsitakse tavaliselt uuritavate inimrühmade käitumise statistilisi seaduspärasusi. Selle tarbeks on Eestis parim rahvaloenduse andmestik, mille oluliseks eeliseks küsitlusuuringute ees on selle piisavalt suur maht üksikasjaliku andmeanalüüsi läbiviimiseks ning ka andmekvaliteedilt loetakse seda eelistatumaks registriandmetega võrreldes. Tammaru (2005) hinnangul on rahvaloenduse andmestiku suurimaks miinuseks probleem ajas muutuvate tunnuste kaasamise ja tõlgendamisega, sest pole teada indiviidi elukohavahetuse täpset aega ega ka sel hetkel inimest iseloomustavaid tunnuseid. Teada on vaid tema elukoht ja vastavad isikutunnused rahvaloenduse ajal.

Kui tahta täpsemalt rändekäitumist mõista ning seletada, on otstarbekas siduda analüüs valikuuringuga, mis sisaldab muuhulgas ka respondentide subjektiivseid hinnanguid. Nii näiteks võib leida andmeid rändepõhjuste kohta, hoiakuid elukohavahetuse suhtes, saab ka täpsemat informatsiooni konkreetse rändefakti kohta (näiteks respondendi vanus elukohavahetuse momendil, tema perekonnaseis, haridustase jne).

2.2 Andmeallikad

Lähtudes uurimisprobleemist, püstitatud hüpoteesidest ja uurimuse eesmärgist ning ülaltoodud metodoloogilistest kaalutlustest, on käesoleva analüüsi aluseks valitud rahvaloenduse ning väljavõttelise sotsiaaluuringu (valikuuringu) andmestikud.

2.2.1 Rahva ja eluruumide loendus 2000

2000. aastal toimunud rahva ja eluruumide loendus oli esimene omataoline taasiseseisvunud Eestis. Loendusandmed koguti 2000. aasta 31. märtsi seisuga. Vastavalt 2000. aasta rahva ja eluruumide loenduse seadusele olid loenduse objektid füüsilised isikud, leibkonnad, eluruumid ning eluruumidega hooned. Isikud loendati faktilise rahvastikuna isiku asukoha järgi loendusmomendil ja alalise rahvastikuna isiku alalise elukoha järgi Eestis. Loendustulemuste hindamiseks korraldati 2000. aasta 14.–19. aprillil väljavõtteline järelküsitlus. Olemasolevad ressursid võimaldasid küsitleda umbes 1% kogurahvastikust. Järelküsitluse peamine eesmärk oli mõõta loenduse kaetust ja loendusandmete kvaliteeti. Hinnangute järgi oli keskmine alakaetus 1,2%, linnades oli see suurem ja maapiirkondades väiksem (ESA 2003).

Rahvaloenduse andmete põhjal analüüsitakse noorte täiskasvanute (18-35 a) soospetsiifilist rändekäitumist kogurahvastiku taustal kahe loenduse vahelisel perioodil 1989-2000. Põhimõtteliselt on käsitletava vanusegrupi puhul tegemist kõikse valimiga.

2.2.2 Tööjõu-uuring (ETU, 2002)

Elanikkonna rändekäitumise täpsemaks mõistmiseks on käesolevas uurimuses kasutatud ESA 2002. aasta tööjõu-uuringu (ETU) andmeid. ETU andmestikest on valitud 2002. aasta andmestik, sest 2002. aasta I ja III kvartalis oli küsitlusankeeti lisatud blokk elukohavahetuste ja eluaseme kohta perioodil 1989-2002. ETU andmestikku kasutatakse noorte täiskasvanute grupi rändepõhjuste soospetsiifilisel analüüsil üldkogumi suhtes.

Valimi põhimõtted

Aluseks võttes ESA poolt välja töötatud valimi kirjeldust, moodustavad tööjõu-uuringu üldkogumi kõik Eestis elavad tööealised isikud. Tööealisteks loetakse inimesi, kes uuringuaasta 1. jaanuari seisuga olid 15–74-aastased. Valimisse kuuluvad kõik aadressisiku leibkonna tööealised liikmed. Valimi koostamisel on arvesse võetud kasvavat nõudlust tööturu andmete järele maakonniti. Selleks jaotati Eesti 15 maakonda ja Tallinn rahvaarvu järgi nelja gruppi:

- 1) Tallinn;
- 2) neli suuremat maakonda (Harjumaa, Ida-Virumaa, Pärnumaa ja Tartumaa);
- 5) 10 väiksemat maakonda;
- 4) Hiiumaa

Igas grupis rakendati erinevat valimisse sattumise ehk kaasamistõenäosust (Tallinnas ja suuremates maakondades oli kaasamistõenäosus väiksem kui väikestes maakondades). Järgnes süstemaatiline juhuslik valik AS Andmevara rahvastiku andmebaasist.

Valimisse kaasamistõenäosus on seda suurem, mida rohkem on selles tööelisi liikmeid. Aadressi valimisse sattumise tõenäosus on seda suurem, mida rohkem on sellel aadressil registreeritud inimesi. Võrreldes ühe tööelise liikmega leibkonnaga, on kahe tööelise liikmega leibkonna valimisse sattumise tõenäosus kaks korda suurem, kolme tööelise liikmega leibkonnal kolm korda suurem jne. Selleks et üldkogumi tööelise isiku kaasamistõenäosus oleks sama, võeti kolmanda sammuna isikuosast valimisse kõik ühe tööelise liikmega leibkonnad ja süstemaatilise juhusliku valiku teel pooled kahe tööelise liikmega leibkondadest, kolmandik kolme tööelise liikmega leibkondadest jne. Aadressosas toimiti analoogiliselt vastavalt aadressile registreeritud isikute arvule. Tööjõu-uuringus küsitletakse ainult selliseid leibkondi, kus elab vähemalt üks tööeline leibkonnaliige.

Antud käsitusviisi korral jäetakse küsitlemata isikud, kelle põhiline eluruum asub mujal (st. nad on leibkonnast eraldi elavad liikmed). Isikupõhiline eluruum on eluruum, kus ta veedab suurema osa oma tööst (õpingutest) vabast ajast. Vältimaks võimalust, et eraldielavate liikmetega leibkonnad satuvad mitu korda valimisse, ei küsitleta selliseid liikmeid nende ajutises elukohas.

Valimi kirjeldus

Kokku küsitleti 2002. aastal esimeses ja kolmandas kvartalis 7968 tööelist inimest, kellest 37 ei elanud 1989. aastal Eestis ning 15 küsitletut viis nende esimene elukohavahetus Eestist välja. Seega saab siserände analüüsi kaasata 7916 inimest. Rändepõhjuste analüüsi valimi moodustasid vaid need 1207 vastanut, kes olid osalenud siserändes vaadeldaval perioodil.

Tabelis 2 on toodud kõigi analüüsi kaasatud respondentide jagunemine rahvastiku allrühmade lõikes.

Tabel 2. Vastanute ja neist siserändes osalenute jagunemine rahvastiku allrühmade lõikes (N, %)

		vastanud		ränderahvastik	
		N = 7916	%	N=1207	%
sugu	mees	3638	46.0	522	43.2
	naine	4278	54.0	685	56.8
vanus	kuni 24	1678	21.2	214	17.7
	25-34	1239	15.7	436	36.1
	35-54	2815	35.6	381	31.6
	55-64	1231	15.6	108	9.0
	65+	953	12.0	68	5.6
haridustase*	alla kesk	2804	35.4	322	26.7
	kesk	4138	52.3	702	58.1
	kõrg	974	12.3	183	15.2
rahvus	eestlane	5898	74.5	1083	89.7
	muulane	2018	25.5	124	10.3
sünnikoht	pr ja reg keskus	1999	25.3	273	22.6
	pr ja reg tagamaa	408	5.2	65	5.4
	maak keskus	983	12.4	196	16.2
	maak tagamaa	432	5.5	73	6.0
	väikelinn, maa	2817	35.6	505	41.8
	väljaspool Eestit või täpsustamata	1277	16.1	95	7.9
perekonnaseis*	vallaline	2497	31.5	420	34.8
	abielus	3746	47.3	575	47.6
	lahutatud, lesk	1467	18.5	205	17.0
	teadmata	206	2.6	7	0.6

*2002. aasta seisuga

2.3 Analüüsimeetod

Siserännet on käesolevas uurimuses mõistetud kui elukohavahetusi üle omavalitsusüksuse piiri. Analüüsis on kasutatud 2000. aasta seisuga halduspiire.

2.3.1 Rahvastiku siserände suundade analüüsi meetod

Rahvastiku siserände suundade analüüsil kasutakse järgmisi demograafilisi näitajaid: *rändesaldo*, *rändesaldokordaja* ja *rändeintensiivsus*. Rändesaldo on uuritavasse piirkonda vaatlusaluse perioodi jooksul saabunute ja sealt lahkunute vahe. *Rändesaldokordaja* ehk *saldokordaja* on rändesaldo ja 1989. ning 2000. aasta keskmise rahvaarvu suhe uuritavas piirkonnas. Kordajate arvutamise aluseks on inimesed, kes elasid Eestis nii 1989. kui ka 2000. aasta rahvaloenduse toimumise hetkel. Rändesaldokordaja arvutatakse promillides (1000 uuritava ruumiüksuse elaniku kohta) järgmise valemi alusel:

$$SK = S/R * 1000 \text{ ‰},$$

kus SK on rändesaldokordaja, S on rändesaldo ja R on perioodikeskmise rahvaarv. Saldokordaja väärtused võivad olla nii positiivsed kui ka negatiivsed. Negatiivsete väärtuste tõlgendamisel tuleb silmas pidada seda, et mida väiksem on saldokordaja, seda suurem on rahvastiku suhteline rändekadu.

Sarnaselt rändesaldoga võib ka saldokordaja olla kas positiivne või negatiivne. Saldokordaja peegeldab inimeste elukohaeelistusi ning on seetõttu oluline erinevate piirkondade sotsiaal-majanduslikku arengut iseloomustav näitaja. Kordaja negatiivne väärtus annab märku piirkonna sotsiaal-majanduslike probleemide sügavusest: näiteks võib arvata, et mida negatiivsem on saldokordaja väärtus, seda suurem on tõenäoliselt tööpuudus ja seda väiksem sissetulek võrreldes teiste piirkondadega (vrdl Antons 2003). Mida rohkem on negatiivse ja väga väikese saldokordaja väärtusega linnu ja valdu, seda ebapiisavamad on regionaalpoliitilised meetmed rahvastiku tasakaalustatud arengu tagamisel riigis. Mida suurem on saldokordaja positiivne väärtus, seda edukam on piirkonna areng.

Rändeintensiivsus on elukohavahetuste suhe 1000 uuritava piirkonna elaniku kohta. Kõik näitajad arvutatakse eraldi meeste ja naiste kohta.

2.3.2 Soolise disproportsiooni analüüsi meetod

Rahvastiku soolist tasakaalu näitab võrdne meeste ja naiste arv uuritavas piirkonnas. Käesolevas töös on kirjeldatud soolist proportsiooni suhtarvu *naisi saja mehe kohta* kaudu. Omavalitsuse *rahvastiku soolist disproportsiooni* väljendavaks suuruseks on meeste ülekaalu protsent, mis väljendab meeste ja naiste arvude erinevuse osakaalu vastava valla vastava vanusegrupi meeste arvust. Kuna meeste ja naise arvude erinevus on saadud naiste arvu lahutamisel vastava vanusegrupi meeste arvust, siis negatiivsed protsendid väljendavad naiste ülekaalu vallas.

2.3.3 Valikuuringu (ESA ETU, 2002) statistilise analüüsi meetod

ESA tööjõu-uuringu andmete põhjal tehtud analüüsis on vaatluse alla võetud respondentide ajaperioodil 1989-2000 sooritatud esimene ränne üle omavalitsusüksuse piiri. Analüüsist on välja jäetud vastanud, kes 1989. aastal Eestis ei elanud või vaatlusalusel perioodil tehtud esimene ränne viis nad Eesti riigi piiridest välja.

Rändepõhjusi analüüsitakse andmetöötluspaketiga SPSS 11.5, mille abil rakendatakse statistilise andmeanalüüsi võtteid. Kirjeldava statistika meetoditest kasutatakse nii ühe- kui ka kahemõõtmelisi sagedusjaotusi ja seosekordajaid. Põhjusanalüüsi teostamisel rakendatakse logistilist regressioonanalüüsi. Seosetugevuse iseloomustamiseks kasutatakse *Crameri* seosekordajat. Seosekordaja muutub skaalal 0...1, st. mida suurem väärtus, seda tugevam on seos kahe tunnuse vahel. Seose olulisust on testitud olulisuse nivool $p \leq 0,05$. Põhjusanalüüsil tuuakse prognoosivad tunnused esile ka olulisuse nivool 0,1.

Logistilise regressioonanalüüsi korral on funktsioon- ehk sõltuvaks tunnuseks sündmuse toimumise tõenäosus ning argumenttunnuste ehk sõltumatute tunnustega prognoositakse sündmuse toimumise tõenäosust. Regressioonimudelite alusel selgub, millised tegurid on statistiliselt olulised sündmuse toimumise suhtelise tõenäosuse seisukohalt. Samuti saab mudelitest välja lugeda, kas tegur mõjutab suhtelist tõenäosust suurenemise või vähenemise suunas ning analüüsida tegurite poolt avaldatava mõju tugevust.

Käesolevas töös prognoositakse logistilise regressioonanalüüsiga rände toimumise või mittetoimumise sündmust ja seda erinevate sõltumatute tunnuste kaudu. Kui prognoositav tunnus on binaarne, omades ainult kahte väärtust, on võimalik kasutada binaarset logistilist regressioonanalüüsi, leidmaks tunnuste vahelisi seoseid. Kui aga prognoositaval tunnusel on rohkem kui kaks kategooriat, siis on mõistlikum kasutada multinoomset logistilist regressioonanalüüsi, mis on sisuliselt binaarse logistilise regressioonanalüüsi üldistus. Just viimasest argumendist lähtutakse käesolevas analüüsis.

Logistiline regressioonanalüüs võimaldab hinnata tunnuste vahelisi seoseid tunnuste väärtuste omavahelise võrdlemise kaudu. Taustaväärtus (referentskategooria) võrdsustatakse mudelis nulliga ning sellega võrreldakse tunnuse teisi väärtusi. Näite puhul „mehed ütlesid naistest harvemini, et nad on keskmisel majanduslikul tasemel võrreldes olekuga üle keskmise taseme” on taustaväärtuseks sootunnuse osas „naised” ning majandusliku seisu hinnangu osas „üle keskmise taseme”.

Kuna andmeanalüüsi pakett SPSS võtab automaatselt taustkategooriaks tunnuse viimase kategooria (saab panna ka viimase, kuid mitte vahepealseid), siis see tingis vajaduse teatud tunnuste kategooriate ümberkodeerimise. Selline taustkategooriate valimine oli sisuliselt rohkem huvipakkuv, sest viimaste kategooriatega võrdlus ei tooks esile selgepiirilist mõju erinevate gruppide vahel. Seega on taustakategooriaks kõige mõttekam valida kas suurim rühm, millega ülejäänuid võrrelda või teoreetiliselt huvipakkuvaim rühm.

Logistilise regressioonanalüüsi tulemuste tõlgendamisel on oluline hinnata esiteks mudeli kirjeldusvõimet, mille näitajaks on Cox'i ja Snelli seosekordaja ning teiseks iga sõltumatu tunnuse seose olulisust prognoositava tunnusega (olulisuse nivool $p < 0.05$). Keskseteks näitajateks logistilise regressioonanalüüsi tõlgendamisel on seose olulisuse näitaja sig., regressioonikordaja B ja riskisuhe $\exp(B)$. Seose olulisus annab tunnistust sellest, kas võrreldud gruppide tõenäosus kuuluda sihtgruppi erineb üksteisest statistiliselt olulisel määral. Seose olulisuse korral aitab regressioonikoefitsient hinnata, kas vastava sõltumatu tunnuse väärtuse puhul on vaatlusobjekti tõenäosus kuuluda sihtgruppi suurem või väiksem kui referentskategooriaks valitud väärtuse korral ning riskisuhe näitab, mitu korda on sihtgruppi

kuulumise tõenäosus uuritava sõltumatu tunnuse väärtuse korral suurem referentskategooria vastavast tõenäosusest.

2.4 Analüüsis kasutatavad tunnused

2.4.1 Ruumianalüüsi tasandite määratlemine

Sootüüpilise siserände suundade selgitamiseks uuritakse kohaliku omavalitsuse üksuste ning maa ja linna vahelisi, maakondade siseseid ja vahelisi ning linnaregioonide siseseid ja asustushierarhia tasemete vahelisi elukohavahetusi. Asustuse hierarhias eristatakse viit tasandit: Tallinn, regioonikeskuste (Tartu, Ida-Viru ja Pärnu) ja ülejäänud maakonnakeskuste linnaregioonid ning väikelinnad ja maalised vallad.

Maakondade siseselt eristatakse uurimuses linnaregiooni ehk linnastut või tuumala, mis omakorda jaguneb keskuslinnaks ehk tuumiklinnaks ja tagamaaks ehk mõjualaks ning maakonna ääreala. Linnaregioonide keskuslinnadeks on kõik Eesti maakonnakeskused ning Kohtla-Järve ja Narva (viimased moodustavad koos Jõhviiga ühtse Ida-Viru keskuslinna). Tallinna ja regioonikeskuste (Tartu, Ida-Viru ja Pärnu) linnaregioonid vastavad üldjoontes rahvusvaheliselt kõige enam kasutatavatele linnaregiooni määratlemise kriteeriumitele, see tähendab, et keskuslinna suurus on vähemalt 50 000 ja linnaregiooni suurus vähemalt 100 000 elanikku. Ülejäänud maakonnakeskuste linnaregioonide analüüsi kaasamine arvestab aga Eesti väiksust ning Eesti asustussüsteemi ülesehitust ja tööalast pendelrännet: maakonnakeskused on üldjuhul maakondade suurimad linnad, pendelrände põhisuunad on mujalt maakonnast maakonnakeskustesse ning maakondadevaheline pendelränne on tagasihoidlik (Tammaru jt 2003). Keskuslinnade tagamaa koosneb neist satelliitlinnadest ja linnalistest valdadest, kust vähemalt 30% töötajatest käib keskuslinna tööle. Maakondade ääreala moodustavad linnaregioonidest väljapoole jäävad väikelinnad ja maalised vallad.

2.4.2 Rahvastiku allrühmad

Rahvaloendusandmete põhjal on analüüsitud rahvastiku rännet sootunnuse alusel ning võrreldud noorte täiskasvanute ehk 18-35-aastaste vanuserühma rännet kogurahvastiku rändega. Loenduse andmed võimaldavad rännet määratleda vaid 11-aastase perioodi vältel toimunud elukohamuutuse kaudu, mistõttu tegelik rändehetk selle perioodi sees on teadmata. Seepärast on tunnuseid, nagu haridus ja perekonnaseis, analüüsitud vaid põgusalt ning noorte vanuserühma ei ole jagatud vanuse alusel väiksemateks allrühmadeks. Väiksemate vanuserühmade lõikes on uuritud soolist tasakaalu erinevates regioonides. Rahvastiku allrühmadele on suuremat tähelepanu pööratud tööjõu-uuringu andmetel põhineva analüüsi käigus. Ka selles analüüsis on peaarõhk rändekäitumise soospetsiifilisusel ning rändepõhjusi prognoositakse meeste ja naiste lõikes järgmistes allrühmades: vanusegrupid, erineva perekonnaseisu ning haridustasemega inimesed, sünnikoha alusel diferentseeritud rühmad, rändetunnuse alusel ja esimese elukohavahetuse järgi eristatud rühmad ning erinevates asustushierarhia tasemete suundades rännanud inimesed.

Kui rahvaloendusandmete puuduseks on asjaolu, et täpne rändehetk ei ole teada, kuna see jääb kahe rahvaloenduse vahelise perioodi sisse, siis ETU andmestikus on vastav tunnus olemas. Rahvastiku allrühmade määratlemisel on oluline välja selgitada isikutunnused enne elukohavahetust. Mõistagi oli see lihtne selliste tunnuste puhul, nagu sugu ja rahvus ja vanus. Vanusgrupid on analüüsi jaoks kodeeritud lähtuvalt esimese rände sooritamise ajast, seega näiteks vanusegruppi 25-34 aastat kuuluvad respondendid, kes olid esimese rände ajal 25-34-aastased ning nende ränne toimus aastatel 1989-2000. Vanuse alusel moodustati viis vanusgruppi: noored (kuni 24-aastased) noored täiskasvanud (25-34-aastased), keskealsed (35-54-aastased), pensionieelikud (55-64-aastased) ning pensionärid (üle 65-aastased).

Mõnevõrra keerulisemaks osutus indiviidide rände-eelse haridustaseme väljaselgitamine põhjusel, et respondendilt küsiti vaid viimase elukohamuutuse aega. Seega nõudis see tunnus täpsemat selgitamist, juhul kui viimane muutus oli toimunud peale rännet. Siis võeti arvesse keskmist õpiaega. Näiteks, kui rände sooritamise aasta langes kuni 3-aasta pikkusesse perioodi enne keskhariduse omandamist, loeti vastanu haridustasemeks „põhiharidus“.

Sarnaselt haridustasemele, tuli ka perekonnaseisu osas arvestada rändeajaga. Seoses sellega, et perekonnaseisu viimase muutuse aega küsiti ainult abieluinimestelt, leskedelt ja lahutanutelt, on analüüsis vabaabielus inimesed loetud vallaliste hulka ning lahuselavad abielusinimeste hulka, st. et järgitud on pigem ametlikku perekondlikku seisu kui tegelikku staatust. Kategooriatele „vallaline”, „abielus” ning „lesk või lahutatud” lisandus „pereseis muutunud peale rännet”, kuhu liigitusid need inividid, kes olid abiellunud, lahutanud või lehestunud peale rände sooritamist.

Respondentidel paluti küsitluse käigus valida etteantud 28 põhjuse hulgast peamine rändepõhjus. Analüüsi tarbeks on põhjused koondatud järgmistesse suurematesse gruppidesse:

1. õpingutega seotud (õpingute alustamine või lõpetamine);
2. tööga seotud (töökoha kaotus, parema töökoha leidmine);
3. elukaaslasega seotud (elukaaslase töö või õpingud, elukaaslasega kokku/lahku kolimine);
4. sugulaste/tuttavatega seotud (vanematega/lastega/sugulastega/tuttavatega kokku/lahku kolimine);
5. elamistingimuste parandamine (ka pere suurenemise e lapse sünni tõttu suuremasse eluruumi kolimine);
6. elukeskkonna parandamine;
7. eluasemega seotud (parem üürileping või selle lõppemine, võõrandatud eluaseme tagastamine, eluaseme hävimine, maksete vähendamine, lasteaiale/koolile lähemale kolimine, päranduse saamine).

Analüüsist jäetakse välja selgelt soo- ja vanusespetsiifilised põhjused, nagu seda on sõjaväkke minek või sõjaväest vabanemine ning pensionile jäämine kui rändepõhjus. Neid rändepõhjusi oli nimetanud 39 vastanut. Samuti on välja jäetud vabaküsimusena esitatud ja ebaselge nn “muu” põhjus, mida nimetas 55 vastanut.

3 Analüüs

3.1 18-35-aastase elanikkonna soospetsiifiline rändekäitumine kogurahvastiku taustal

3.1.1 Rändeintensiivsus

Sugu ja vanus

1989. aastal loendati Eestis 1 565 662 inimest, 2000. aastal oli Eesti rahvaarv 1 370 052 inimest. Mõlema rahvaloendusega hõlmati 1 173 525 inimest, kellest 45% olid mehed ja 55% naised. Mõlema rahvaloenduse ajal elas 974 356 inimest ehk 83% rahvastikust sama omavalitsusüksuse piires. Võrreldes 1989. aastaga elas 2000. aastal 199 169 inimest ehk 17% riskialusest rahvastikust mõnes teises linnas või vallas. Viimaseid käsitletakse käesolevas uurimuses elukohavahetajatena: 47% neist olid mehed ja 53% naised. Naiste suurem osatähtsus rändajate hulgas oli seotud üksnes naiste suurema esindatusega kogurahvastikus. Tegelikult oli rändeintensiivsus suurem meestel: 1000 mehe kohta rändas 175 ning 1000 naise kohta 165 naist. Erinevus sugude vahel oli siiski väike, mida kinnitab ka asjaolu, et rändajate osatähtsus oli meeste ja naiste seas peaaegu võrdne: 1990ndatel aastatel vahetas elukohta 18% meestest ning 17% naistest.

Käesolevas töös vaatluse alla võetud noorte täiskasvanute (18-35a) vanusegrupp moodustub 28% nn. riskialusest rahvastikust (loendatud mõlema rahvaloendusega) ning koosneb 160 269 mehest ning 163 214 naisest. Noorte seas oli elukohavahetajate osakaal meeste lõikes 28% ning naiste lõikes 33%, seega meeste seas üle pooleteise korra ning naiste osas ligi kahe korra suurem kui kogurahvastikus üldiselt.

Tabelitest 3 ja 4 on näha, et kui kogurahvastiku osas erinesid mehed ja naised rändeintensiivsuse poolest väga vähe ning meeste seas oli elukohavahetajaid veidi rohkemgi kui naiste seas, siis noorte vanusegrupis oli sooline erinevus palju märgatavam. Kui 1000 mehe seas oli elukohavahetajaid 263, siis 1000 naisest oli oma elukohta muutnud 318. Seega erineb noorte rühm kogurahvastikust nii suurema rändeintensiivsuse kui ka selgema soospetsiifilisuse poolest.

Tabel 3. Meeste ja naiste rändeintensiivsus (N, %)

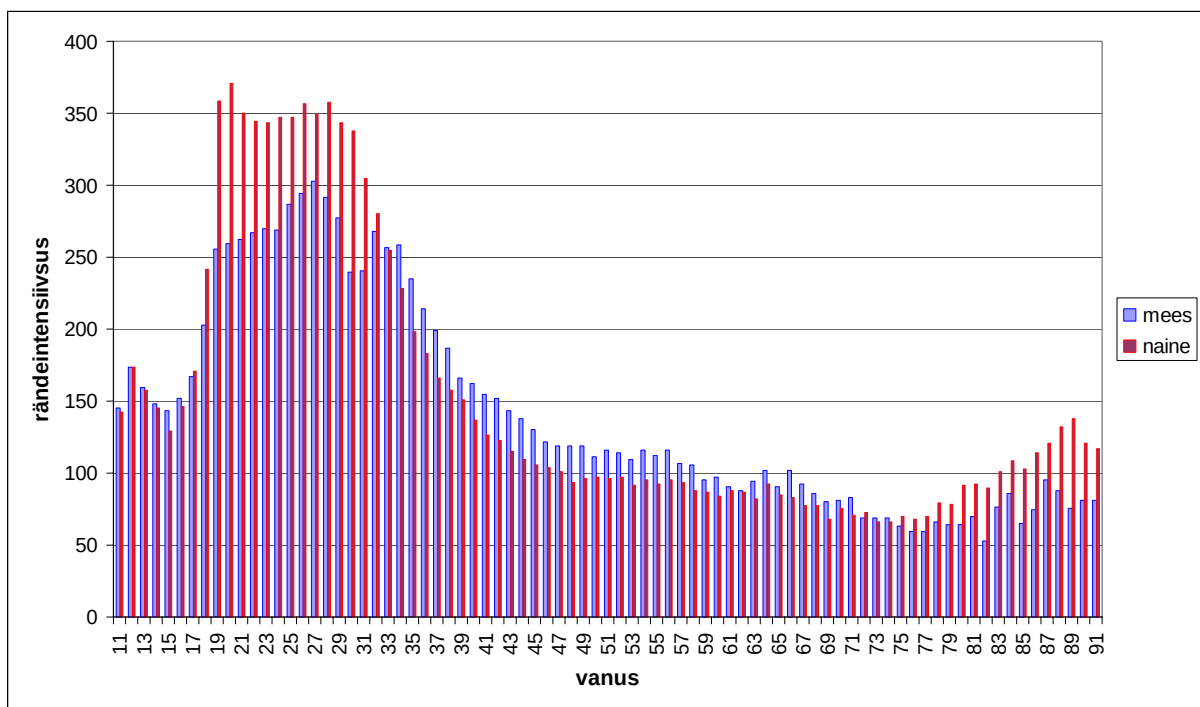
Sugu	Kogurahvastik*		Sh. elukohavahetajad		Rändeintensiivsus (N)
	N	%	N	%	
Mehed	529 297	47,0	92 730	45,0	175
Naised	644 228	53,0	106 439	55,0	165
Kokku	1 173 525	100,0	199 169	100,0	170

* See osa kogurahvastikust, kes nii 1989. kui ka 2000. aastal elas Eestis

Tabel 4. 18-35a meeste ja naiste rändeintensiivsus (N, %)

Sugu	18-35 a rahvastik*		Sh. elukohavahetajad		Rändeintensiivsus (N)
	N	%	N	%	
Mehed	160269	49,5	44510	45,4	277
Naised	163214	50,5	53514	54,6	328
Kokku	323483	100,0	98024	100,0	303

* See osa vanusegrupi rahvastikust, kes nii 1989. kui ka 2000. aastal elas Eestis

Joonis 1. Elukohavahetajad soo ja vanuse lõikes (N)

Jooniselt 1 on näha, et Eesti noorema täiskasvanud rahvastiku osa rändeintensiivsus rahvaloenduste vahelisel perioodil oli selgelt nii soo- kui ka vanusespetsiifiline. Vaadeldaval perioodil vahetasid üle kolmandiku 20-30-aastastest naistest oma elukohta. Nii suurt rändeintensiivsust ei esinenud meestel üheski vanusgrupis, püsidis 20-35-aastaste puhul 250

ümber. Meeste rändeintensiivsus hakkab langema hilisemas vanuses kui naistel ning üle 33-aastaste grupis ületab meeste rändeintensiivsus stabiilselt naiste oma. 19-25 aastaste seas jääb rändes osalenud naiste ja meeste arvu vahe 600-900 vahele. Rändes osalenud naiste arvuline ülekaal on suurim vanuses 19-25 aastat ja 29-31 aastat, mil igas vanusgrupis vahetas oma elukohta meestest üle 600 naise enam. Peale 33. eluaastat, kui rändes osales vanuse kasvades üha vähem inimesi, jäi püsima rändeliste meeste 100-200 inimese võrra suurem ülekaal.

Üldine siserände põhisuundade analüüs sugude lõikes näitab, et kõigis rändesuundades on naismigrante meesmigrantidest arvuliselt rohkem, seda nii kogurahvastiku kui ka noorte vanuserühma lõikes (tabelid 5 ja 6). Kogurahvastiku rändeintensiivsuse osas eristub soolisest vaatepunktist linn-maa ränne teistest rändesuundadest just meeste intensiivsema rände tõttu. Kui ka maalt maale rändes on meeste rändeintensiivsus olnud naiste omast mõnevõrra suurem, siis linnasuunalistes rändevoogudes olulisi soolisi erinevusi ei ilmnenud.

Tabel 5. Meeste ja naiste siserände intensiivsus põhisuundade lõikes (N)

Rändesuund	mehed		naised		Kokku N
	N	Intensiivsus (N)	N	Intensiivsus (N)	
Maa-linn	20037	38	25256	39	45293
Linn-maa	29984	57	30303	47	60287
Maa-maa	17556	33	19189	30	36745
Linn-linn	25153	48	31691	49	56844
Kokku	92730	175	106439	165	199169

Tabel 6. 18-35a meeste ja naiste rändeintensiivsus põhisuundade lõikes (N)

Rändesuund	mehed		naised		Kokku N
	N	Intensiivsus (N)	N	Intensiivsus (N)	
Maa-linn	11583	72	14920	91	26503
Linn-maa	10688	67	11057	68	21745
Maa-maa	7265	45	8152	50	15417
Linn-linn	14931	93	19361	119	34292
Kokku	44467	277	53490	328	97957

Erinevalt kogurahvastikust on 18-35-aastaste vanuserühmas kõigis rändesuundades naiste ränne meeste rändest intensiivsem (tabel 6). Sooline erinevus rändeintensiivsuses on väiksem maa-suunalistes rändevoogudes, linn-maa rändes olulist erinevust sugude vahel ei olegi. Küll aga ilmneb oluline vahe meeste ja naiste rändeintensiivsuses linna-suunalistes rännetes: nii

maalt linna kui ka ühest linnast teise liikunute seas osutus naiste rändeintensiivsus märkimisväärselt suuremaks. Seega võib väita, et noorte naiste suurem rändeintensiivsus võrreldes meestega tuleneb eelkõige naiste domineerimisest linna-suunalistes rännetes.

Sugu ja haridus

Uurimaks soospetsiifilist rännet haridusrühmades, on kogurahvastikuna arvestatud ainult 18-49-aastaste inimestega põhjusel, et haridus on ajas muutuv tunnus. Inimeste haridustase Eestis on tugevalt seotud vanusega. Mida vanemad on inimesed, seda suurem on alghariduse osatähtsus ja väiksem kõrgharidusega inimeste osatähtsus, samuti on mõttetu kaasata analüüsi alla 18-aastased, kuna nende haridus on alles omandamisel.

Soolisest aspektist on teada Eestis naiste kõrgem haridustase meestega võrreldes. See peegeldub nii naiste keskmiselt poole aasta võrra pikemas haridustees kui ka tüdrukute suuremas osakaalus õppurite seas (Tiit ja Eglon 2000). See on ka põhjuseks meestega võrreldes naiste suuremale osakaalule kõrg- ja keskharidusega inimeste seas (tabel 7). Kui keskharidusega meeste ja naiste osakaaludes kummaski vanusegrupis ei ole riskialuse rahvastiku ning elukohavahetajate osas erinevusi, siis noorte vanuserühmas oli põhiharidusega inimesi mõnevõrra vähem ning kõrgharidusega rohkem.

Tabel 7. Elukohavahetajate jagunemine haridustaseme järgi (%)

	põhiharidus		keskharidus		kõrgharidus	
	mehed	naised	mehed	naised	mehed	naised
Kogurahvastik*	20	11	66	71	14	18
sh 18-35a	24	14	66	72	10	14
Elukohavahetajad *	20	12	65	70	15	18
sh 18-35a	21	13	66	71	12	16

*18-49 aasta vanused

Tabel 8. Meeste ja naiste rändeintensiivsus haridustaseme järgi (N)

	põhiharidus		keskharidus		kõrgharidus	
	mehed	naised	mehed	naised	mehed	naised
Kogurahvastik*	214	253	214	230	237	227
sh 18-35a	238	299	266	319	343	359

*18-49 aasta vanused

Mitmed varasemad uurimused on viidanud rändeintensiivsuse kasvule haridustaseme tõustes. Käesolev analüüs kinnitab seda 18-35-aastaste seas soolise erinevusega (tabel 8). Siiski võrdluseks toodud 18-49-aastaste seas on olukord erinev. Kui meeste puhul jääb kahes madalamas haridusgrupis rändeintensiivsus samaks, tõustes kõrgharidusega meeste seas, siis naiste osas haridustaseme tõustes rändeintensiivsus vastupidiselt - langeb.

Sugu ja perekonnaseis

Sarnaselt haridusele on ka inimese perekonnaseis ajas muutuv tunnus. Kogurahvastiku analüüsist on välja jäetud alla 18-aastased inimesed. Tulenevalt vaatlusalusest vanusegrupist on leskede esindatus suhteliselt väike, mistõttu on see tunnus samuti skaalast välja jäetud.

Tabel 9. Elukohavahetajate jagunemine perekonnaseisu järgi (%)

	vallalised		abielus		lahutatud	
	mehed	naised	mehed	naised	mehed	naised
Kogurahvastik*	32	29	57	54	11	17
sh 18-35	67	56	28	35	6	9
Elukohavahetajad*	43	43	44	43	13	14
sh 18-35	65	60	29	33	6	7

*üle 18-aasta vanused

Tabel 10. Meeste ja naiste rändeintensiivsus perekonnaseisu lõikes (N)

	vallalised		abielus		lahutatud	
	mehed	naised	mehed	naised	mehed	naised
Kogurahvastik*	233	267	134	141	209	147
sh 18-35	260	343	279	303	274	255

*üle 18-aasta vanused

Tabelist 9 ilmneb, et kui üle 18-aastasest kogurahvastikust on üle poole abielus ja vallalisi on ligi kolmandik, siis rändelisest rahvastikurühmast moodustavad nii vallalised kui ka abielus inimesed ligi poole. Seega vaadeldes kõiki täisealisi koos võib järeldada, et perekonnaseis teatud määral mõjutab rahvastikurännet. Selgus, et vallalised rändavad rohkem kui pereinimesed. Kui aga jälgida 18-35-aastaste jagunemist pereseisu alusel kogurahvastiku ja rändelise rahvastiku võrdluses, siis on näha, et need jagunevad sarnaselt. Seega noorte puhul

on perekonnaseisul väiksem roll rändekäitumise mõjutajana kui vanemaealistel. Seda väidet kinnitab ka rändeintensiivsuse analüüs perekonnaseisu ja soo lõikes (tabel 10).

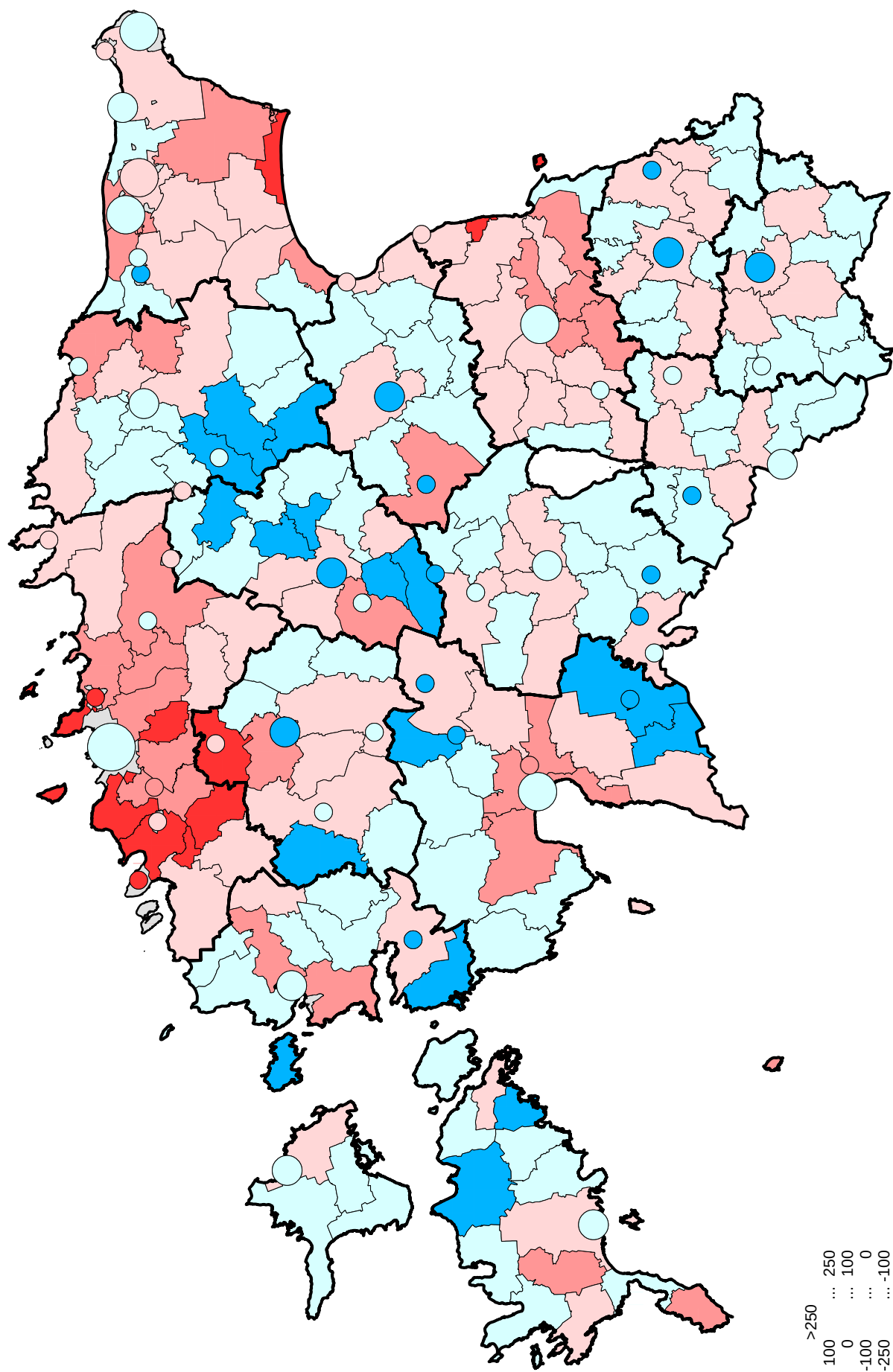
3.1.2 Ränne kohalike omavalitsusüksuste lõikes

Kogurahvastiku arengujooned

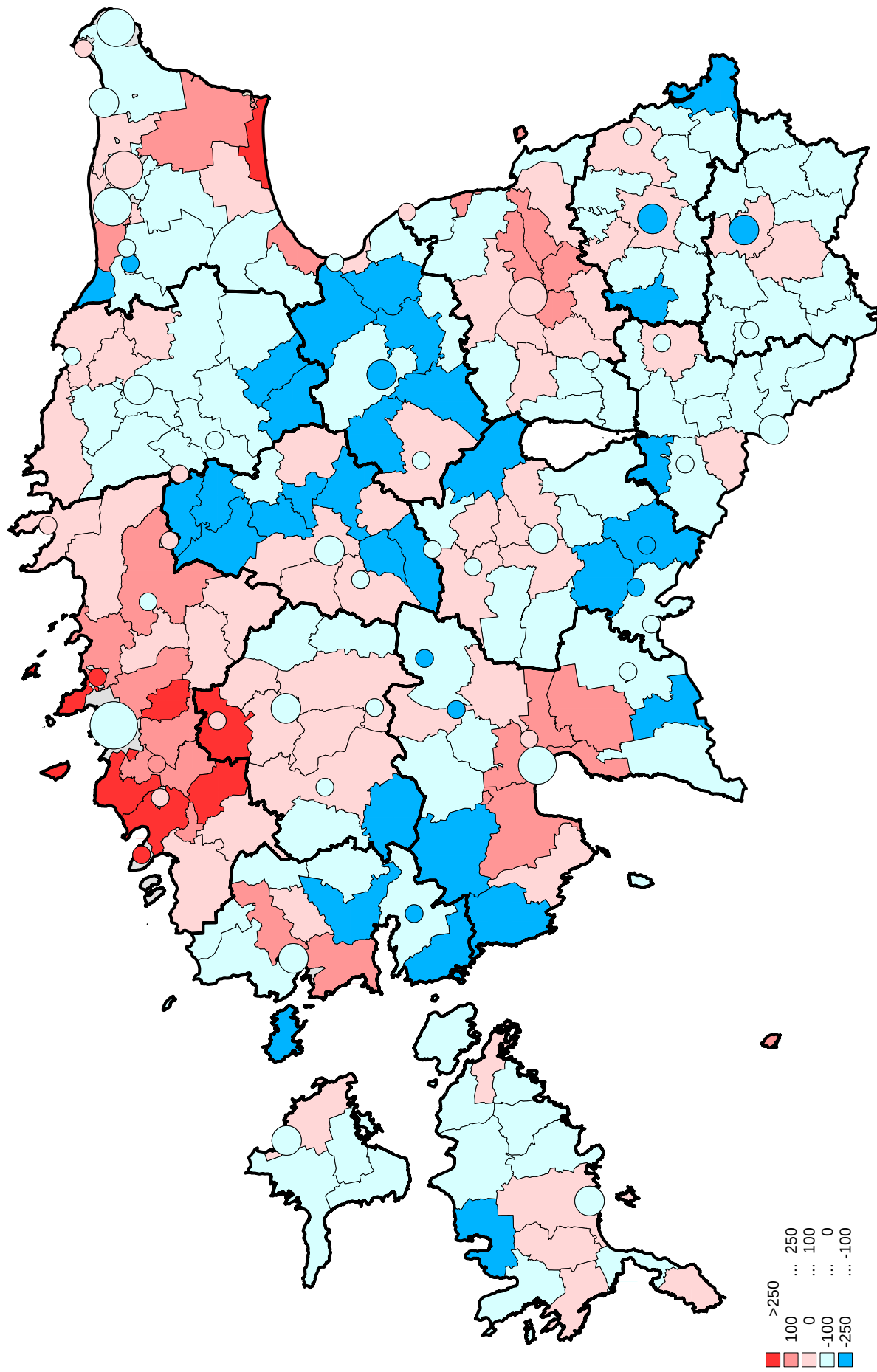
Siserände analüüs kohaliku omavalitsuse üksuste järgi näitab, et saldokordaja oli 1990. aastatel nii meeste kui ka naiste rändes positiivne vaid neljandikul linnadest, valdadest oli rändesaldo positiivne 53% meeste ja 43% naiste rändes (teemakaardid 1 ja 2). Ka maapiirkondade rändesaldo tervikuna oli linnade suhtes positiivne: meeste arv kasvas valdades siserände teel 9 947 ja naiste arv 5 047 inimese võrra. Positiivse ja negatiivse rändesaldoga linnad olid meeste ja naiste rändes sarnased: rändesaldo oli negatiivne suuremates linnades ning kõige väiksem oli saldokordaja väärtus Kagu-Eesti linnades. Rändesaldo oli positiivne peamiselt satelliitlinnades ja teistes väiksemates linnades (nt Tapal, Kallastel ja Narva-Jõesuus). Suurim sooline erinevus oli Tartu linna rändes, kus naiste rändesaldo oli positiivne, meeste rändesaldo aga negatiivne ning Mustvees, kus oli vastupidine olukord.

Valdade rändesaldodes ei olnud olulisi so erinevusi ning nii meeste kui ka naiste rändes ilmn sid järgmised seaduspärasused. Rändesaldokordaja väärtus oli seotud kaugusega maakonnakeskusest: kauguse kasvades suurenes negatiivse rändesaldoga valdade arv ning saldokordaja väärtus muutus väiksemaks, ning vastupidi, maakonnakeskuste lähedal oli rohkem positiivse rändesaldoga valdu ja saldokordaja väärtus sellisel juhul suurem. Teistest eristusid vaid Valga linna läheduses asuvad vallad, mille rändesaldo oli negatiivne, samuti Ida-Virumaa äärealadel paiknevad vallad (Lohusuu, Alajõe ja Illuka), mille rändesaldo oli positiivne. So erinevused ilmn sid vaid Jõgeva ning Ida-Viru maakonna suuremate linnade lähivaldades, kus meeste rändesaldo oli positiivne, naiste rändesaldo aga negatiivne.

Võttes aluseks omavalitsusüksuste erinevused meeste ja naiste rändes, võib kõik linnad ja vallad jagada nelja rühma: 'kasvavad', kus nii meeste kui ka naiste rändesaldo oli positiivne,

Teemakaart 1. Meeste rändesaldokordaja linnades ja valdades (‰)

Teemakaart 2. Naiste rändesaldokordaja linnades ja valdades (‰)

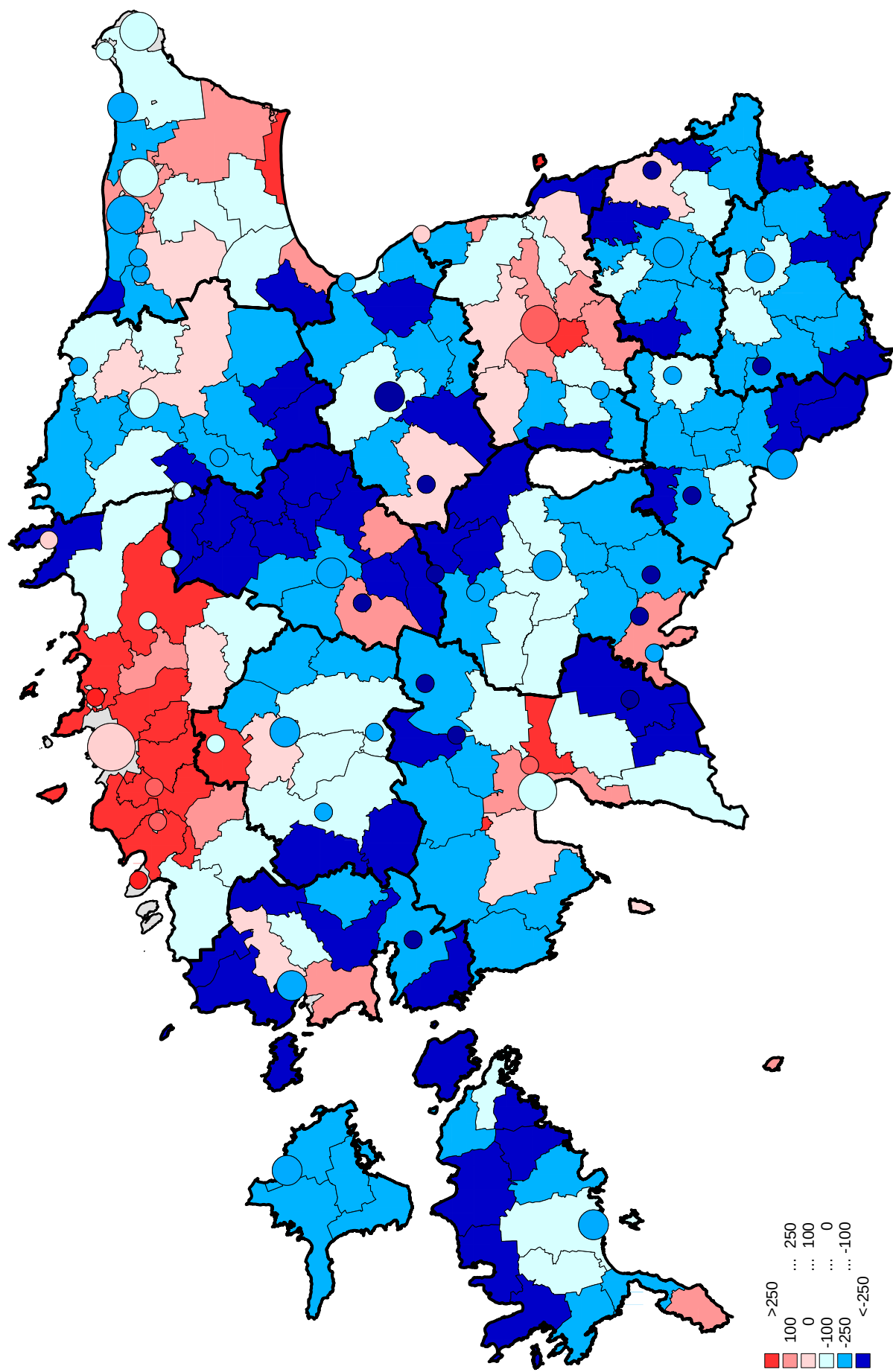
‘kahanevad’, kus nii meeste kui ka naiste rändesaldo oli negatiivne; *‘maskuliniseeruvad’*, kus meeste rändesaldo oli positiivne, naiste rändesaldo aga negatiivne ning *‘feminiseeruvad’*, kus meeste rändesaldo oli negatiivne ja naiste rändesaldo positiivne. Pool omavalitsusüksustest kuulus 1990ndatel aastatel *‘kahanevasse’* rühma, st. nendes oli nii meeste kui ka naiste rändesaldo negatiivne (teemakaart 5). Teised linnad ja vallad jagunesid alljärgnevalt: üle veerandi oli *‘kasvanud’*, 11% *‘maskuliniseerunud’* ning vaid 3% *‘feminiseerunud’* omavalitsusüksusi. *‘Kasvanud’* omavalitsusüksused paiknesid peamiselt maakonnakeskuste tagamaal, *‘kahanenute’* rühma kuulusid peamiselt maakonnakeskused ja maakondade äärealad ning kõige enam *‘maskuliniseerunud’* omavalitsusüksusi paiknes Tartu ja Ida-Viru maakonna äärealadel.

Noorte vanuserühma rändekäitumise iseärasused

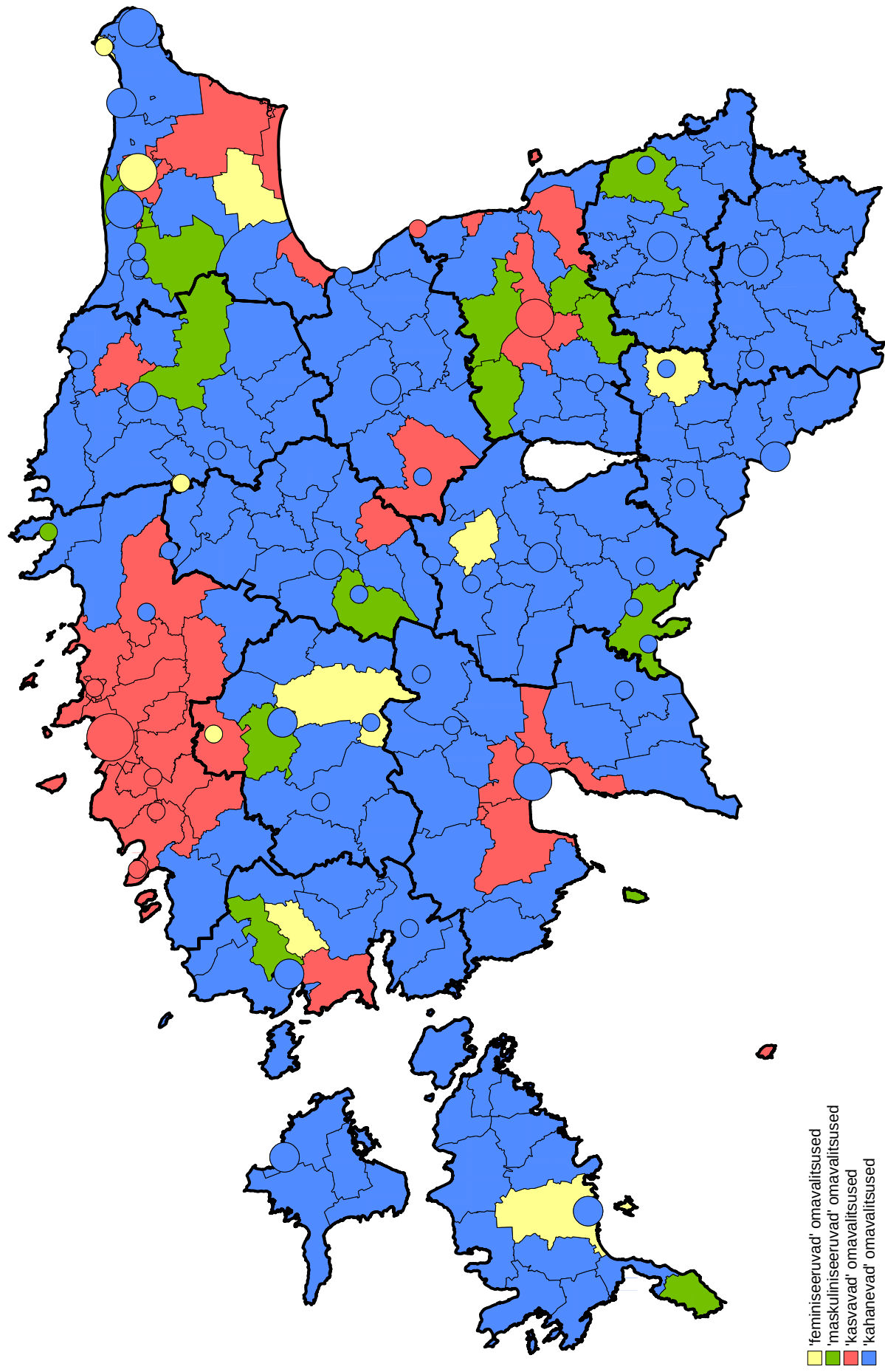
Noorte vanuserühma analüüsist selgus, et kui saldokordaja oli naiste lõikes positiivne 25% linnadest, siis meeste lõikes oli selliste linnade osakaal veelgi väiksem - 17%. Positiivse rändesaldoga valdasid oli meeste lõikes neljandik (25%) ning naiste lõikes viiendik (21%), kus vastupidiselt linnadele oli meeste osakaal suurem. Siiski maapiirkondade rändesaldo tervikuna oli linnade suhtes negatiivne: meeste arv kasvas linnades siserände teel 895 ja naiste arv 3 863 inimese võrra, mis näitab noorte rahvastikugrupi selget erinevust kogurahvastikus, seda nii meeste kui ka naiste puhul.

Linnarahvastiku kasv on põhjustatud siiski vaid Eesti suurimate linnade – Tallinna ja Tartu väga suure rändesaldo poolt (kokku 5 543 meest ning 7 948 naist). Lisaks neile olid meeste ja naiste osas kasvanud ka enamused Tallinna tagamaale jäävatest linnadest, Sindi linn Pärnu tagamaal ning Paldiski ja vähesel määral ka Kallaste linn. Suure soolise erinevusega paistavad silma kaks Virumaa linna: Jõhvi ja Tapa, mis on ainult naiste osas positiivse saldokordajaga ning Loksas, mis on kasvanud meeste, kuid kahanenud naiste lõikes.

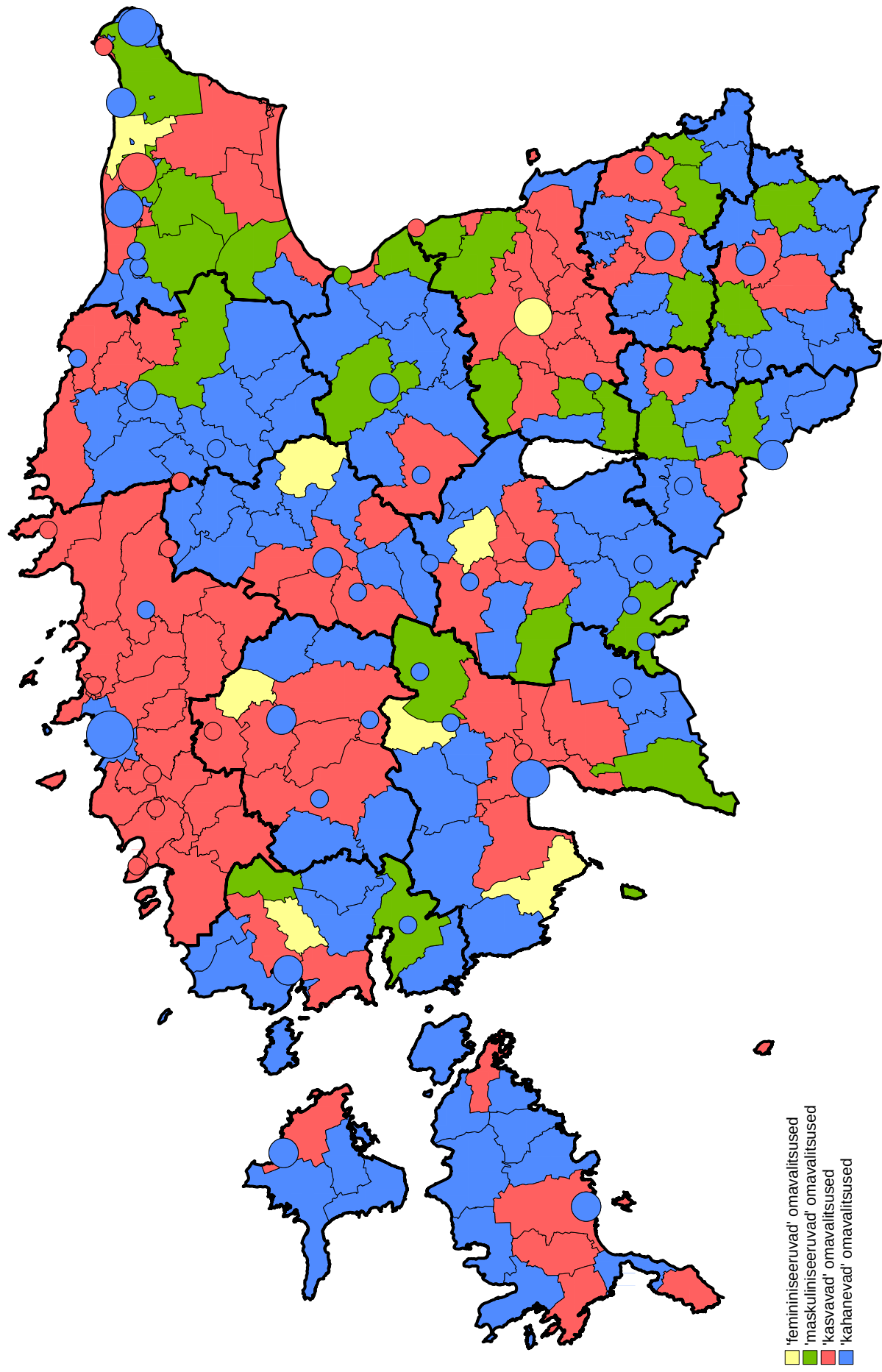
Kui kogurahvastiku osas oli märgatav rahvastiku liikumine maakondlikus hierarhias – enamike keskuste tagamaadel asuvad vallad olid elanike arvukuses võitnud, siis noorte rahvastikurühma puhul on jälgitav eelkõige ränne asustussüsteemi hierarhias. Nii meeste kui

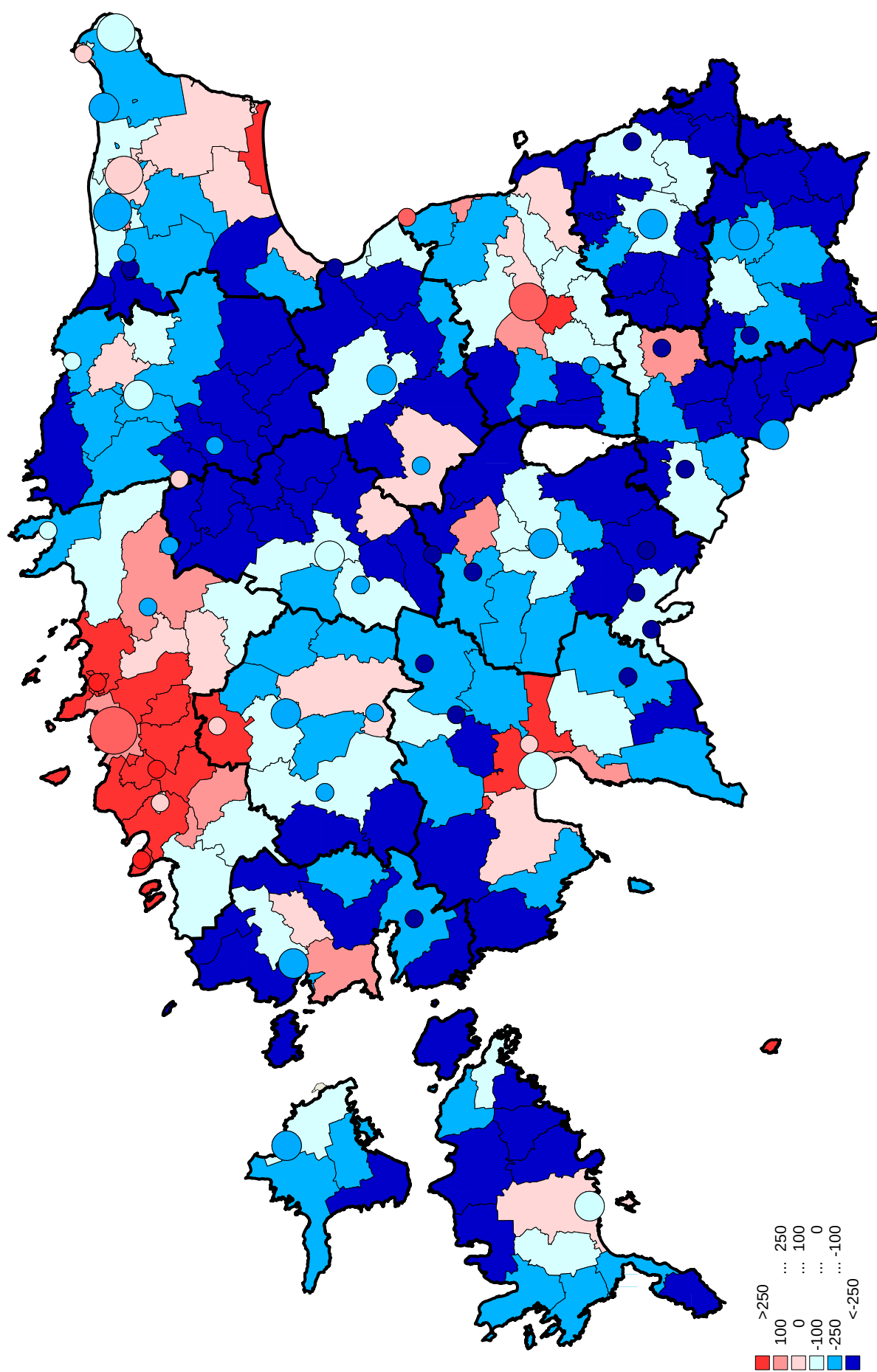
Teemakaart 3. Noorte meeste (18-35a) rändesaldokordaja linnades ja valdades (‰)

Teemakaart 6. Noorte meeste ja naiste (18-25a) rändesaldokordaja linnades ja valdades (%)

Teemakaart 5. Meeste ja naiste rändesaldokordaja linnades ja valdades (‰)

Teemakaart 4. Noorte naiste (18-35a) rändesaldokordaja linnades ja valdades (‰)

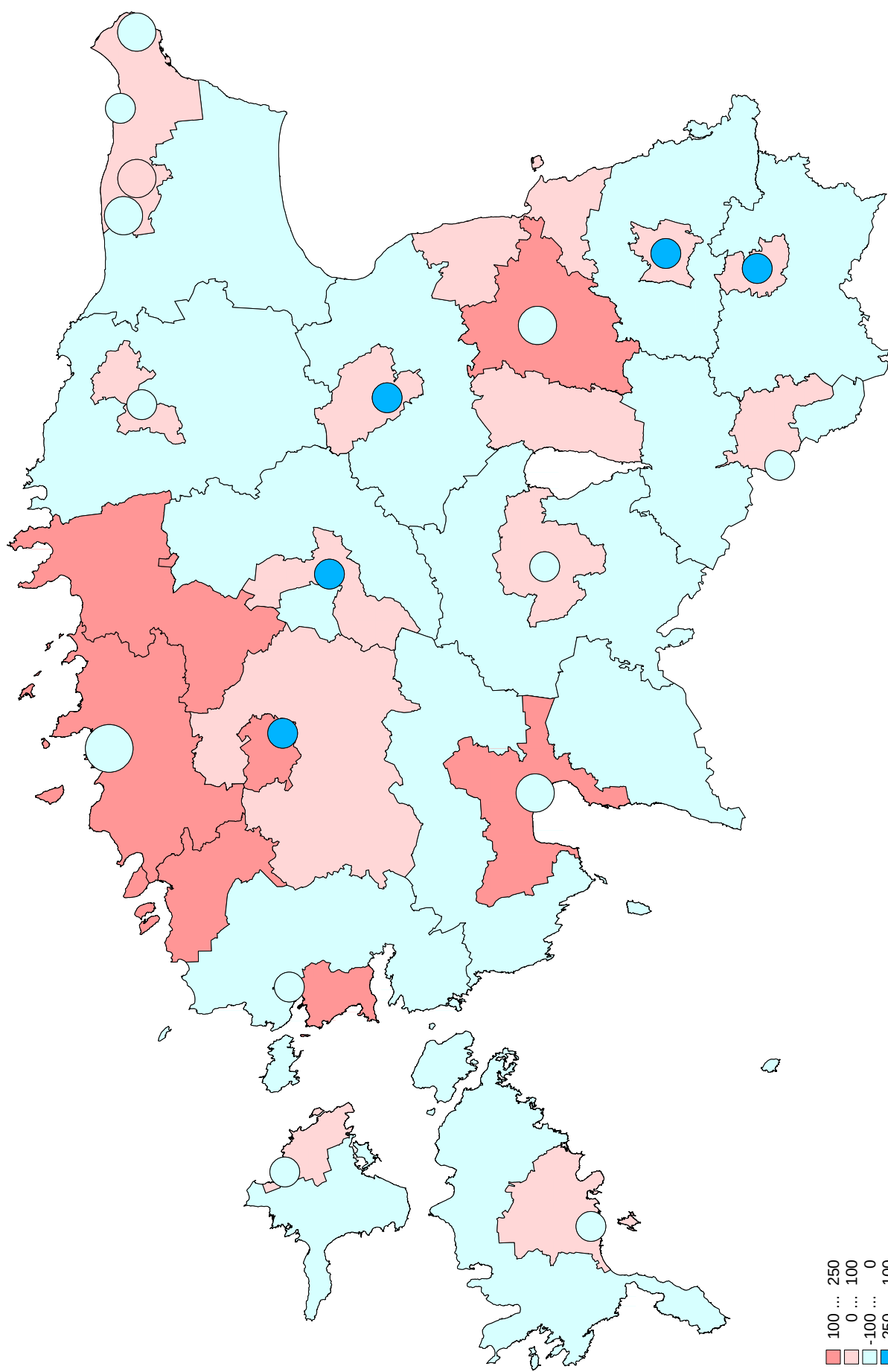
ka naiste osas paiknesid positiivse saldokordajaga piirkonnad kahe suurema linna – Tallinna ja Tartu – regioonides (teemakaardid 3 ja 4). Lisaks neile olid kasvanud ka Pärnu, Haapsalu ning Ida-Virumaa keskuste ümbruses asetsevad omavalitsused. Soolisest vaatenurgast paistavad silma enamasti maakondade äärealadel paiknevad naiste osas väga suure rahvastikukaoga vallad, nagu näiteks Kabala ja Lehtse Järvamaal ning Martna vald Läänemaal.

Analüüs näitab, et noorte rahvastikurühmas on kogurahvastikuga võrreldes 'kahanenud' valdasid ja linnasid veelgi rohkem ehk kolm neljandikku kõigist omavalitsustest ning 'kasvanud' haldusüksusi vähem (alla viiendiku). Soolisest vaatenurgast võib öelda, et ainult meeste osas kasvanud omavalitsuste osakaal oli noorte puhul oluliselt väiksem ning ainult naiste lõikes positiivse saldoga omavalitsusi oli ühe protsendi võrra rohkem: 'maskuliniseeruvate' rühma moodustasid 6% ning 'feminiseeruvate' rühma 4% omavalitsustest. Kaardilt 6 on näha, et teistest rohkem on 'maskuliniseeruvaid' valdu koondunud Tartumaale ning feminiseeruvaid valdu ja linnu Ida-Virumaale. Linnadest liigitusid 'kasvanud' omavalitsuste hulka Tallinn ning Tartu ja enamus Tallinna tagamaale jäävatest linnadest ning valdadest, samuti Pärnu tagamaal asuv Sindi linn ja maakonnakeskusele lähemalasuvad vallad.

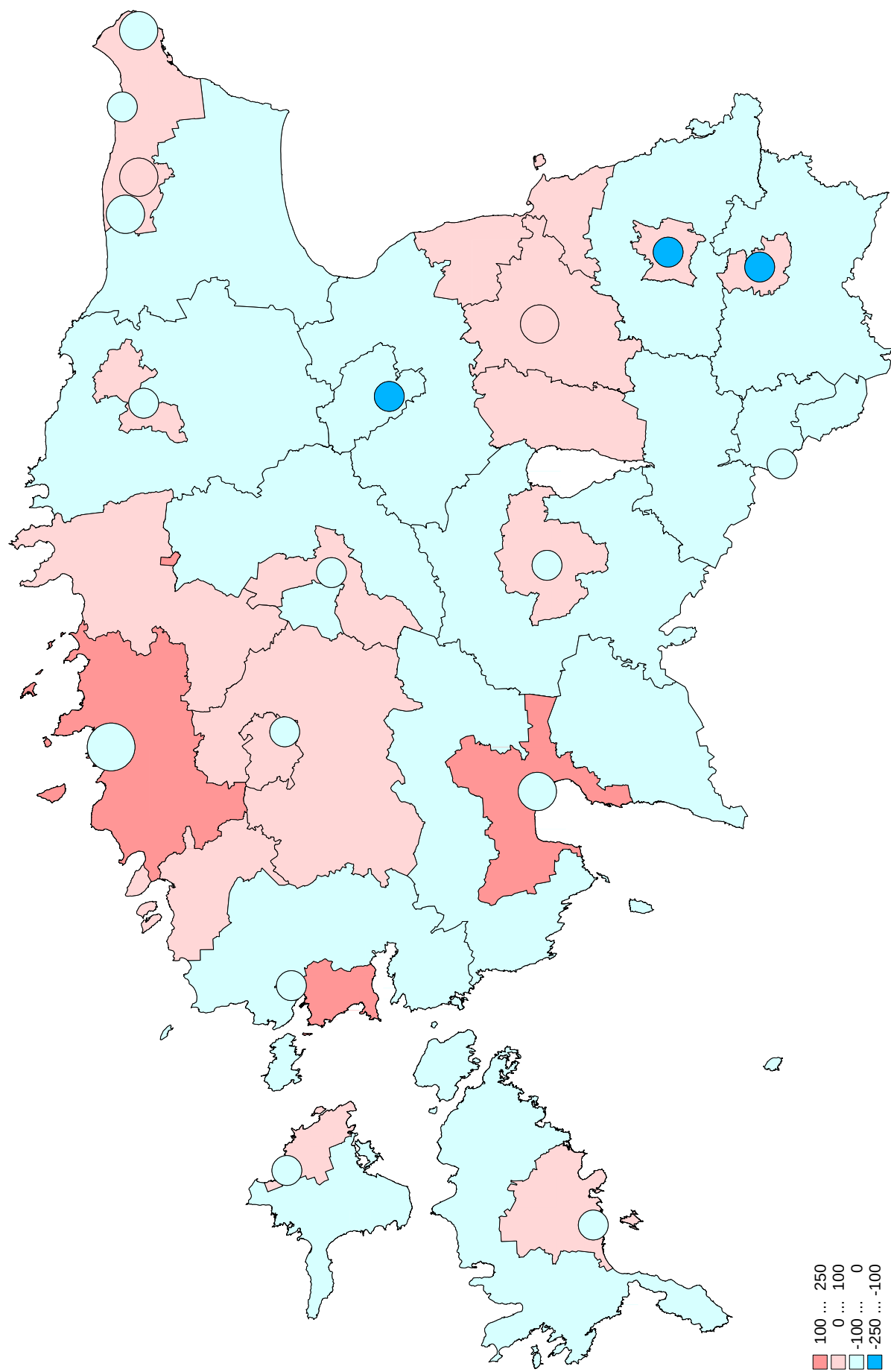
3.1.3 Ränne maakonnasiseses hierarhias

Kogurahvastiku arengujooned

Kohaliku omavalitsuse üksuste vahelise rände analüüsist selgus, et linnade tagamaadel oli nii meeste kui ka naiste rändesaldo positiivne, maakonnakeskustes ja äärealadel aga pigem negatiivne. Nende tulemuste täpsustamiseks on kõik linnad ja vallad igas maakonnas jagatud järgnevalt kolme rühma: maakonnakeskus, tagamaa ja äärealad. Eelnenud analüüsis ilmnunud suundumused leiavad tõepoolest kinnitust. Kõikides maakonnakeskustes oli rändesaldo 1990. aastatel negatiivne (teemakaardid 7 ja 8). Erandina oli vaid Tartu rändesaldo positiivne naiste rände puhul.

Teemakaart 7. Meeste rändesaldokordaja maakonnasiseses hierarhias (‰)

Teemakaart 8. Naiste rändesaldidokordaja maakonnasiseses hierarhias (%)

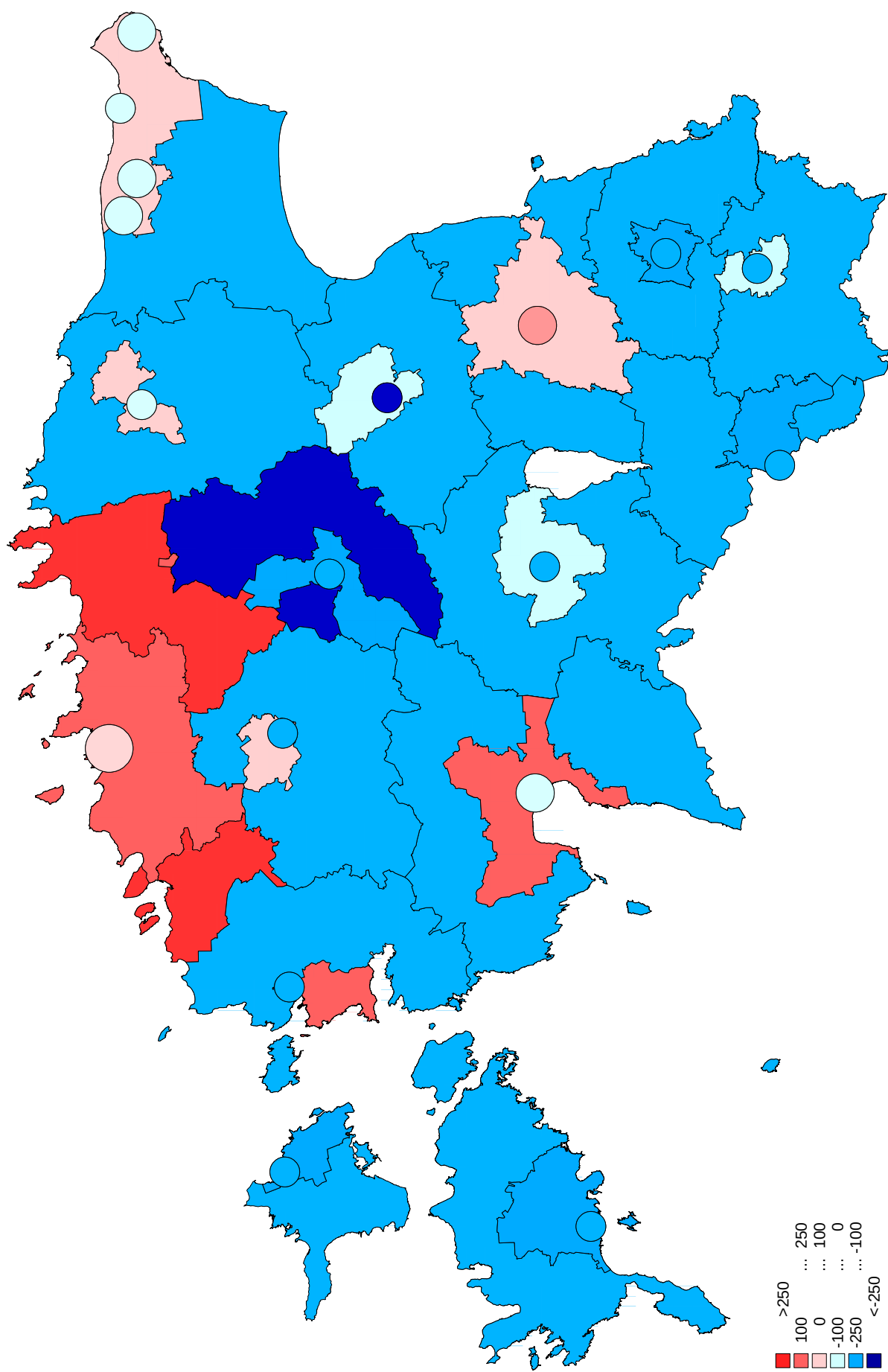
Kõikide maakonnakeskuste tagamaade rändesaldo oli nii meeste kui ka naiste rändes ootuspäraselt positiivne, kusjuures suurimad saldokordajate väärtused olid Tallinna, Haapsalu ja Pärnu tagamaal, meeste rändes peale nimetatute ka Tartu ja Rapla tagamaal. Negatiivne oli vaid naiste rändesaldo Jõgeva ja Valga tagamaal. Sooline erinevus avaldus ka saldokordaja väärtuses: üldjuhul oli saldokordaja positiivne väärtus meestel suurem kui naistel. Erandiks oli Kärkla, kus naiste saldokordaja oli tagamaal meeste saldokordajast mõnevõrra suurem. Niisiis võib väita, et meeste eeslinnastumine oli naiste omast veidi intensiivsem.

Maakondade äärealade rändesuunad olid aga mõnevõrra mitmekesisemad. Rändesaldo oli positiivne Harju-, Rapla- ja Tartumaa äärealadel. Kõigi nende maakondade äärealade rändesaldo oli positiivne ka maakonnakeskuse suhtes. Meeste rändesaldo oli kõige negatiivsem Järva- ja Viljandimaal, naiste rändesaldo peale selle ka veel Lääne-, Järva-, Jõgeva-, Viljandi- ja Võrumaal. Äärealade rändesaldo maakonnakeskuse suhtes oli seejuures valdavalt negatiivne, seda just naiste rändes. Järelikult oli naiste väljaränne maakondade äärealadelt märksa ulatuslikum kui meestel, eriti Kesk- ja Lõuna-Eesti maakondades.

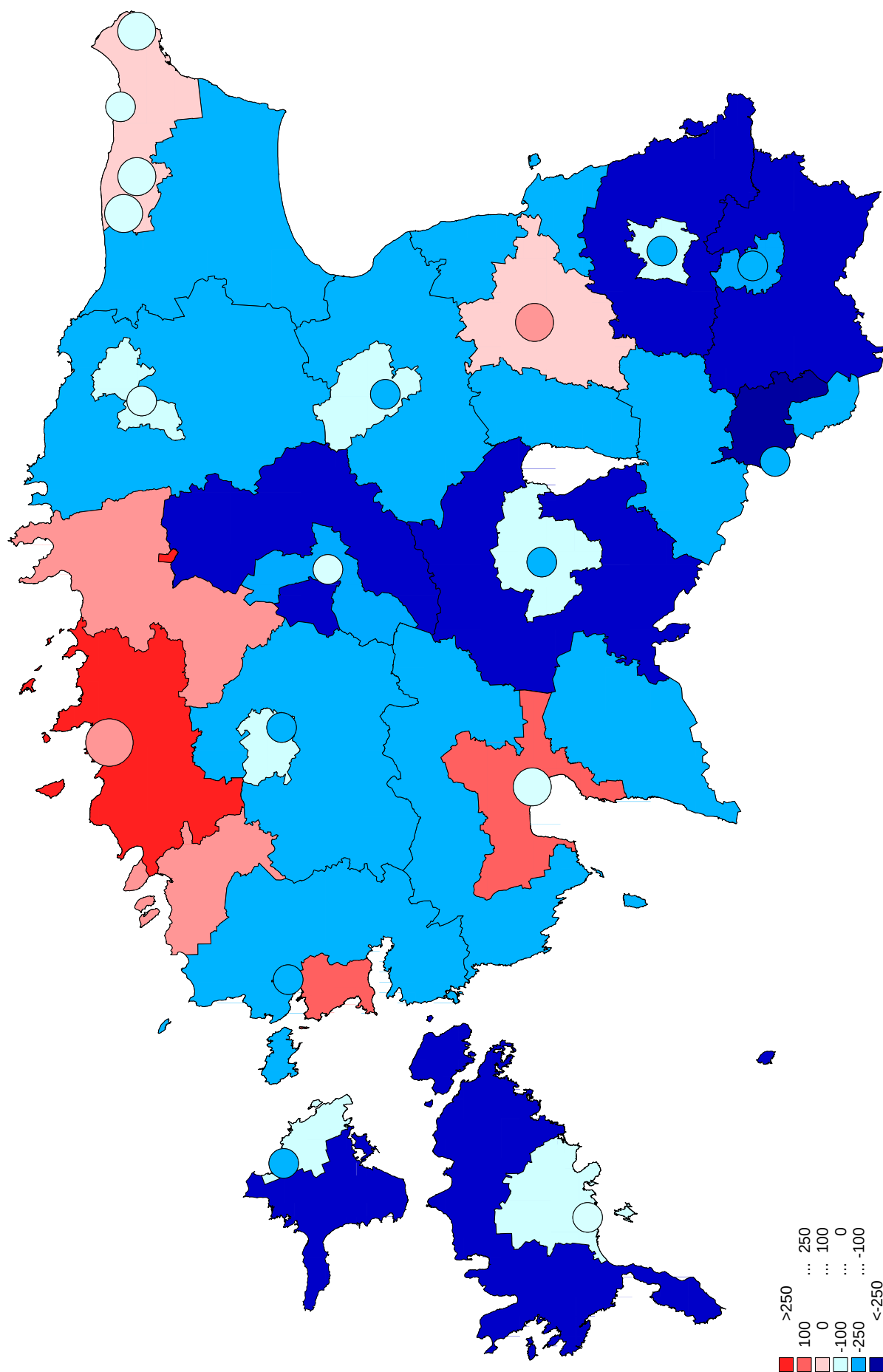
Noorte vanuserühma rändekäitumise iseärasused

Kohaliku omavalitsuse üksuste vahelise rände analüüsist selgus, et väga tugevalt eristusid noorte vanusegrupis suure positiivse rändesaldoga kaks suuremat linna – Tallinn ja Tartu, mis annab tunnistust noorte ühesuunalisest rändest. Ka maakonnasisese hierarhia alusel üldistatud analüüs näitab keskuste kasvu vaid Harju- ja Tartumaal (teemakaardid 9 ja 10). Kui kogurahvastiku osas olid keskuste tagamaad reeglina rahvastikus võitnud, siis noorte vanusegrupis kehtib see vaid pealinna, regioonikeskuste ning Haapsalu linna tagamaal. Meeste osas oli positiivse saldokordajaga tagamaasid rohkem: lisaks eelmainituile ka veel Rakvere ja Rapla tagamaa.

Peaaegu kõigi noorte vanusegrupi rahvastikku võitnud tagamaade saldo oli positiivne ka rändes maakonnakeskusega. Lisaks neile olid oma keskuse arvel kasvanud Võru ja mõnevõrra ka Viljandi tagamaa, kusjuures enamasti oli meeste juurdekasv suurem. Sooline erinevus tuli esile kolme keskuse rändes oma tagamaaga: Tartu, Rapla ja Kuressaare saldo tagamaaga oli

Teemakaart 9. Noorte meeste (18-35a) rändesaldokordaja maakonnasiseses hierarhias (‰)

Teemakaart 10. Noorte naiste (18-35a) rändesaldokordaja maakonnasiseses hierarhias (‰)

meeste osas negatiivne ning naiste osas positiivne. Seega ka noorte lõikes võib rääkida naistega võrreldes meeste mõnevõrra intensiivsemast eeslinnastumisest.

Äärealade saldokordajate väärtused olid valdavalt negatiivsed. Vaid Harju maakonna äärealad on noori juurde võitnud, kusjuures meeste saldokordaja väärtused on seal naiste saldokordaja väärtustest oluliselt suuremad. Kõikide teiste äärealade negatiivsete saldokordajate väärtused on meeste lõikes naistega võrreldes väiksemad. Äärealade rändesaldo maakonnakeskuse suhtes oli sarnaselt kogurahvastikule valdavalt negatiivne, seda aga eriti naiste rändes. Seega lähtudes maakondade äärealade saldokordajatest, võib välja tuua kaks reeglipära. Esiteks, reeglina on maakondade äärealad noori rahvastikus kaotanud ning teiseks, on naiste väljavool olnud meeste väljavoolust tugevam, seda peamiselt keskuse suunas.

3.1.4 Ränne maakondades

Kogurahvastiku arengujooned

Rändesaldo oli positiivne Harju-, Rapla- ja Tartumaal. Teistes maakondades oli rändesaldo negatiivne ning saldokordaja väärtused olid kõige väiksemad Jõgeva-, Viljandi-, Põlva- ja Võrumaal, st. nendes maakondades oli rändekadu suurim. Niisiis võib Harju-, Tartu- ja Raplamaad käsitleda kui atraktiivseid ja siserände teel kasvavaid maakondi, samas kui ülejäänud kaotasid siserände tulemusel rahvastikku.

Harjumaa meeste ja naiste rändesaldo oli positiivne kõikide teiste maakondade suhtes, erandiks oli vaid Raplammaa (tabelid 11 ja 12). Raplammaa rändesaldo oligi positiivne peamiselt Harjumaalt siserännanute tõttu, sest rahvastikuvahetus ülejäänud maakondadega ei olnud märkimisväärne. Tartumaa rändesaldo oli positiivne kõigi maakondade suhtes, erandiks oli Harjumaa. Pärnumaa rändesaldo oli küll negatiivne, kuid seda peamiselt Harju- ja Tartumaale väljarände tõttu. Teiste maakondade suhtes (v.a Saaremaa) oli Pärnumaa rändesaldo positiivne. Erinevused meeste ja naiste maakondadevahelises rändes ei olnud suured. Mõni lahknevus väärib siiski märkimist. Esiteks, Lääne-Virumaalt rändas Harjumaale oluliselt

rohkem naisi kui mehi. Teiseks, Tartumaale saabub naisi peale kõigi naabermaakondade ka Ida-Virumaalt ja Võrumaalt ehk naiste rändeareaal oli oluliselt ulatuslikum kui meeste puhul.

Noorte vanuserühma rändekäitumise iseärasused

Eelneva analüüsi põhjal võib ootuspäraseks pidada, et noorte osas olid 90ndatel ainukesteks kasvavateks maakondadeks Harjumaa ja Tartumaa. Kui Harjumaa puhul oli saldokordaja väärtus meestel ja naistel sama suur, siis Tartumaal on see naistel mõnevõrra suurem. Suurim oli rahvastikukadu nii meeste kui naiste arvelt Põlva-, Järva- ja Hiiumaal.

Tabel 11. Naiste rändesuunad maakondades (N)

	Harju- maale	Hiiu- maale	Ida-Viru- maale	Jõgeva- maale	Järvamaale	Lääne- maale	Lääne- Virumaale	Põlva- maale	Pärnu- maale	Rapla- maale	Saare- maale	Tartu- maale	Valga- maale	Viljandi- maale	Võrumaale
Harju- maalt		-104	-1 421	-457	-692	-187	-853	-315	-795	262	-475	-1 136	-324	-887	-490
Hiiu- maalt	104		-5	-8	-11	14	-4	-3	-4	27	8	11	-1	-9	-12
Ida- Virumaalt	1 421	5		12	64	8	204	27	39	21	34	497	-14	40	18
Jõgeva- maalt	457	8	-12		63	2	72	-23	61	-2	15	410	19	-8	-3
Järvamaalt	692	11	-64	-63		24	67	-12	79	-13	26	187	-8	-41	-25
Lääne- maalt	187	-14	-8	-2	-24		-13	-4	98	-24	15	38	2	-35	-13
Lääne- Virumaalt	853	4	-204	-72	-67	13		-15	53	24	34	189	-8	5	-7
Põlvamaalt	315	3	-27	23	12	4	15		50	7	7	409	18	3	-30
Pärnumaalt	795	4	-39	-61	-79	-98	-53	-50		-42	22	93	-46	-197	-62
Raplamaalt	-262	-27	-21	2	13	24	-24	-7	42		24	49	7	6	-13
Saaremaalt	475	-8	-34	-15	-26	-15	-34	-7	-22	-24		47	4	-35	-19
Tartumaalt	1 136	-11	-497	-410	-187	-38	-189	-409	-93	-49	-47		-287	-351	-547
Valga- maalt	324	1	14	-19	8	-2	8	-18	46	-7	-4	287		-21	-35
Viljandi- maalt	887	9	-40	8	41	35	-5	-3	197	-6	35	351	21		-7
Võrumaalt	490	12	-18	3	25	13	7	30	62	13	19	547	35	7	
Saldo	7 874	-107	-2 376	-1 059	-860	-203	-802	-809	-187	187	-287	1 979	-582	-1 523	-1 245

Tabel 12. Meeste rändesuunad maakondades (N)

	Harju- maale	Hiiu- maale	Ida-Viru- maale	Jõgeva- maale	Järvamaale	Lääne- maale	Lääne- Virumaale	Põlva- maale	Pärnu- maale	Rapla- maale	Saare- maale	Tartu- maale	Valga- maale	Viljandi- maale	Võrumaale
Harjumaalt		-164	-1 504	-435	-749	-233	-556	-291	-798	269	-567	-1 097	-317	-747	-441
Hiiumaalt	164		-3	-6	-8	4	3	0	2	13	9	2	-4	-4	-6
Ida- Virumaalt	1 504	3		24	21	10	107	23	25	15	21	254	-4	16	-6
Jõgevamaalt	435	6	-24		-4	-2	63	-9	14	-3	3	192	6	-23	-6
Järvamaalt	749	8	-21	4		33	27	-16	71	-24	-8	143	13	-25	-37
Läänemaalt	233	-4	-10	2	-33		7	6	82	-7	12	40	3	-23	5
Lääne- Virumaalt	556	-3	-107	-63	-27	-7		-16	37	10	12	172	-28	5	-8
Põlvamaalt	291	0	-23	9	16	-6	16		24	17	4	203	-15	-10	32
Pärnumaalt	798	-2	-25	-14	-71	-82	-37	-24		-17	4	89	-21	-141	-10
Raplamaalt	-269	-13	-15	3	24	7	-10	-17	17		-9	35	-10	-7	-8
Saaremaalt	567	-9	-21	-3	8	-12	-12	-4	-4	9		50	-2	-17	-1
Tartumaalt	1 097	-2	-254	-192	-143	-40	-172	-203	-89	-35	-50		-153	-288	-359
Valgamaalt	317	4	4	-6	-13	-3	28	15	21	10	2	153		9	-22
Viljandi- maalt	747	4	-16	23	25	23	-5	10	141	7	17	288	-9		-6
Võrumaalt	441	6	6	6	37	-5	8	-32	10	8	1	359	22	6	
Saldo	7 630	-166	-2 013	-648	-917	-313	-533	-558	-447	272	-549	883	-519	-1 249	-873

Tabel 13. Noorte naiste rändesuunad maakondades (N)

	Harju- maale	Hiiu- maale	Ida-Viru- maale	Jõgeva- maale	Järvamaale	Lääne- maale	Lääne- Virumaale	Põlva- maale	Pärnu- maale	Rapla- maale	Saare- maale	Tartu- maale	Valga- maale	Viljandi- maale	Võrumaale
Harjumaalt		-227	-1210	-816	-458	-438	-976	-910	-325	-416	-625	-865	-303	-864	-459
Hiiumaalt	227		-2	-12	-2	16	-3	8	2	20	5	18	1	-6	-6
Ida- Virumaalt	1210	2		10	-6	-9	65	0	4	3	10	438	-15	15	5
Jõgevamaalt	816	12	-10		-12	18	59	42	-9	-11	15	167	-3	-3	-14
Järvamaalt	458	2	6	12		-2	7	24	-13	4	10	416	5	4	7
Läänemaalt	438	-16	9	-18	2		-6	39	-2	-17	8	43	-5	-25	-7
Lääne- Virumaalt	976	3	-65	-59	-7	6		23	0	31	29	189	-3	7	0
Põlvamaalt	910	-8	0	-42	-24	-39	-23		-41	-18	-18	136	-33	-126	-38
Pärnumaalt	325	-2	-4	9	13	2	0	41		7	6	473	15	14	-3
Raplamaalt	416	-20	-3	11	-4	17	-31	18	-7		12	56	-4	5	-8
Saaremaalt	625	-5	-10	-15	-10	-8	-29	18	-6	-12		60	4	-9	-14
Tartumaalt	865	-18	-438	-167	-416	-43	-189	-136	-473	-56	-60		-331	-338	-460
Valgamaalt	303	-1	15	3	-5	5	3	33	-15	4	-4	331		7	-14
Viljandimaalt	864	6	-15	3	-4	25	-7	126	-14	-5	9	338	-7		-16
Võrumaalt	459	6	-5	14	-7	7	0	38	3	8	14	460	14	16	
Saldo	8892	-266	-1732	-1067	-940	-443	-1130	-636	-896	-458	-589	2260	-665	-1303	-1027

Tabel 14. Noorte meeste rändesuunad maakondades (N)

	Harju- maale	Hiiu- maale	Ida-Viru- maale	Jõgeva- maale	Järvamaale	Lääne- maale	Lääne- Virumaale	Põlva- maale	Pärnu- maale	Rapla- maale	Saare- maale	Tartu- maale	Valga- maale	Viljandi- maale	Võrumaale
Harjumaalt		-228	-1380	-839	-475	-426	-787	-895	-294	-327	-675	-848	-346	-814	-459
Hiiumaalt	228		1	-5	-3	2	8	10	1	3	5	3	-1	-5	-1
Ida-Virumaalt	1380	-1		14	8	-1	50	4	7	6	15	236	-2	-9	-14
Jõgevamaalt	839	5	-14		10	21	29	35	-15	-10	1	138	11	-25	-15
Järvamaalt	475	3	-8	-10		0	34	7	-8	10	2	273	11	-10	0
Läänemaalt	426	-2	1	-21	0		0	52	1	-12	-3	22	0	-10	-7
Lääne- Virumaalt	787	-8	-50	-29	-34	0		27	-3	19	12	172	-15	0	-2
Põlvamaalt	895	-10	-4	-35	-7	-52	-27		-11	-16	-12	149	-21	-89	-4
Pärnumaalt	294	-1	-7	15	8	-1	3	11		10	2	321	-5	0	33
Raplamaalt	327	-3	-6	10	-10	12	-19	16	-10		-10	53	-14	-13	-2
Saaremaalt	675	-5	-15	-1	-2	3	-12	12	-2	10		87	-1	-6	-1
Tartumaalt	848	-3	-236	-138	-273	-22	-172	-149	-321	-53	-87		-229	-289	-332
Valgamaalt	346	1	2	-11	-11	0	15	21	5	14	1	229		27	3
Viljandimaalt	814	5	9	25	10	10	0	89	0	13	6	289	-27		2
Võrumaalt	459	1	14	15	0	7	2	4	-33	2	1	332	-3	-2	
Saldo	8793	-246	-1693	-1010	-779	-447	-876	-756	-683	-331	-742	1456	-642	-1245	-799

Kõige rohkem saabuti Harjumaale Ida- ja Lääne-Virumaalt ning Pärnumaalt, Tartumaale Põlva- ja Võrumaalt (tabelid 13 ja 14). Sarnaselt kogurahvastikule oli ka noorte osas Pärnumaa rändesaldo peale Harju- ja Tartumaa kõigi teiste maakondadega positiivne. Kõige vähem atraktiivne oli noorte meeste jaoks Viljandimaa, mille puhul rändesaldo oli ainukesena positiivne rändes Valgamaaga. Naiste jaoks oli selliseks piirkonnaks Võrumaa, kuhu olid liikunud vaid mõned naised Hiiu- ja Ida-Viru maakonnast.

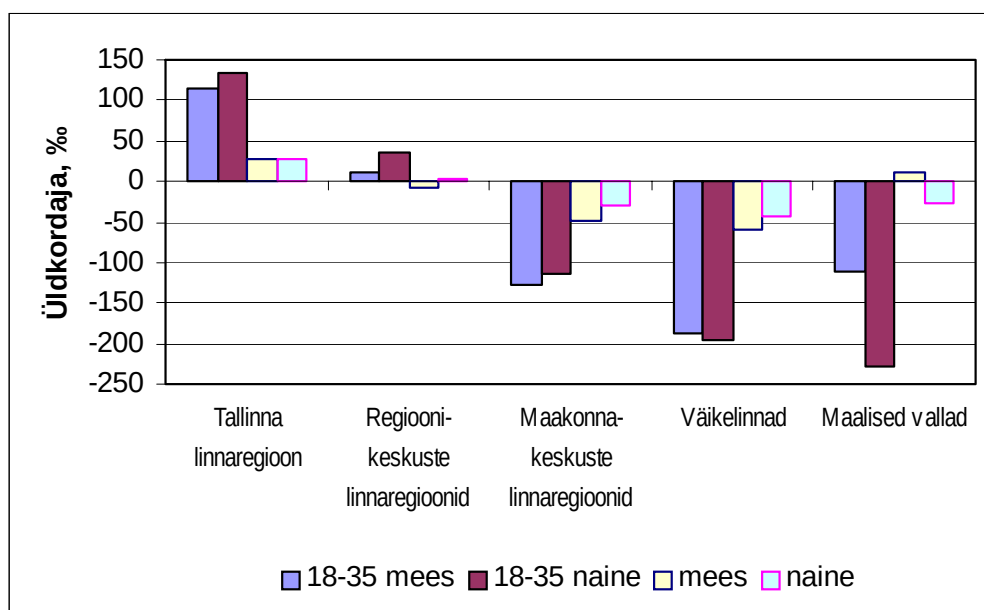
3.1.5 Ränne asustuse hierarhias

Kogurahvastiku arengujooned

Maakondadevahelise rände analüüsist selgus, et Harju-, Rapla- ja Tartumaa rändesaldo oli positiivne ning ka Pärnumaale saabus inimesi enamikust maakondadest, v.a Harju- ja Tartumaalt ning Saaremaalt. Niisiis toimus ränne peamiselt nendesse maakondadesse, kus paiknesid suuremad linnad (v.a Ida-Virumaa) või Raplamaa näitel maakonda, mis paikneb pealinna läheduses. Seega võib arvata, et asustussüsteemis tähendas see rännet madalamatelt

hierarhiatasemetelt kõrgematele ehk linnastumist. Järgnevas analüüsis on kõik linnad ja vallad rühmitatud viieks asustushierarhia tasemeks: maalised vallad, väikelinnad, maakonnakeskuste, regioonikeskuste ja Tallinna linnaregioon. Maalised vallad on asustussüsteemi madalaim ning Tallinna linnastu kõrgeim tase.

Analüüsist selgub ootuspäraselt, et Tallinna linnaregiooni rändesaldokordaja oli positiivne ja suurim, kusjuures meeste ja naiste saldokordaja väärtustes ei olnud erinevusi (joonis 2). Positiivne oli ka regioonikeskuste tuumalade rändesaldo, samal ajal kui kõigil madalamatel hierarhiatasanditel oli rändesaldo negatiivne. Erandiks oli vaid maaliste valdade positiivne rändesaldo meeste rändes. Seega võib väita, et üldjoontes sarnase meeste ja naiste rände so erinevused ilmneseid seda selgemalt, mida madalama asutussüsteemi hierarhiatasemega oli tegemist, kusjuures olulisim erinevus ilmnese asustushierarhia madalaimal astmel — maalistest valdadest toimus ulatuslik naiste väljaränne, samas kui meeste rändesaldo oli positiivne.

Joonis 2. Rändesaldokordaja asustuse hierarhias (üldkordaja, %).

Kuigi esialgne analüüs kohaliku omavalitsuse üksuste järgi näitas mitmes väikelinnas positiivset rändesaldot, oli nende puhul peamiselt tegemist satelliitlinnadega. Väljaspool linnaregioone paiknevate väikelinnade rändesaldo oli negatiivne. Seda kinnitab rände analüüs asustuse hierarhias: väikelinnade rändesaldo oli negatiivne ja saldokordaja kõikidest asustuse hierarhiatasanditest väikseim, seda nii meeste kui ka naiste rändes. Sarnaselt väikelinnadega

oli ka maakonnakeskuste linnaregioonide saldokordaja negatiivne ja väga väike, kusjuures meeste suhteline rändekadu oli mõnevõrra suurem kui naiste rändekadu.

Rändesuundade analüüs asutussüsteemi hierarhiatasemete vahel kinnitab veelgi peamisi meeste ja naiste rändeerinevusi 1990ndatel aastatel. Esiteks, naiste rändes oli kõikide kõrgemate asutushierarhia tasemete rändesaldo madalamate suhtes positiivne, meeste rändes hõlmasid asutushierarhias kõrgemale tasemele suunatud rändevood aga 70% kõikidest rändesuundadest (tabel 15 ja 16). Teiseks, naiste rändes oli maaliste valdade rändesaldo eranditult kõikide teiste hierarhiatasemete suhtes negatiivne, meeste rändes aga positiivne.

Tabel 15. Naiste rändesuunad asustuse hierarhias (N)

	Tallinna linnaregiooni	Regiooni- keskuste linnaregioo- nidesse	Maakonna- keskuste linnaregioo- nidesse	Väike- linnadesse	Maalistsesse valdadesse
Tallinna linnaregioonist		-2 665	-2 821	-814	-412
Regioonikeskuste linnaregioonidest	2 665		-1 321	-701	-1 036
Maakonnakeskute linnaregioonidest	2 821	1 321		-289	-1 356
Väikelinnadest	814	701	289		-241
Maalistest valdadest	412	1 036	1 356	241	
Saldo	6 712	393	-2 497	-1 563	-3 045

Tabel 16. Meeste rändesuunad asustuse hierarhias (N)

	Tallinna linnaregiooni	Regiooni- keskuste linnaregioo- nidesse	Maakonna- keskuste linnaregioo- nidesse	Väike- linnadesse	Maalistsesse valdadesse
Tallinna linnaregioonist		-2 171	-2 539	-656	147
Regioonikeskuste linnaregioonidest	2 171		-1 016	-508	471
Maakonnakeskute linnaregioonidest	2 539	1 016		-148	97
Väikelinnadest	656	508	148		471
Maalistest valdadest	-147	-471	-97	-471	
Saldo	5 219	-1 118	-3 504	-1 783	1 186

Niisiis valitses naiste rändes lahkumine maalistest valdadest kõikidele teistele asustushierarhia tasemetele, samas kui meeste rändes oli maaliste valdade rändesaldo ülejäänud asustushierarhia tasemete suhtes positiivne.

1990ndate aastate siserände sooerinevused sarnanevad 1970ndatele ja 1980ndatele aastatele. Ka siis etendasid naised rahvastiku koondumisel linnadesse põhirolli (Marksoo 1987). Niisiis iseloomustab naiste asustushierarhia tasemete vahelist rännet linnastumine. Ka mehed rändasid madalamatelt asustuse hierarhiatasemetelt kõrgematele, mis on iseloomulik linnastumisele. Samas tähendas meeste ümberpaiknemine maalistesse valdadesse seda, et nende rändes oli ka vastulinnastumisele iseloomulikke suundumusi.

Senisest analüüsist selgus, et suurema rahvaarvuga linnaregioonide rändesaldo oli positiivne. Samas näitas maakondadesisese rände analüüs seda, et kõige suurem oli suhteline rändekasv maakonnakeskuste tagamaal, samas kui maakonnakeskuste endi rändesaldo oli pigem negatiivne. Järgnevalt on seetõttu linnaregioonides eristatud keskuslinnad ja nende tagamaad, täpsustamaks ühelt poolt asustushierarhia tasemete vahelise rände suundumusi ja teiselt poolt rahvastiku ümberpaiknemist linnaregioonide sees.

Asustushierarhia tasemete vahelises rändes osalesid eelkõige keskuslinnad (tabel 17 ja 18). Kuigi Tallinna rändesaldo oli tervikuna negatiivne, võitis pealinn siserände teel rahvastikku juurde kõikidelt teistelt asustushierarhia tasemetelt ning kaotas üksnes oma tagamaale. Ränne Tallinnast tagamaale oli niisiis suurem kui ränne mujalt Eestist pealinna, mistõttu Tallinna rändesaldo oli tervikuna negatiivne. Pealinna saabus seejuures rohkem naisi kui mehi, eriti madalamatelt asustushierarhia tasemetelt. Nii regiooni- kui ka ülejäänud maakonnakeskuste rändesaldo oli negatiivne, selle tingis naiste väljaränne kõrgematele hierarhiatasemetele ning tagamaale. Madalamate hierarhiatasemete suhtes oli naiste rändesaldo positiivne. Naiste ränne regiooni- ja maakonnakeskustest Tallinna oli seejuures suurem kui ränne sama hierarhiataseme keskuslinnadest tagamaale. Väikelinnadest ja maalistest valdadest lahkusid naised samuti kõrgema hierarhiataseme keskuslinnadesse, mitte nende tagamaale, samal ajal kui ligikaudu kolmandik Tallinna, viiendik regioonikeskuste ning neljandik maakonnakeskuste linnaregioonidesse rännanud naistest asus elama tagamaale.

Tabel 17. Naiste rändesuunad asustuse hierarhias ja linnaregioonides (N)

	Tallinna linnaregiooni		Regioonikeskuste linnaregioonidesse		Maakonnakeskuste linnaregioonidesse		Ääremaale
	Tallinna	tagamaale	regiooni-keskustesse	tagamaale	maakonna-keskustesse	tagamaale	
Tallinnast		6 782	-1 974	-99	-2 178	-174	-839
Tallinna tagamaalt	-6 782		-570	-22	-446	-23	-387
Regioonikeskustest	1 974	570		1 756	-1 042	-193	-1 428
Regioonikeskuste tagamaalt	99	22	-1 756		-95	9	-309
Maakonnakeskustest	2 178	446	1 042	95		863	-1 194
Maakonnakeskuste tagamaalt	174	23	193	-9	-863		-451
Ääremaalt	839	387	1 428	309	1 194	451	
Saldo	-1 518	8 230	-1 637	2 030	-3 430	933	-1986

Tabel 18. Meeste rändesuunad asustuse hierarhias ja linnaregioonides (N)

	Tallinna linnaregiooni		Regioonikeskuste linnaregioonidesse		Maakonnakeskuste linnaregioonidesse		Ääremaale
	Tallinna	tagamaale	regiooni-keskustesse	tagamaale	maakonna-keskustesse	tagamaale	
Tallinnast		6 699	-1 620	-82	-1 952	-164	-171
Tallinna tagamaalt	-6 699		-438	-31	-392	-31	-338
Regioonikeskustest	1 620	438		2 003	-744	-105	203
Regioonikeskuste tagamaalt	82	31	-2 003		-131	-36	-240
Maakonnakeskustest	1 952	392	744	131		1 137	218
Maakonnakeskuste tagamaalt	164	31	105	36	-1 137		-269
Ääremaalt	171	338	-203	240	-218	269	
Saldo	-2 710	7 929	-3 415	2 297	4 574	1 070	-597

Meeste rändes oli olukord mõnevõrra erinev: regioonikeskuste rändesaldo oli positiivne vaid maakonnakeskuste linnaregioonide suhtes, maakonnakeskuste rändesaldo oli aga negatiivne kõikide teiste asustushierarhia tasandite keskuslinnade ja tagamaade suhtes. Ühtlasi oli meeste osalus keskuslinn-tagamaa rändes naistest mõnevõrra ulatuslikum, mis võimendas veelgi keskuslinnade negatiivset rändesaldot meeste rändes. Kui regioonikeskusest lahkus rohkem naisi Tallinna kui regioonikeskuste tagamaale, siis meeste puhul ületas ränne regioonikeskustest tagamaale pealinnasuunalist rännet.

Kõikide linnaregioonide sees valitses siiski nii naiste kui ka meeste rändes eeslinnastumine, kusjuures tagamaade saldokordajad olid suuremad (v.a maakonnakeskuste linnaregioonides) kui linnaregioonidel tervikuna (tabelid 19 ja 20). Eeslinnastumise intensiivsus sõltus otseselt

linnaregioonide suuruselt: Tallinna linnaregioonis oli eeslinnastumine kõige ulatuslikum ning maakonnakeskuste tuumaladel kõige tagasihoidlikum. Samuti oli meeste eeslinnastumine mõnevõrra intensiivsem kui naiste eeslinnastumine.

Tabel 19. Naiste rändesaldo ja saldokordaja asustuse hierarhias ja linnaregioonides

	Keskus		Tagamaa		Kokku	
	saldo	saldokordaja	saldo	saldokordaja	saldo	saldokordaja
Tallinna linnaregioon	-1 518	-8	8 230	218	6 712	29
Regioonikeskuste linnaregioonid	-1 637	-11	2 030	87	393	2
Maakonnakeskuste linnaregioonid	-3 430	-55	933	36	-2 497	-28
Väikelinnad	-1 563	-42			-1 563	-42
Maalised vallad	-3 045	-26			-3 045	-26

Tabel 20. Meeste rändesaldo ja saldokordaja asustuse hierarhias ja linnaregioonides

	Keskus		Tagamaa		Kokku	
	saldo	saldokordaja	saldo	saldokordaja	saldo	saldokordaja
Tallinna linnaregioon	-2 710	-18	7 929	244	5 219	28
Regioonikeskuste linnaregioonid	-3 415	-31	2 297	112	-1 118	-8
Maakonnakeskuste linnaregioonid	-4 574	-93	1 070	46	-3 504	-49
Väikelinnad	-1 783	-59			-1 783	-59
Maalised vallad	1 186	11			1 186	11

Noorte vanuserühma rändekäitumise iseärasused

Ka noorte puhul on Tallinna ja regioonikeskuste linnaregioonide rändesaldod positiivsed, kuid erinevalt kogurahvastikust on noorte lõikes naiste kordajate väärtused meeste omadest veidi suuremad (joonis 2). Ülejäänud hierarhiatasemed on rahvastikku kaotanud nii meeste kui naiste lõikes. Jällegi on kõige suurem soerinevus hierarhia madalamail astmel – maalised vallad kaotasid poole rohkem naisrahvastikus kui meesrahvastikus.

Seega oli noorte osas asustushierarhia tasemete rahvastiku kasv ja kahanemine üldjoontes sarnane kogurahvastikule: kasvasid pealinna ning regioonikeskuste linnaregioonid, ülejäänud kahanesid. Erinevusi võis leida vaid saldokordaja väärtustes: noorte puhul oli nii kasv kui

kahanemine tugevam, st saldokordajad olid absoluutväärtuses suuremad. Ka soolised erinevused väljendusid eelkõige kordaja väärtustes: maakonnakeskuste regioonid kaotasid enam meeste kui naiste lõikes ning väikelinnad vastupidi.

Nii nagu ka kogurahvastiku rändes, oli ka noorte rände puhul asustushierarhia tipu rändesaldo positiivne kõigi madalamate asustushierarhiatasemete suhtes (tabelid 21 ja 22), mis oli ka üsnagi prognoositav arvestades seda, et nooremate täiskasvanute vanusegruppide rännet iseloomustab enamasti linnastumine. Seetõttu võib mõnes mõttes ootuspäraseks pidada ka linnastumisele viitavaid liikumisi noorte meeste juures, samas kui kogurahvastiku puhul võis meeste lõikes märgata, arvestades maaliste valdade positiivset rändesaldot kõigi kõrgemate astmete suhtes, vastulinnastumisele iseloomulikke suundumusi. Noorte puhul nii selgeid erinevusi ei ilmnenud, kuna maalised valdade rändesaldo oli ka meeste lõikes teiste hierarhiatasemetega negatiivne, välja arvatud väikelinnad, mis olid maavaldade arvel meeste osas kahanenud ning naiste lõikes kasvanud. Küll aga olid maaliste valdade ja peaaegu kõigi kõrgemate tasemete vaheliste liikumiste puhul naiste rändesaldod üle kahe korra meeste saldodest suuremad. Mõnevõrra väiksem oli sooline erinevus maavaldade ja Tallinna linnaregiooni rändesaldos.

Noorte vanusegrupi lõikes teostatud analüüsist saime niisiis teada, et linnaregioonid on nii meeste kui ka naiste lõikes madalamate hierarhia astmete arvel kasvanud, kusjuures meeste osas oli eripäraks see, et ka maa-asulad olid kaotanud mehi naistest poole vähem. Kui kogurahvastiku puhul on linnaregioonide kasv toimunud suures osas tänu nende tagamaade positiivsele rändesaldole, siis noorte osas soodustas tagamaa kasv vaid regioonikeskuste regioonide ja Tallinna linnaregiooni positiivset rändesaldot, sest erinevalt kogurahvastikust on noorte rühmas maakonnakeskuste tagamaal rändesaldo negatiivne (joonis 3). Teiseks noorte erinevuseks kogurahvastikust on Tallinna positiivne rändesaldo. Noorte rahvastikugrupis on nii Tallinnas kui Tallinna tagamaal olnud naisrahvastiku kasv veidi suurem meesrahvastiku kasvust. Kogurahvastiku osas nii mehi kui naisi kaotanud regioonikeskustes on ainukesena noorte naiste rändesaldo positiivne.

Tabel 21. Noorte naiste rändesuunad asustuse hierarhias (N)

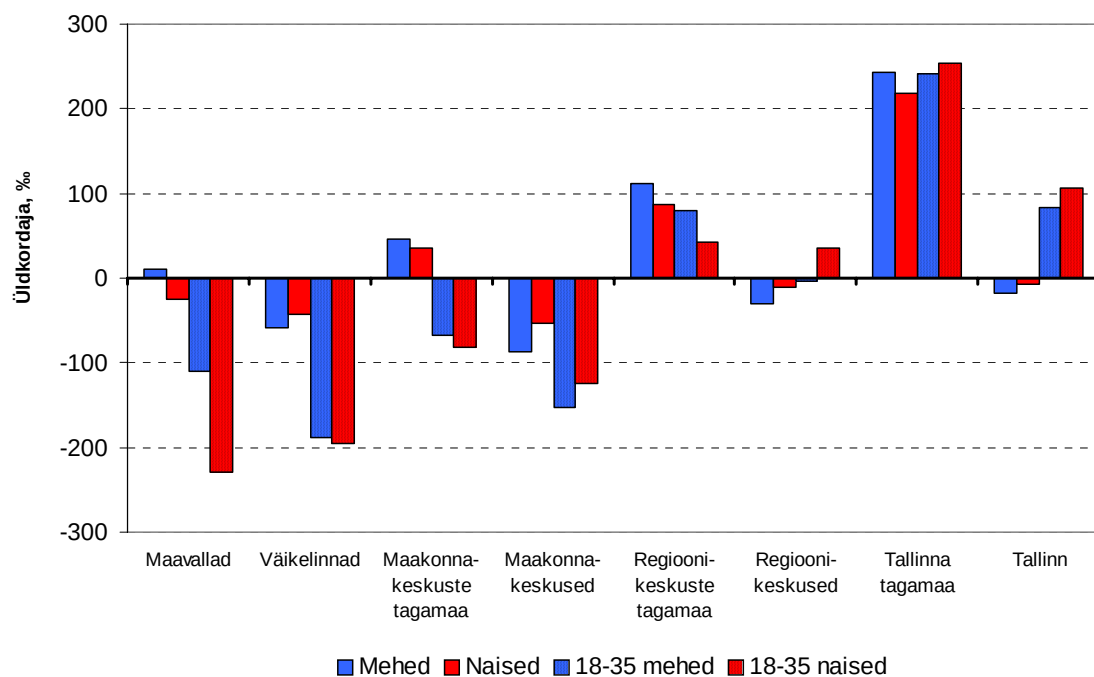
	Tallinna linna-regiooni	Regioonikeskuste linna-regioonidesse	Maakonnakeskuste linna-regioonidesse	Väike-linnadesse	Maalistsesse valdadesse
Tallinna linnaregioonist		-2150	-3059	-994	-2373
Regioonikeskuste linnaregioonidest	2150		-1303	-536	-1851
Maakonnakeskuste linnaregioonidest	3059	1303		-201	-1428
Väikelinnadest	994	536	201		-262
Maalistest valdadest	2373	1851	1428	262	

Tabel 22. Noorte meeste rändesuunad asustuse hierarhias (N)

	Tallinna linna-regiooni	Regioonikeskuste linna-regioonidesse	Maakonnakeskuste linna-regioonidesse	Väike-linnadesse	Maalistsesse valdadesse
Tallinna linnaregioonist		-1761	-2760	-896	-1759
Regioonikeskuste linnaregioonidest	1761		-985	-388	-796
Maakonnakeskuste linnaregioonidest	2760	985		-110	-655
Väikelinnadest	896	388	110		9
Maalistest valdadest	1759	796	655	-9	

Tallinn on võitnud siserände teel noori kõikidelt madalamatelt hierarhiaastmetelt ning vastupidiselt kogurahvastikule ei olnud noorte väljavool tagamaale niivõrd tugev, et oleks pealinna kasvu analüüsitavas vanuserühmas pidurdanud (tabelid 4.21 ja 4.22). Enam on pealinna kasvule kaasa aidanud ränne maakonnalinnadest, regioonikeskustest ja ääremaalt, seda ilma märkimisväärse soolise erinevusega.

Kuigi regioonikeskused on nii meeste kui naiste lõikes kaotanud rahvastikku oma tagamaale ning Tallinnale ning võitnud kõigilt madalamatelt astmetelt, on nad kokkuvõttes noorte naiste osas kasvanud ning samas kandnud kaotusi meesrahvastiku osas. Sellise soolise erinevuse on eelkõige tinginud naiste ligi kolm korda suurem rändesaldo regioonikeskuste ja ääremaa vahel. Huvitavaks asjaoluks seejuures on veel, et regioonikeskustest väljarännates on noored naised eelistanud Tallinna järl selle tagamaad, samas kui mehi on liikunud vähem pealinna tagamaale ning rohkem regioonikeskuste tagamaadele.

Joonis 3. Rändesaldokordaja asustuse hierarhias ja linnaregioonides

Tabelitest 23 ja 24 järeldeb, et lisaks soolisele erinevusele regioonikeskuste ja äärealade rändes, võib leida sarnase erinevuse ka maakonnakeskuste ja äärealade rändes. Ka maakonnakeskuste positiivne rändesaldo maavaldadega on naiste lõikes üle kahe korra suurem kui meeste lõikes. Siiski kokkuvõttes on maakonnakeskused noorte osas rahvastikku kaotanud, rändesaldo ongi neil positiivne vaid rändes väikelinnade ja äärealadega, naiste lõikes ka oma tagamaaga.

Tabel 23. Noorte naiste rändesuunad asustuse hierarhias ja linnaregioonides (N)

	Keskus		Tagamaa		Kokku	
	saldo	saldo-kordaja	saldo	saldo-kordaja	saldo	saldo-kordaja
Tallinna linnaregioon	5467	106	3109	254	8576	134
Regioonikeskuste linnaregioonid	1057	36	270	43	1327	30
Maakonnakeskuste linnaregioonid	-1996	-124	-524	-82	-2520	-113
Väikelinnad	-1469	-195			-1469	-195
Maalised vallad	-5914	-228			-5914	-228

Tabel 24. Noorte meeste rändesuunad asustuse hierarhias ja linnaregioonides (N)

	Keskus		Tagamaa		Kokku	
	saldo	saldo-kordaja	saldo	saldo-kordaja	saldo	saldo-kordaja
Tallinna linnaregioon	4149	84	3027	241	7176	116
Regioonikeskuste linnaregioonid	-99	-3	507	79	408	6
Maakonnakeskuste linnaregioonid	-2528	-153	-452	-68	-2980	-131
Väikelinnad	-1403	-188			-1403	-188
Maalised vallad	-3201	-111			-3201	-111

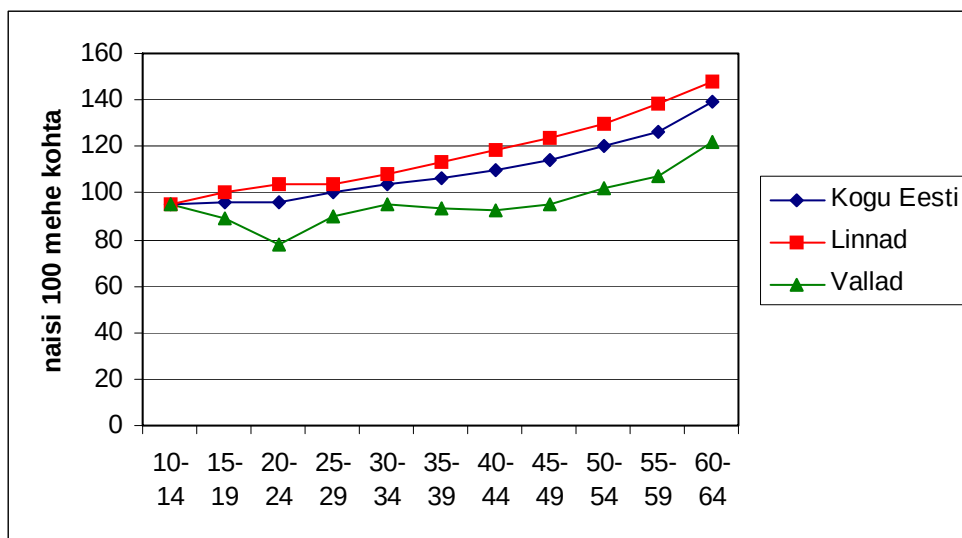
Noorte rännet eristab kogurahvastiku rändest intensiivne linnastumine asustushierarhia tasemete vahelises liikumises. Eriti tugevalt tuleb nii meeste kui naiste lõikes esile pealinna suund. Samuti iseloomustab noorte rännet väljavool äärealadelt, seda eelkõige naiste osas. Olles võrreldavad kogurahvastiku saldokordajate väärtustega annavad pealinna tagamaa saldokordajad ka noorte osas tunnistust eeslinnastumise suundumustest Tallinna linnaregioonis. Ka regioonikeskuste saldokordajad on noorte lõikes positiivsed, kuid jäävad oma väärtustelt kogurahvastiku kordajatele alla. Erinevalt kogurahvastikust ei olnud maakonnakeskuste tagamaad noorte rahvastikurühmas kasvanud.

3.2 Noorte täiskasvanute sooline disproportsioon aastal 2000

3.2.1 Sooline tasakaal asustushierarhiatasemete lõikes

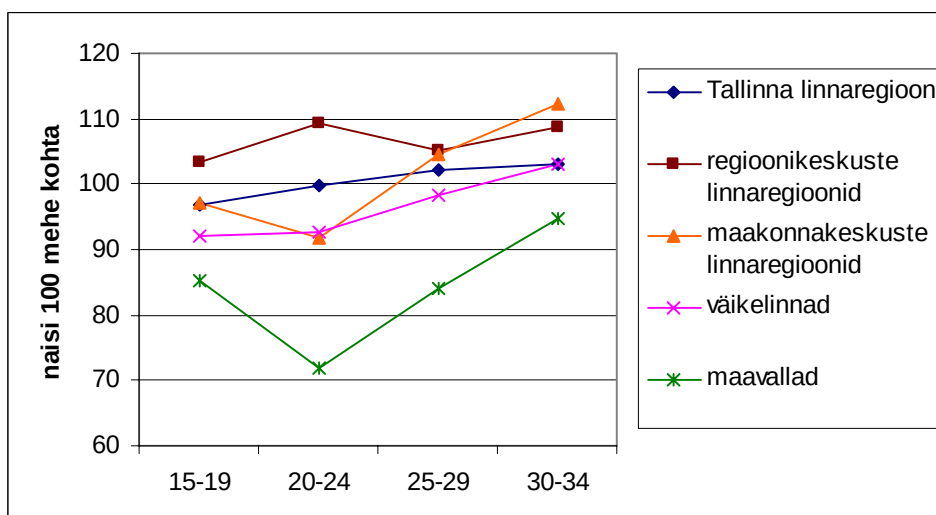
Eelnev analüüs käsitles 18-35-aastaste meeste ja naiste rändelise käitumise erinevusi 90ndatel aastatel toimunud siserändes. Noorte rändemustrit kõrvutati kogu riskialuse rahvastiku rändekäitumisega. Analüüsist tulenes, et soolised erinevused rändeintensiivsuses olid noorte vanusegrupi puhul oluliselt suuremad kui kogu riskialuse rahvastiku osas. Noorte naiste ränne oli vaadeldavad ajaperioodil noorte meeste rändest intensiivsem. Lisaks sellele, oli jälgitav soospetsiifika ka noorte siserändesuundades. Erinevalt kogurahvastiku rändest iseloomustas noorte rännet eelkõige linnastumine, kuid naiste rändes oli see joon domineerivam – võrreldes meestega oli naiste väljaränne maavaldadest olnud oluliselt suurem, samuti oli linna liikunud rohkem naisi kui mehi ning keskuste tagamaa suunalised rändevood jagunesid sooliselt pigem meeste kasuks. Järgnevalt on võetud vaatluse alla noorte vanusegrupi sooline tasakaal aastal 2000 selgitamaks rände mõju rahvastiku soolisele proportsioonile.

Teadaolevalt sünnib iga 100 tüdruku kohta keskmiselt 106 poissi ning sooline tasakaal saabub sünnikohordi 25. eluaastaks, edasi kaldub sooline vahekord meeste naistest varasema suremuse tõttu naiste kasuks. Seda kinnitab ka joonisel 4 kogurahvastiku kõver. Soosuhte erinevus linnades ja maavaldades saab alguse juba enne 20ndat eluaastat, olles noorte osas kõige suurem 20-24-aastaste vanusegrupis kui väljaspool linnu elab 100 mehe kohta ainult 80 naist. Naiste puudujääk valdades säilib kuni 50ndate eluaastateni ning ülekaal linnades suureneb võrdeliselt vanusega.

Joonis 4. Sooline suhe aastal 2000 vanusegruppide lõikes, (N, naise 100 mehe kohta).

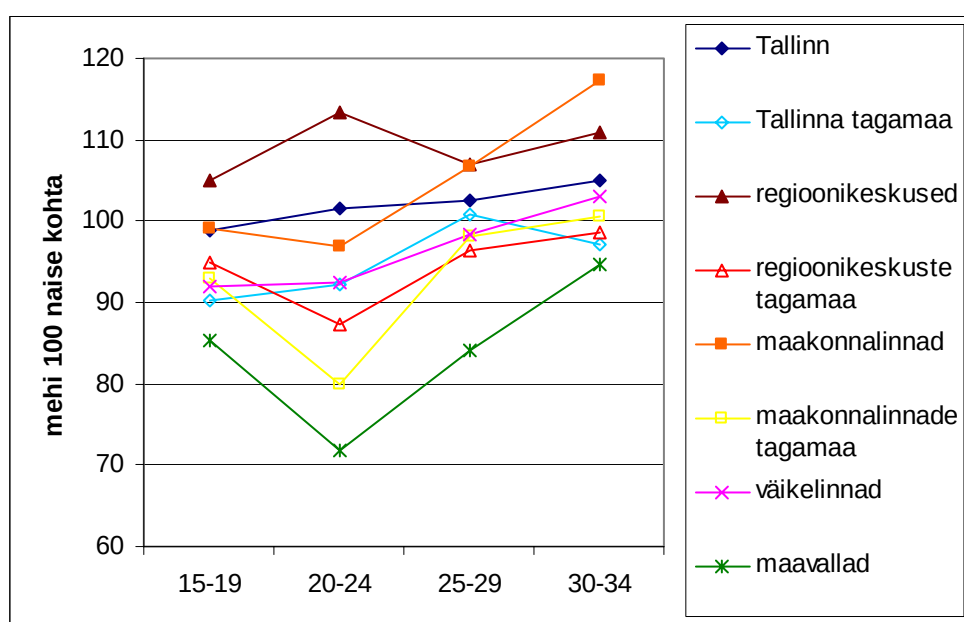
Analüüsid 15-35-aastaste soosuhet asustushierarhiatasemete lõikes selgub, et teistest eristub oluliselt soosuhete kõver maavaldades (joonis 5). Ilmneb, et 2000. aastal oli 20-24-aastasi naisi

Joonis 5. 15-35-aastaste soosuhe aastal 2000 asustushierarhias, (N, naise 100 mehe kohta).

maal vaid veidi üle 70 saja noormehe kohta. 30-34-aastaste vanusegrupis soosuhe oluliselt paraneb, kuid naiste puudujääk valdades jääbi siiski püsima. Ainult regioonikeskustes oli naiste ülekaal kõigis vaadeldavates vanusegruppides. Tallinnas valitseb 20-24-aastaste seas sooline tasakaal, nooremas vanusegrupis on mehi naistest veidi

rohkem ning vanemates vanusegruppides ületasb üha rohkem naiste arv meeste arvu. Linnadest on suurim naiste puudujääk maakonnakeskuste linnaregioonides ja väikelinnades vanusegrupis 20-24. Kuid 30-34-aastaste seas on nii maakonnakeskuste linnaregioonides kui väikelinnades naisi arvuliselt rohkemgi kui mehi.

Joonis 6. 15-35-aastaste soosuhe aastal 2000 asustushierarhias ja linnaregioonides, (N, naisi 100 mehe kohta).

Nii pealinna, regioonikeskuste kui ka maakonnakeskuste tagamaal valitses 2000. aastal mõningane meeste ülekaal, teistest suurem oli naiste puudujääk 20-24-aastaste seas, seda eriti maakonnakeskuste tagamaal (joonis 6). Seetõttu oli keskustes naiste ülekaal suuremgi kui linnaregioonides. Maakonnakeskustes oli vanimas vaadeldud vanusegruppidest teistest suurima soolise erinevusena ligi 120 naist 100 mehe kohta.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et sooline disproportsioon noorte seas oli suurim 2000. aastal vanusegrupis 20-24, see tulenes meeste suurest arvulisest ülekaalust maavaldades ning naiste

ülekaalust regioonikeskustes. Soosuhte osas eristus teistest asustushierarhia madalaim tase – maavallad, kus kõigis vaadeldud vanusegruppidest valitses meeste ülekaal.

3.2.2 Sooline tasakaal omavalitsuste lõikes

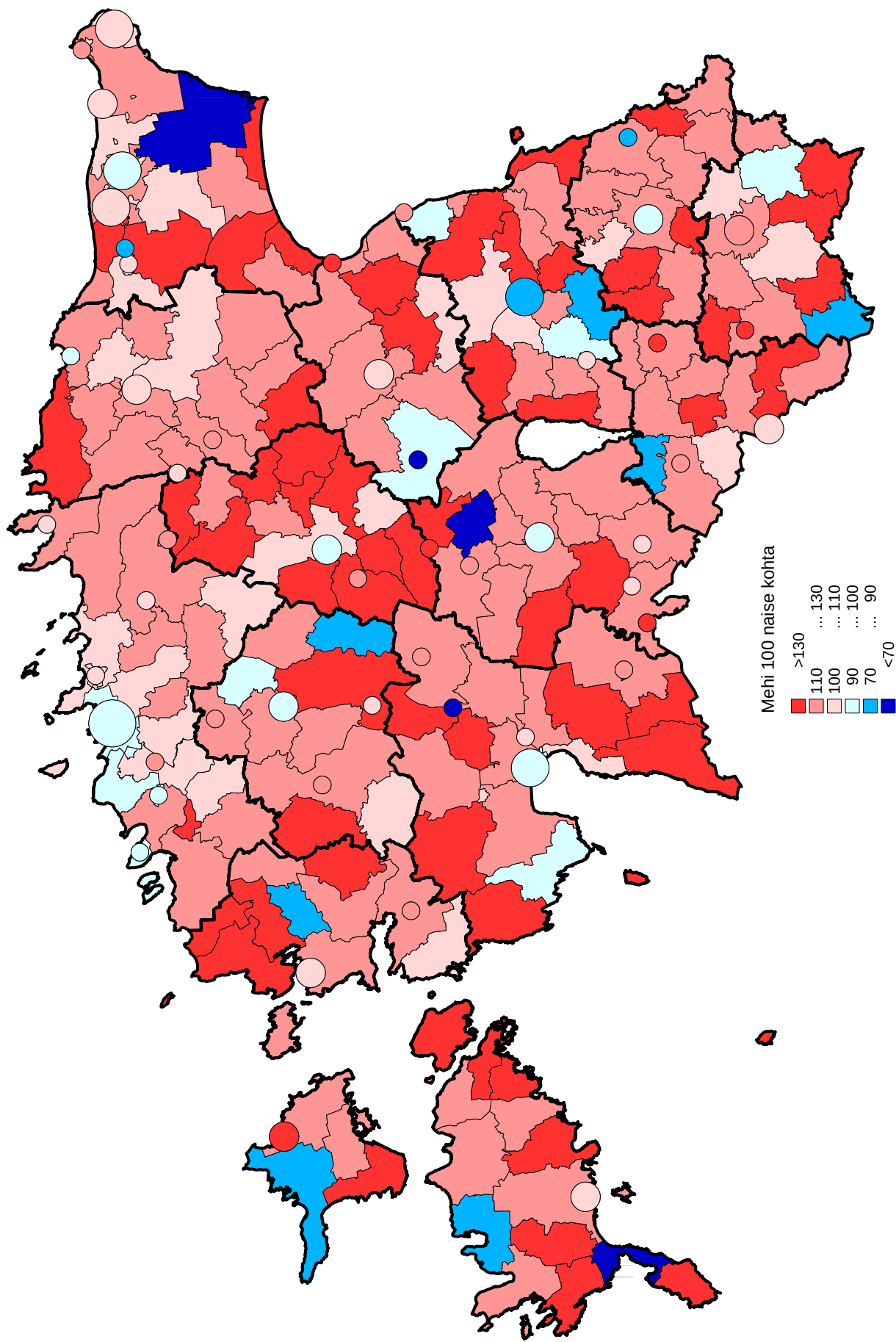
Eelpool ilmnes, et maavaldades domineerisid vaadeldud neljast vanusegrupist kõigis mehed ning kõige suurem oli meeste ülekaal 20-24-aastaste seas. Maaliste omavalitsuste, kus 20-24-aastaste meeste ülekaal oli üle 10%, osakaal oli ligi 80 (tabel 25). Samas naiste üle 10% ülekaaluga linnalisi omavalitsuste osakaal ei olnud üldsegi suur, vaid ligi kümnendik kõigist linnadest. Seda suurt erinevust kirjeldavad veidi paremini absoluutarvud: 20-24-aastaste seas oli Tartus 1336, Tallinnas 263 ning Pärnus 51 naist meestest rohkem. Teistest enam on suure meeste ülekaaluga (>30%) valdasid Järvamaal (teemakaart 12).

Tabel 25. Meeste ja naiste ülekaaluga (>10%) omavalitsused vanusegruppide lõikes (%).

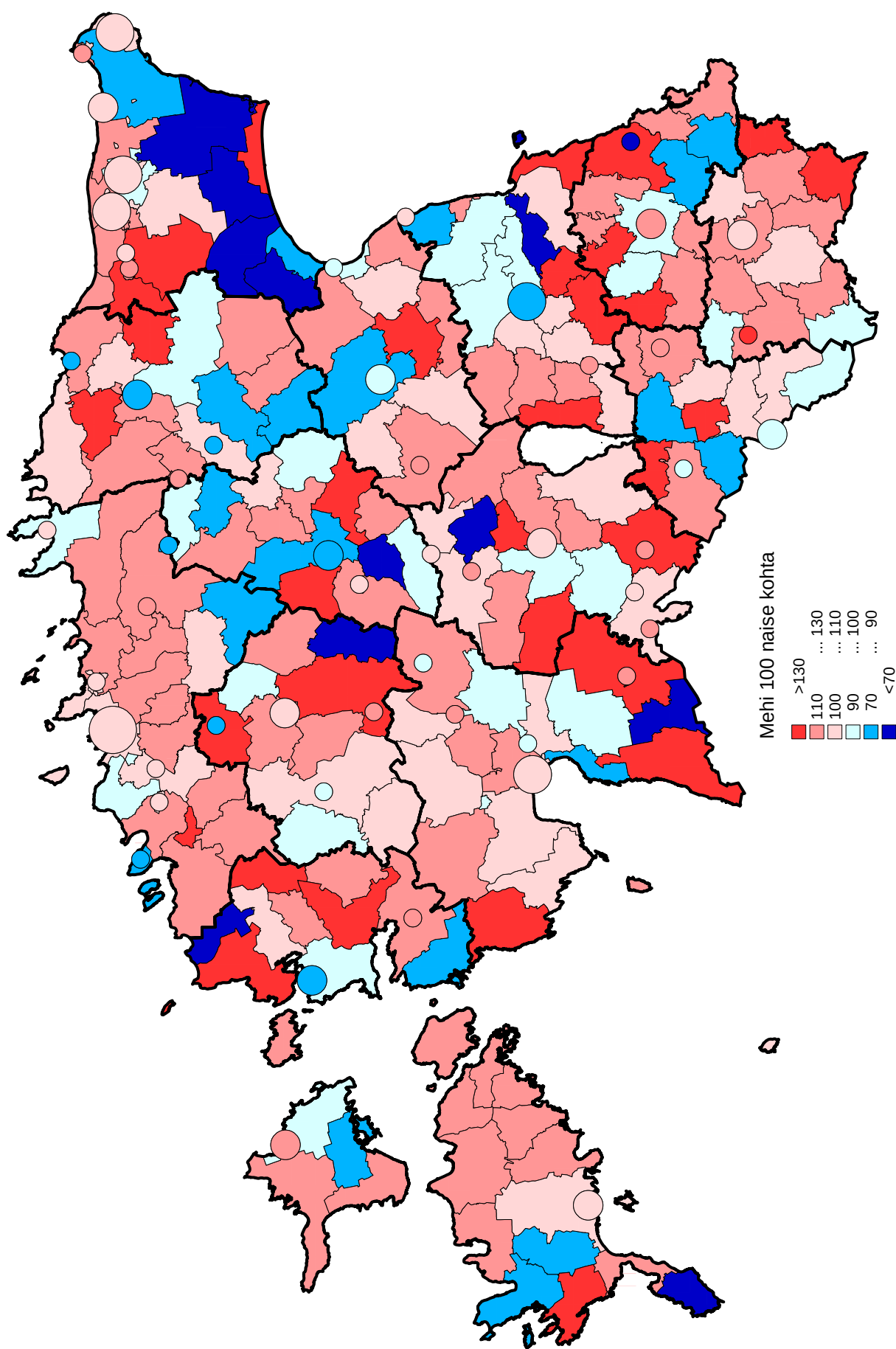
vanusegrupp	meeste ülekaal (>10%)			naiste ülekaal (>10%)		
	vallad	linnad	kokku	vallad	linnad	kokku
15-19	53,7	31,9	49,6	15,6	17,0	15,9
20-24	78,0	34,0	69,8	5,4	8,5	6,0
25-29	43,4	8,5	36,9	17,1	21,3	17,9
30-34	26,3	6,4	22,6	22,4	40,4	25,8

Tabelist 25 on näha, et juba noorimas vaadeldud vanusegruppidest oli üle poolte maalistest ning ligi kolmandikus linnalistest omavalitsustes meeste ülekaal (> 10%). Väga suure meeste ülekaaluga (30%) omavalitsusi on rohkem kui väga suure naiste ülekaaluga omavalitsusi ja neid jagub peaaegu igasse maakonda (teemakaart 11). Väga suure naiste ülekaaluga omavalitsusi on vähemates maakondades, teistest rohkem jääb neid Ida-Virumaale ning Järvamaale. Linnadest on teistest suurem naiste ülekaal Tartus (naisi 873 võrra meestest rohkem).

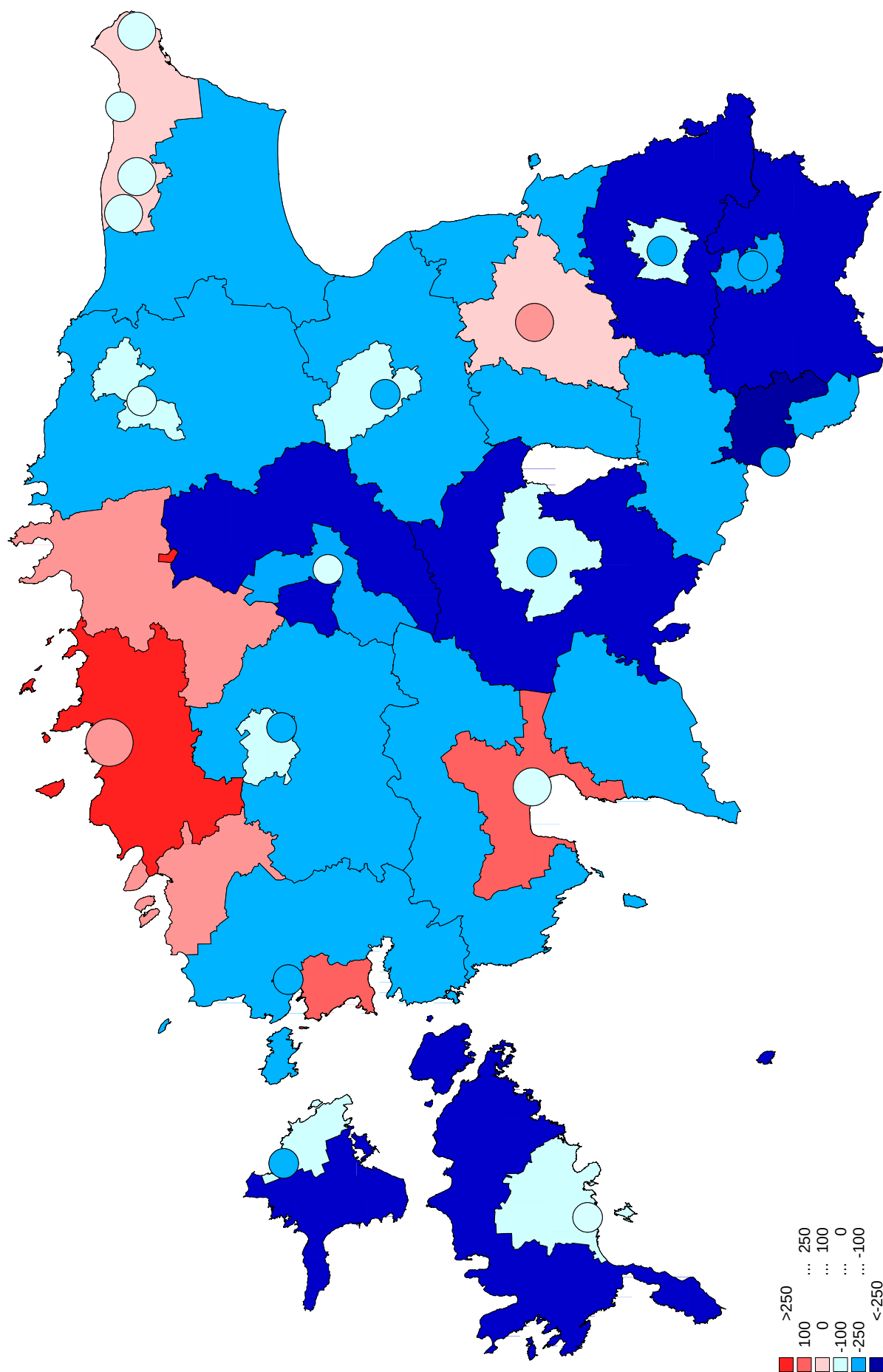
25-29-aastaste seas joonistuvad geograafiliselt selgemini välja piirkonnad, kus meeste ja naiste arv on rohkem tasakaalus ning kus sooline disproportsioon on suurem. Teemakaardilt 13 on näha, et suuremaid keskusi ümbritsevates valdades on meeste ja naiste arv rohkem

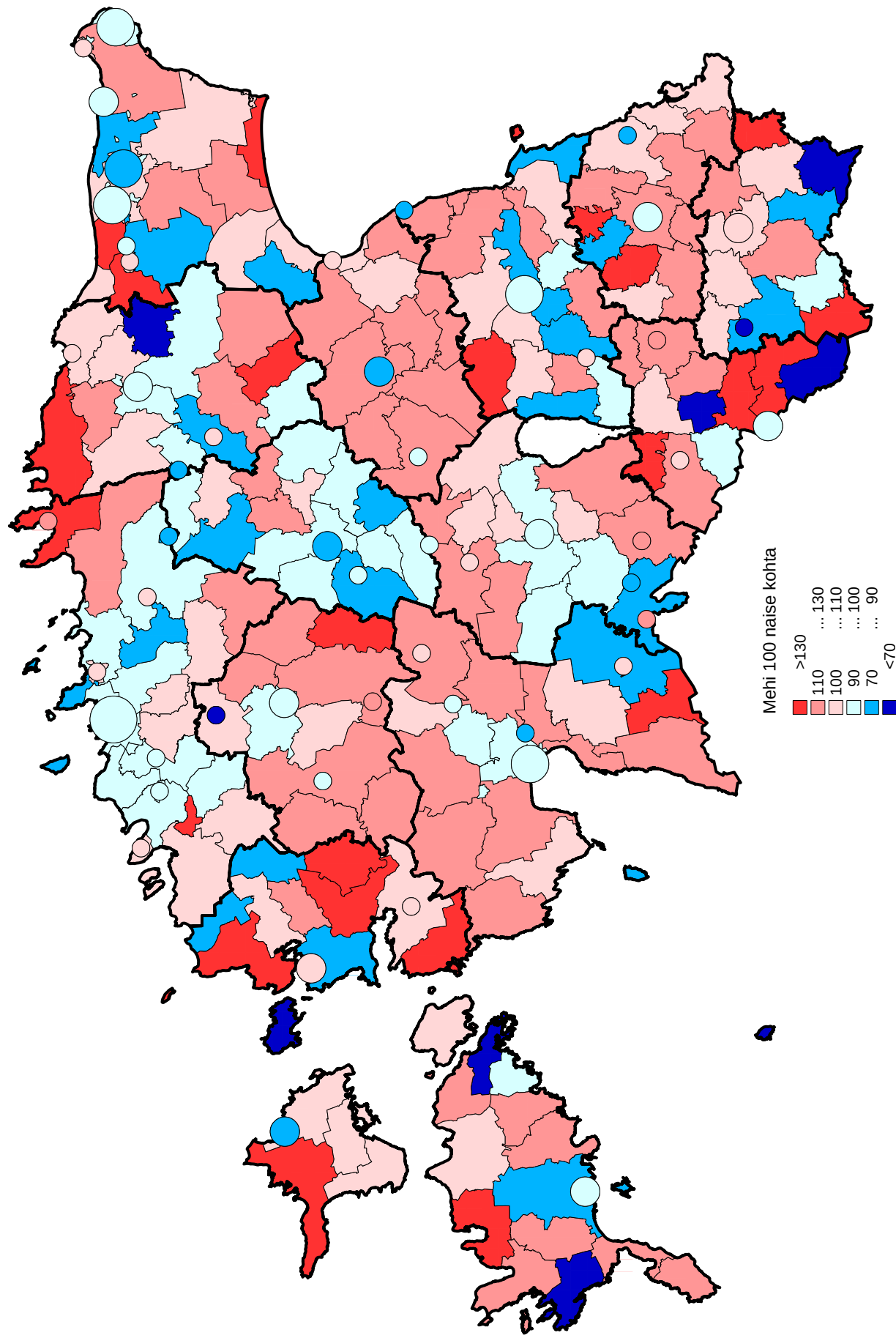
Teemakaart 12. 20-24-aastaste sooline disproportsioon valdades ja linnades aastal 2000

Teemakaart 11. 15-19-aastaste sooline disproportsioon valdades ja linnades aastal 2000

Teemakaart 10. Noorte naiste (18-35a) rändesaldokordaja maakonnasiseses hierarhias (‰)

Teemakaart 13. 25-29-aastaste sooline disproportsioon linnades ja valdades aastal 2000

proportsioonis, kuid maakondade äärealadele jäävates omavalitsustes on säilinud meeste arvuline domineerimine. Nii paistavad silma Pärnu- ja Raplamaa äärealad, samuti Jõgeva-, Põlva- ning Valgamaa. Naiste ülekaaluga suurematele linnadele on lisandunud ka enamik maakonnakeskustest. Vanimas vanusegrupis on meeste ülekaaluga linnalisi omavalitsusi veelgi vähem, reeglina on need väikelinnad (nt Aegviidu, Tapa, Kohila) (teemakaart 14).

Maalisi omavalitsusi, kus kõigis vanusegruppides oli mehi naistest rohkem, moodustasid neljandiku ning linnu oli neli: Kehra, Loksas, Otepää ja Suure-Jaani. Kõigis neljas vanusegrupis naiste ülekaaluga omavalitsusi ei olnudki.

3.3 Soospetsiifilisus rändepõhjustes

Järgnevalt võrreldakse ETU andmestiku alusel siserändes osalenud ning mitteosalenud respondente rahvastiku allrühmade lõikes ning analüüsitakse soospetsiifiliselt rändepõhjusti nii asustushierarhia tasemete sises ja vahelises rändes kui ka rändesuundade lõikes.

3.3.1 Siserändes osalenud ja mitteosalenud võrdlevalt

Vaadeldaval perioodil vähemalt ühe elukohavahetuse üle omavalitsusüksuse piiri sooritanuid oli 1207 vastanut ehk 15,2% küsitletutest.

Soolises lõikes oli naiste osakaal nii rändajate kui ka siserändes mitteosalenute seas suurem (tabel 26). See tuleneb asjaolust, et naised oli ka küsitletute seas rohkem. Siiski olid rände tunnus ja sootunnus omavahel statistiliselt olulisel määral seotud (Crameri $V=0,023$; $\text{sig}<0,05$) ning naiste rändeintensiivsust võib pidada uuringu andmetel mõnevõrra suuremaks kui meestel, rändeliste naiste osakaal oli 16%, samal ajal kui rändelisi mehi oli 14%. Selgemini eristuvad rändes osalenud inimesed rahvuse alusel (Crameri $V=0,148$; $\text{sig}<0,05$). Võrreldes eestlastega oli rändeliste muulaste osakaal kolm korda väiksem: kui eestlastest oli rändes osalenuid 18%, siis muulaste lõikes oli neid vaid 6%.

Tabel 26. Siserändes osalenute ja mitteosalenute osakaal vastanutest.

		vastanute arv	% vastanutest (N = 7916)	rändes osalenute arv	% rännanutest (N = 1207)	Rännanute osakaal vastanutest
sugu	mees	3638	46	522	43	14
	naine	4278	54	685	57	16
vanus	kuni 24	1678	21	214	18	13
	25-34	1239	16	436	36	35
	35-54	2815	36	381	32	14
	55-64	1231	16	108	9	9
	65+	953	12	68	6	7
haridus*	alla kesk	2804	35	322	27	11
	kesk	4138	52	702	58	17
	kõrg	974	12	183	15	19
rahvus	eestlane	5898	75	1083	90	18
	muulane	2018	25	124	10	6
sünnikoht	pr ja reg keskus	1999	25	273	23	14
	pr ja reg tagamaa	408	5	65	5	16
	maak keskus	983	12	196	16	20
	maak tagamaa	432	5	73	6	17
	väikelinn, maa	2817	36	505	42	18
	väljaspool Eestit	1277	16	95	8	7

*2002. aasta seisuga

Järgnevalt on vaadatud ka seda, missuguses vanusegrupis olid 2000. aastal analüüsitava perioodi jooksul elukohta vahetanud. Tabelist 26 järeldub, et suurima rändajate osakaaluga oli 25-34-aastaste vanusegrupp, kellest rändajate grupp moodustas üle kolmandiku. Nooremas perees ehk pereloomeeas inimesed moodustasid ka suurima osakaalu kõigi rändajate lõikes. Väikseim oli rändajate osakaal vanimas vanusegrupis. Ootuspäraselt oli vanusetunnusel kõige tugevam statistiline seos siserändes osalemise tunnusega (Crameri $V=0,247$).

Ilmnes, et ka inimese sünnikoht on statistiliselt olulisel määral seotud indiviidi rändekäitumisega (Crameri $V=0,074$ ja $\text{sig}<0,05$). Sünnikoha alusel jagunesid rändajad ja mitterändajad järgmiselt. Suurima rändajate osakaaluga olid väikelinnades sündinud vastajad. Siiski suurima osakaalu rändajate seas moodustasid maavaldadest pärit vastanud. Kõige väiksem rändajate osakaal oli Tallinna tagamaal sündinute seas. Nemad moodustasid ka väikseima osa rändelistest vastanutest.

Statiliselt oluline seos valitseb ka rändekäitumise ja 2002. aastal nimetatud kõrgeima omandatud haridustaseme vahel (Crameri $V=0,086$ ja $\text{sig}<0,05$). Üle poole (58%)

elukohavahetanutest moodustasid keskharidusega inimesed. Kõige rohkem oli elukohavahetajaid aga kõrgharidusega vastanute seas.

Tabel 27. Siserändes osalemise tõenäosus rahvastiku allrühmade lõikes (multinoomse regressiooni mudel), taustaväärtuseks siserändes mitteosalenud.

	B	Exp(B)
Haridus (vrdl keskharidus)		
alla kesk	-,238*	,788
alla kesk kutse	,006**	1,006
kõrg	,409	1,505
kesk kutse	,127	1,136
Rahvus (vrdl muulane)		
eestlane	1,158**	3,182
Sugu (vrdl naine)		
mees	-,186**	,830
Vanus (vrdl 25-34a)		
-24a	-1,171**	,310
35-54a	-1,246**	,288
55-64a	-1,857**	,156
65+a	-2,069**	,126
Sünnikoht (vrdl maavald)		
Tallinn	-,198	,820
Tallinna tagamaa	-,306	,736
reg. keskus	-,420	,657
reg. keskuse tagamaa	-,022*	,978
maak. keskus	-,135	,874
maak.keskuse tagamaa	,033*	1,034
väikelinn	,085	1,089

** oluline tasemel $p < 0,01$; * oluline tasemel $p < 0,05$

Seega rahvastikurühmade sees eristusid teistest suurema rändajate osakaaluga rändeintensiivsusega naised, 25-34-aastased, eestlased, väikelinnadest pärit ning kõrgharidusega inimesed. Ka rändeliste vastanute osas moodustasid suurima osakaalu soo, vanuse ja rahvuse lõikes samad allrühmad, kuid ülejäänud tunnuste osas hoopiski maavaldades sündinud ning keskharidusega vastanud. Logistilise regressioonanalüüsi

meetodiga on võimalik analüüsida seda, mis prognoosib indiviidi rändelist käitumist kõigi nende tunnuste koosmõju korral.

Analüüs näitab, et kõik need tunnused on indiviidi rändekäitumise prognoosimisel olulised ning mudeli kirjeldusvõime on individuaalandmeid arvestades üsnagi hea – 13%. Võrreldes siserände sooritanuid nendega, kes jäid vaadeldaval ajaperioodil paikseks või kolisid omavalitsuse piires võib väita, et rännanud olid suurema tõenäosusega naised kui mehed ning pigem eestlased kui muulased (tabel 27).

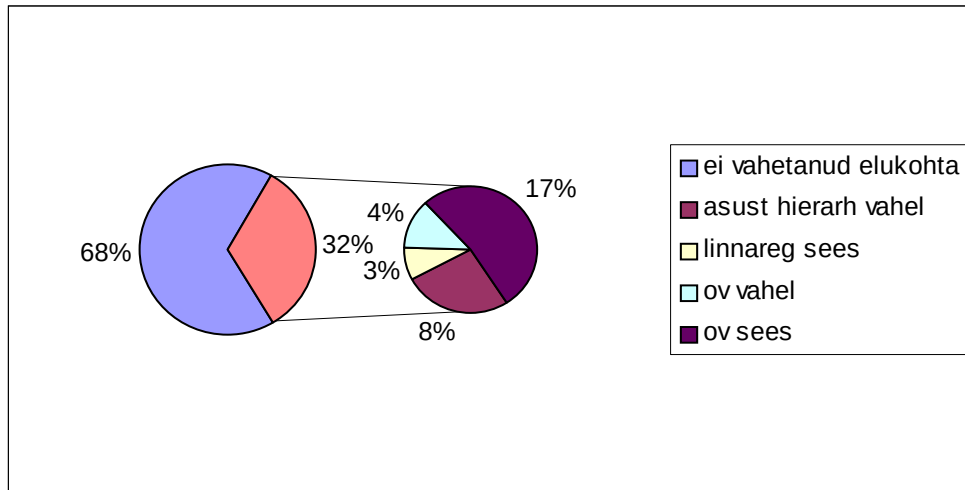
Kui naised olid elukohta vahetanud 1,2 korda tihedamini kui mehed, siis eestlaste rändeaktiivsus oli muulastest isegi 3,1 korda suurem. Vanuse lõikes iseloomustab suurem rändetõenäosus nooremaid pereelisi ehk 25-34-aastasi inimesi. Sünnikoha järgi eristuvad regioonikeskustes sündinud vastajad, kelle rändetõenäosus on ülejäänutest väiksem. Rände prognoosimisel osutus oluliseks tunnuseks ka kõrgeim haridustase, mis oli küsitletutel omandatud 2002. aastaks. Mudelist tuleneb, et keskharidusega inimesi sai lugeda rändekäitumise poolest sarnasteks keskeri haridust ja kutseharidust omavate inimestega, samas kui keskharidusest madalama haridustasemega inimeste rändetõenäosus oli väiksem ning kõrgharidusega inimeste rändetõenäosus neist poolteist korda suurem.

3.3.2 Rändepõhjused hierarhiatasemete vahelises ja siseses rändes

Kokku vahetas aastatel 1989-2000 vähemalt ühe korra oma elukohta 35% küsitletutest. Esimese elukohavahetuse alusel saab kõik vastanud jagada nelja rühma järgmiselt:

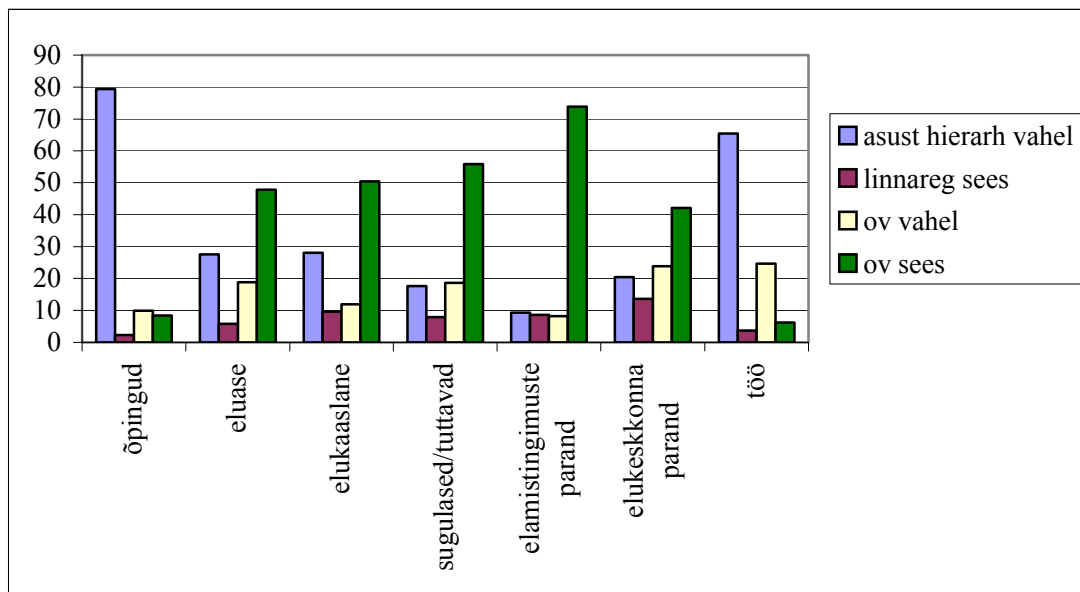
1. inimesed, kes vahetasid oma elukohta, liikudes asustussüsteemi hierarhia tasemete vahel (nt. need, kes kolisid regioonikeskuse regioonist pealinna, linnaregiooni või maakonnakeskuse regioonist väikelinna);
2. inimesed, kes vahetasid elukohta asustussüsteemi hierarhia taseme sees, liikudes maakondlikus hierarhias (nt kolisid keskusest tagamaale);
3. inimesed, kes liikusid omavalitsuste vahel, kuid ei muutnud elukohavahetusega ei maakondlikku ega asustussüsteemi hierarhiataset;

4. inimesed, kes vahetasid elukohta omavalitsusüksuse piirides (neid käesolevas töös siserändes osalejateks ei loeta);

Joonis 7. Vastanute jagunemine esimese elukohavahetuse tunnuse alusel (%)

Seega üle poole elukohavahetustest leidis aset omavalitsusüksuste piires (joonis 7). Jooniselt 8 aga selgub, kuidas jagunesid erinevad elukohavahetajate rühmad rändepõhjuste alusel. Jooniselt järeldeb, et nii mõnigi rändepõhjus domineerib rohkem elukohavahetuste puhul, mille käigus koliti lühema vahemaa taha – liiguti kas siis asula sees või omavalitsuse piires. Sellise põhjusena paistab silma näiteks elutingimuste parandamise eesmärgil sooritatud elukohavahetus. Samuti on põhjusi, nagu näiteks tööga seotud põhjused, mis on omased rohkem üle omavalitsuse piiri liikunutele. Elukaaslasega kokku/lahku kolimise tõttu on vahetatud elukohta üsnagi sarnaselt kõikide gruppide sees – nii asulasiseselt kui ka asustussüsteemi hierarhiatasemete vahel. Elukohavahetajate gruppide statistiline seos rändepõhjuste ja rändaja rahvusega on teistest tunnustest tugevam (vastavalt Crameri $V=0,284$; Crameri $V=0,289$).

Joonis 8. Rändepõhjuste jagunemine esimese elukohavahetuse tunnuse alusel (%)

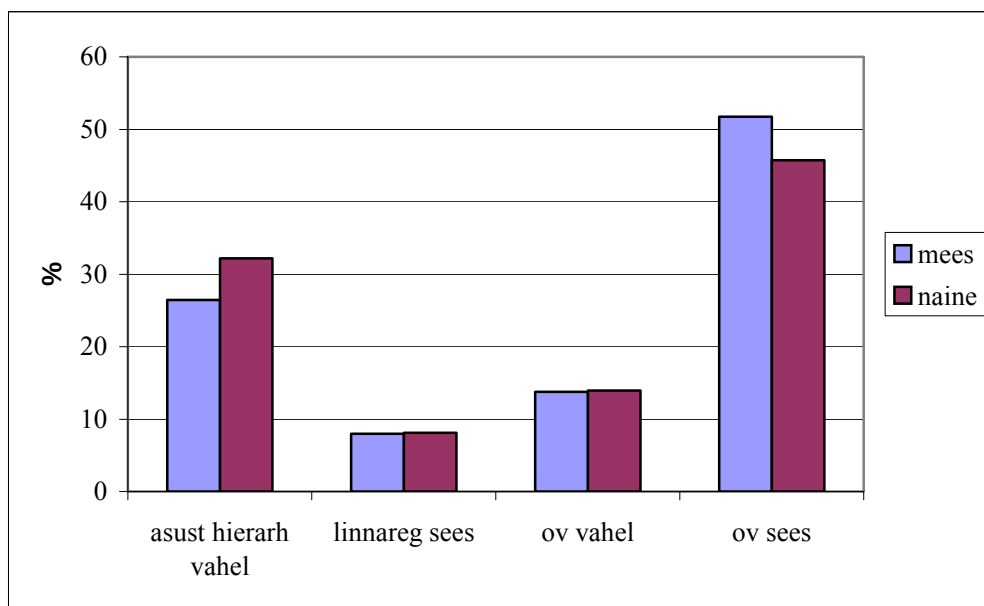
Teistest mõnevõrra tugevam seos elukohavahetajate gruppide tunnusega on ka inimese sünnikohal (Crameri $V=0,187$; $\text{sig}<0,05$). Selgub, et omavalitsuste ja asulate siseseid elukohavahetajaid oli kõige rohkem regioonikeskustes sündinute seas. Nii omavalitsuste vaheliste rännete kui ka asustussüsteemi hierarhia tasemete vaheliste rännete puhul domineerivad selgelt maavaldadest pärit inimesed ning keskustes sündinuid on teistest rohkem linnaregioonide siseses liikumises.

Statistiliselt oluline seos valitseb ka elukohavahetajate gruppide ning indiviidi rände hetke iseloomustanud elukohavahetaja vanuse, hariduse ning pereseisu vahel (vastavalt Crameri $V=0,078$; $0,092$ ja $0,095$). Kuni 25-aastased moodustavad kõigi elukohavahetajate vanusegruppide seas vähemalt kolmandiku, kõige suurem osakaal on neil asustushierarhia tasemete vahel liikunute seas (44%). 25-34-aastasi on kõigis gruppides vähemalt veerand, andes suurima osakaalu (29%) omavalitsuste vahelises liikumises (muutmata sealjuures maakondlikku ja asustussüsteemi hierarhiataset). Keskealiste rühm (35-54-aastased) on esindatud kõigis gruppides vähemalt viiendiku osaga, kusjuures linnaregiooni ning ka omavalitsuse siseses liikumises moodustavad nad ligi kolmandiku (31%).

Haridustaseme järgi moodustavad kõige väiksema osakaalu kõigis vaadeldud elukohavahetajate gruppides kõrgharidusega inimesed, enim on nad liikunud omavalitsuste

sees (13%). Kõigis elukohavahetajate gruppides oli teistest rohkem keskharidusega inimesi, moodustades ligi poole omavalitsuste ja asustushierarhia tasemete vahelises liikumises ning isegi 62% neist, kes olid muutnud elukohta linnaregiooni sees. Kui keskharidusest madalama haridustasemega inimeste osakaalud olid omavalitsuste ja asustushierarhia tasemete vahelise liikumise osas võrreldavad keskharidusega inimeste rändega (vastavalt 43% ja 42%), siis linnaregiooni sees liikunute seas oli nende osakaal oluliselt väiksem (28%).

Perekonnaseisu lõikes on näha, et elukohavahetajate hulgas teistest suurema osakaalu moodustavad vallalised omavalitsuste ja asustushierarhia tasemete vahelises liikumises (vastavalt 40% ja 46%) ning abieluinimesed linnaregiooni siseses rändes (42%).

Joonis 13. Elukohavahetajate rühmade jagunemine sugude lõikes (%).

Ka sugude lõikes on erinevused eelpool kirjeldatud elukohavahetajate gruppide vahel. Jooniselt 13 on näha, et asula ja omavalitsusüksuste piiridesse jäävate elukohavahetuste puhul on meeste osakaal mõnevõrra suurem kui naiste osakaal. Suurim sooline erinevus on asustussüsteemi hierarhias, kus naiste osakaal elukohavahetajate seas on meestest suurem, samal ajal kui linnaregioonide siseses rändes on naistega võrreldes suurem meeste osakaal. Siiski eelpoolkäsitletud tunnuste hulgas just sootunnuse ning elukohavahetajate rühmade vaheline seos ei ole statistiliselt oluline ($\text{sig} > 0,05$).

Eelnev analüüs näitas, et vaadeldud tunnustest olid kõik peale sootunnuse statistiliselt olulisel määral seotud sellega, kas inimene vahetas oma elukohta asustuse hierarhia tasemete, linnaregiooni tasemete või omavalitsusüksuste vahel või toimus elukohamuutus omavalitsuse piires.

3.3.3 Rändepõhjused erinevate rändesuundade puhul

Uurimaks soospetsiifilisi rändepõhjusi erinevate rändesuundade puhul, on regressiooni mudelisse rändepõhjuste prognoosimiseks lisatud järgmised tunnused: sugu, rändesuund, rahvus, haridustase ning perekonnaseis rände hetkel, millest kõik osutusid olulisteks. Ka mudel tervikuna on oluline, kirjeldusvõime on 43%. Taustakategooriaiks on valitud ränne perekondlikel põhjustel, mis täpsemalt kätkeb endas elukaaslasega kokku/lahku kolimist või ka elukohavahetamist elukaaslase töö või õpingute tõttu (tabel 29).

Analüüsist selgus, et naised on võrreldes meestega nimetanud rändepõhjusena 1,8 korda suurema tõenäosusega õppimise ning samapalju kordi väiksema tõenäosusega töö kui perekondlikud põhjused. Inimesed, kes olid rännanud keskusse võrreldes nendega, kes liikusid maale, nimetasid rändepõhjusena pigem õpinguid kui perekondlikke põhjusi. Samuti prognoosis enam õpingute eesmärgil kui perekondlikel põhjustel rändamist pigem keskharidusest madalam haridus kui keskharidus ning suurema tõenäosusega on need inimesed vallalised või ka lahutatud, seega pigem üksikud kui abielus.

Rohkem kui rännet perekondlikel põhjustel prognoosis töörännet pigem liikumine keskustesse ja maale kui keskuste tagamaal asuvatesse omavalitsustesse ning 2,2 korda suurema tõenäosusega abielulisus kui vallalisus. Tallinnasse või regioonikeskustesse liikunute rändepõhjused maale rännanutega võrreldes on üle kahe korra väiksema tõenäosusega seotud eluasemega kui perekonnaga. Abieluinimesed ja lesed/lahutatud võrrelduna vallalistega on suurema tõenäosusega liikunud eluasemega seotud põhjustel kui perekondlikel põhjustel. Vallalistest väiksema tõenäosusega on ennemini eluasemega seotud põhjustel kui perekondlikel liikunud need, kelle perekonnaseisu muutus oli toimunud peale rännet. Eestlased rändasid mitte-eestlastest kolm korda väiksema tõenäosusega eluasemega seotud

Tabel 29. Rändepõhijuste tõenäosus erinevates rahvastiku allrühmades (multinoomse regressiooni mudel), taustaväärtuseks ränne perekondlikel põhijustel.

	õpingud		eluasemega seotud		töö		Sugulased /tuttavad		elukeskkonna parandamine	
	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)
Sugu (vrdl naine)										
mees	,600*	0,549	,129	1,137	,562*	1,754	,194	1,214	,069	1,071
Rändesuund (vrdl maa/väikelinnad)										
Tln ja reg keskused	2,384**	10,844	-,839*	0,432	,364	1,439	,177	1,194	-,242	0,785
Tln ja reg keskuste tagamaa	-,352	0,703	,239	1,27	-1,434*	0,238	-,177	0,838	,069	1,071
maak keskused	,895*	2,448	-,394	0,675	-,196	0,822	,341	1,407	-,061	0,941
maak keskuste tagamaa	-,010	0,99	,522	1,685	-,765	0,465	-,108	0,898	,082	1,086
Haridus (vrdl keskharidus)										
alla kesk	1,373**	3,945	,422	1,525	,024	1,024	,958**	2,607	,328	1,388
kõrg	-,676	0,509	-,182	0,834	,683	1,981	-,579	0,561	,887*	2,427
Rahvus (vrdl muulane)										
eestlane	,666	1,946	-1,108**	0,33	,588	1,801	-,497	0,608	-,108	0,898
Pereseis (vrdl lahut/lesest pärast rännet)										
lesk, lahutatud	-,422	0,656	1,435*	4,199	,639	1,895	1,683**	5,379	1,628**	5,096
abielus	-1,556**	0,211	1,237**	3,447	,768*	2,156	,382	1,465	1,050**	2,859
muutus peale rännet	-1,231**	0,292	-,946**	0,388	-,632*	0,531	-,562*	0,57	-1,652**	0,192

** oluline tasemel $p < 0,01$; * oluline tasemel $p < 0,05$

põhjustel kui perekondlikel põhjustel. Võrrelduna keskharidust omavate inimestega olid pigem kõrgharidusega inimesed ning võrrelduna vallalistega pigem abielus või lahutatud/lesed need, kes rändasid suurema tõenäosusega elukeskkonna parandamise eesmärgil kui perekondlikel põhjustel.

Ülaltoodud analüüsist järeldus, et keskuste suund on iseloomulikum õppimise eesmärgil liikujaile, eluasemega seotud ränded viivad pigem madalamatele asustussüsteemi hierarhiaastmetele ning töörännet prognoosib pigem keskuste või maavaldade suund kui liikumine keskuste tagamaale. Rändesuundades ei olnud erinevusi elukaaslase või sugulaste/tuttavatega kokku/lahku kolimise ega ka elukeskkonna parandamise eesmärgil sooritatud rännete puhul. Ka võib öelda, et sooline erinevus rändepõhjuste osas väljendub selgemini tööga seotud rändes ning õpingute eesmärgil sooritatud elukohavahetuse puhul. Kahjuks väike siserändes osalenute osakaal küsitletest ei võimaldanud mudelisse lisada vanuse tunnust, seega ei olnud võimalik jälgida elukohavahetajate vanuse ja rändepõhjuste koosmõju.

Järgnevalt on võetud vaatluse alla ainult siserändes osalenud 18-35-aastased küsitletud. Prognoosimaks noorte täiskasvanute rändepõhjust, on kaasatud järgmised tunnused: rändesuund, haridus, rahvus ning sugu. Ka seekord on mudeli kirjeldusvõime hea – 30% ning kõik valitud tunnused statistiliselt olulised. Analüüs näitab, et võrreldes õpingute jätkamise eesmärgil rännanud nendega, kes liikusid eluasemega seotud põhjustel, võib ootuspäraselt väita, et nende ränne oli suunatud eelkõige linna ning nende seas oli suurema tõenäosusega rohkem eestlasi kui mitte-eestlasi (tabel 30). Soolises lõikes iseloomustab õpingute põhjusel liikumine 2,7 korda suurema tõenäosusega noori naisi kui mehi ning mõnevõrra üllatavalt oli rändajate haridustase neli korda suurema tõenäosusega keskharidusest madalam.

Tabel 30. Rändepõhjuste tõenäosus erinevates 18-35-aastase rahvastiku allrühmades (multinoomne regressiooni mudel), taustatunnuseks eluasemega seotud rändepõhjusted.

	õpingud		elukaaslane		töö		sugulased/ tuttavad		elukeskonna parandamine	
	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)
Rändesuund (vrdl maa suund)										
linna suund	2,501**	12,191	,493	1,638	,981*	2,666	,585	1,795	-,064	,938
tagamaa suund	-,255	,775	-,558	,572	-1,140	,320	-,874	,417	-,159	,853
Haridus (vrdl keskharidus)										
alla kesk	1,430**	4,179	-,131	,877	-,110	,896	,766	2,151	-,028	,973
kõrg	-,132	,877	,193	1,213	,938	2,556	-,254	,776	,417	1,517
Rahvus (vrdl muulane)										
eestlane	1,777**	5,913	1,262**	3,534	1,444	4,238	,824	2,280	,904	2,470
				.						
Sugu (vrdl naine)										
mees	-1,005**	,366	-,456	,634	,213	1,237	,010	1,010	-,415	,661

** oluline tasemel $p < 0,01$; * oluline tasemel $p < 0,05$

4 Arutelu

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli anda ülevaade kahe rahvaloenduse vahelisel perioodil elukohta vahetanute soospetsiifilisest rändekäitumisest. Analüüsi empiiriliseks aluseks oli ühelt poolt ESA 2000. aasta Rahva- ja eluruumide loenduse (rahvaloendus) ning teiselt poolt ESA poolt läbiviidava tööjõu-uuringu 2002. aasta andmed. Järgnevalt vaatleme analüüsitulemusi püstitatud hüpoteesidest lähtuvalt.

Hüpotees 1: Rändeintensiivsus nooremas täiskasvanueas on soospetsiifiline, mis seisneb noorte naiste suuremas rändeintensiivsuses võrreldes noorte meestega ning erineb oluliselt rändeaktiivsusest üldiselt. Naiste suurem rändeintensiivsus meestega võrreldes noorte vanusegrupis ning meeste veidi suurem rändeintensiivsus üldiselt kinnitavad püstitatud hüpoteesi.

Meeste ja naiste rändeintensiivsuses üldiselt ei ilmnunud 1990ndatel olulisi erinevusi, kuid meeste mobiilsus oli siiski mõnevõrra suurem. Järelikult säilis 1990. aastatel nõukogude ajale iseloomulik meeste mõnevõrra suurem rändeintensiivsus naistega võrreldes, mida on kirjeldanud Marksoo (1987). Tõenäoliselt oli meeste suurema mobiilsuse põhjuseks asjaolu, et 1990ndatel aastatel ületas tööränne intensiivsus esimest korda pererände intensiivsuse ning meeste rändes olid ülekaalus tööga ja naiste rändes perekonnaga seotud põhjused (Ainsaar 2002; Tammaru ja Sjöberg 2000).

Kinnitades esimest hüpoteesi, eristus noorte vanusegrupi rändekäitumine nii rändeintensiivsuse kui ka soospetsiifilisuse poolest. See, et noorte ränne erineb kogurahvastiku rändest suurema rändeintensiivsuse poolest, ei ole sugugi üllatav. Mitmed uurimused nii Eestis kui ka välismaal on tõestanud, et noored täiskasvanud ongi kõige mobiilsem vanusegrupp (vt. nt. Robinson 1993; Fisher ja Malmberg 2001; Katus jt 1998, Jõeveer 2003 jt). Ka on mitmed autorid (Robinson 1993, Nilsson 2003 jt) viidanud suurematele so erinevustele noorte rühmas teiste vanuserühmadega võrreldes. Enamasti püüti seda seostada inimeste teiste sotsiaal-demograafiliste tunnustega. Käesolev uurimus näitab, et põhi- ja keskharidusega noorte rändeintensiivsuses oli sooline erinevus kõige suurem. Seda seletavad eelkõige erinevused noorte haridussuhtides, millele annavad kinnitust ka Tiidu ja Egloni (2000) oletusele eesti naiste suuremate haridusambitsioonide osas meestega võrreldes.

Autori poolt bakalaureusetöös teostatud noorte tulevikuplaanide analüüs koolinoorte uurimuse alusel kinnitas haridusorientatsiooni seost kavandatava rändega. Selgus, et maakondades, kus esinesid suuremad erinevused tüdrukute ja poiste tulevase elukoha valiku plaanides, ilmnesisid ka suuremad lahknevused haridusorientatsioonis.

Teiseks oluliseks teguriks inimese rändekäitumise juures on mitmed autorid pidanud abielulisust. Ka antud uurimusest järeldus, et vallaliste rändeintensiivsus on teistest rahvastikurühmadest suurim ning ka sooerinevused olid selles rühmas olulisimad. Seega võib abiellumise edasilükkamine edaspidi süvendada veelgi soolisi erinevusi noorte rändekäitumises.

Seni on väidetud, et naiste rändeaktiivsus on suurem siserändes ning mehed on aktiivsemad välisrändes, kuid üha enam räägitakse välisrände feminiseerumisest Euroopas (vt. ka Kofman 2003). Nyberg-Soerenseni jt (2002) ennustavad peagi rändeaktiivsuse tõusu rahvastikurühmas, mis koosneb noortest üksikutest naistest ja naissoost leivateenijatest. Kriegeri (2004) poolt kogutud andmetel jagunesid 2002. aastal Baltimaadest pärit mõnda teise Euroopa Liidu riiki rändamise kavatsusega inimesed sooliselt enamvähem pooleks (48% naisi ja 52% mehi), kusjuures valdav enamus – 85% neist kuulusid 15-39-aastaste vanusegruppi. Samas on lisaks Slovakkiale ja Sloveeniale ka Eesti kohta välja toodud mõnevõrra üllatav tulemus – meeste osakaal ületas naiste osa nende hulgas, kes olid rändepõhjuseks nimetanud perekondlikke põhjusi. See lubab oletada juba praegu Nyberg-Soerenseni jt (2002) ennustuse tõesust Eesti puhul.

Hüpotees 2: Erinevad asustushierarhiate tasemed on tõmbe- ja tõukejõudude poolest soospetsiifiliste erinevustega just nooremas täiskasvanute gruppis, mille tulemusena on linnastumise tõenäosus naistel meestega võrreldes suurem. Olulisimaks noorte rändekäitumise intensiivistajaks on haridustee jätkamine, sellele viitab noorte koondumine kahte suuremasse linna, kus asuvad enamuse kõrgkoolidest. Naiste meestest suurem haridusambitsioonikus on põhjuseks ka suuremale linnastumisele võrreldes meestega. Seega leidis ka hüpotees 2 kinnitust.

Noorukite ja noorte täiskasvanute kõrge rändeintensiivsus, eriti linnasuunaline, on suundumus, mis iseloomustab paljusid Euroopa riike (Rees ja Kupiszewski 1998). Noorte linnasuunalist liikumist kinnitab ka käesolev analüüs. Kinnitamaks püstitatud hüpoteesi, näitas analüüs naiste aktiivsemat linnastumist vaadeldaval perioodil, viidates soospetsiifilistele erinevustele asustushierarhiate tasemete tõuke- ja tõmbejõududes. Siiski ei olnud ka noorte arvel kasvanud kõik linnad, vaid rahvastiku liikumine on toimunud eelkõige asustushierarhias ülespoole, kusjuures naised olid siin aktiivsemad. Näiteks on regioonikeskused kasvanud ainult noorte naiste osas. Ühelt poolt tuleb siin rääkida jällegi naiste suuremast haridusambitsioonikusest – enamus kõrgkoolidest asuvad Tartus ja Tallinnas. Seega haridustee jätkamine intensiivistab noorte rändekäitumist. Teine osa noori valivad peale kooli lõpetamist töölemineku. On teada vägagi erinev Eesti meeste ja naiste osakaal tegevusalade lõikes (majandusharuti). 1990ndate aastate alguses toimusid Eesti majanduses põhjalikud ümberkorraldused. See mõjutas oluliselt ka tööturu olukorda, mis kajastub üsna selgesti meeste ja naiste hõivestruktuuri muutuses (Eamets jt 1997; Puur 1997). Vöörmanni (2005) andmetel olid 1989. aastal naised traditsiooniliselt ülekaalus sellistes majandusharudes nagu tervishoid, haridus, kaubandus, finantsvahendus. Mehed moodustasid enamuse ehituses, mäetööstuses, energeetikas, gaasi- ja veevarustuses ning põllumajanduses. 1990ndate aastate lõpuks oli kolmekümnendate eluaastate algusesse jõudnud meeste ja naiste hõivestruktuur teisenenud. Järjekindlalt langes põllumajanduses rakendust leidnud meeste, eriti aga naiste osakaal.

Hüpotees 3: Noorte täiskasvanute grupis on olulisimaks rändekäitumise tõmbejõuks soospetsiifiliselt toimiv hariduse jätkamise võimaluste rohkus, viidates suuremale õpperände tõenäosusele naiste puhul. Haridustunnus mõjutas tugevamini naiste tõenäosust linnaga seotud rändeks kui meestel, kinnitades kolmandat hüpoteesi.

Mitmed varasemad uurimused on viidanud rändeintensiivsuse kasvule haridustaseme tõustes (vt nt Nilsson, Newbold jt). Käesolev analüüs kinnitas seda noorte vanusegrupis, mis on igati ootuspärane, arvestades, et õppimise eesmärgil rändavadki pigem nooremad inimesed, samuti 18-49-aastaste meeste seas oli selline tendents märgatav. 18-49-aastaste naiste osas aga haridustaseme tõustes rändeintensiivsus hoopiski langes, mis lubab oletada, et meeste tagasiränne keskustest on tugevam ning naiste paigastumine linnas kiirem kuna elutsüklite

nihutatuse tõttu on kõrghariduse omandamine meestel naistest hilisem. Seega meeste naistest suurem vastulinnastumine on tõenäoliselt seotud tagasirändega, samas naised tulevad linna selleks, et seal suurema tõenäosusega ka paigastuda, kuigi vastulinnastumist on vanuse kasvades ka naiste seas. Naiste tugevamale paigastumisele viitab ka see, et naiste rändes oli maaliste valdade rändesaldo eranditult kõikide teiste hierarhiatasemete suhtes koguarvuliselt negatiivne, meeste rändes aga positiivne. Teiselt poolt võib olla meeste rändeintensiivsuse kasv haridustaseme kasvades seotud ka meeste suurema osalemisega töörändes võrreldes naistega.

Koolinoorte uurimusest selgus, et ligi pooled maalistes asulates elavatest koolitüdrukutest arvavad, et peale kooli lõpetamist lahkuvad nad alaliseks oma kodukohast ja vaid kümnendik oli neid tüdrukuid, kes kavatsesid oma koduvalda elama jääda. Ühe põlvkonna elukäiku analüüsinud Titma (1999) on jõudnud järeldusele, et keskhariduse omandamisel tehtud plaanid prognoosivad paiksust ja migratsiooni. Nooruses elukoha suhtes tehtud plaanid viiakse iseseisvudes enamasti ellu: kui aastaid tagasi tundus Tallinn ahvatlev ja atraktiivne, siis on kooli-ja elutee sinna ka pöördunud.

2003. aastal Praxise ja Regio poolt läbi viidud koolivõrgu uurimusest (Annus jt 2005) selgus, et õpilaste ränne Eestis omas juba 2003. aastal üsnagi suurt mahtu ning et selgelt suurimaks õpilaste liikumise sihtkohaks oli Tallinna linn, millele järgnesid Tartu ja Pärnu linn. Seega võib olla, et õppimisega seotud ränne pealinna või regioonikeskustesse saab tulevikus alguse veelgi nooremas eas – juba gümnaasiumiõpinguid jätkatakse suuremates keskustes.

Hüpotees 4: Naiste rände suurem resultatiivsus mõjutab regionaalse soolise disproportsiooni süvenemist nooremas täiskasvanueas. Meeste naistest suurem vastulinnastumine on tõenäoliselt seotud tagasirändega, samas naised tulevad linna selleks, et seal suurema tõenäosusega ka paigastuda, andes kinnitust viimasele hüpoteesile.

Naiste rände seaduspärasusi uurinud Marksoo (1987) väidab, et naiste ränne on võrreldes meestega resultatiivsem, millest võib järeldada, et naised iseloomustab meestest kiirem paigastumine. Üheks oluliseks paigastumisele kaasaaitavaks teguriks võib olla naiste varasem

iseseisvumine, millele viitab ka meestega võrreldes naiste keskmiselt madalam pereloomevanus. Kuna statistika näitab, et abielunaised vahetavad vallalistest oluliselt harvemini oma elukohta, siis pereloomine tähendab tihti naise jaoks ka paigastumist. Tuginedes kirjandusele võib ühe paigastumisele kaasaaitava tegurina välja tuua ka naiste parema kohanemisvõime.

Marksoo (1987) on peamist kompensatsiooni maalt linna ja väiksematest linnadest suurematesse õppima suunduvate naiste rände näinud õpingutejärgsest töölesuunamisest tekkivaid rändevoolusid. Eelmise riigikorra ajal see nii oligi, mida kinnitab ka asjaolu, et 1977. aasta andmetel jäi üle 10% meeste ülekaaluga külanõukogude osakaal kõigis vanusegruppides alla poole. Tänapäevaks on õpingute järgsed suunamised lõpetatud ning ka meeste ülekaaluga valdade osakaal võrreldes 1977. aasta tasemega on suurenenud. Käesolev uurimus näitas, et 2000. aastal moodustasid 20-24-aastaste meeste ülekaaluga (>10%) maalised omavalitsused üle kolme neljandiku valdadest. 30-34-aastaste vanusegrupis meeste ülekaaluga (>10%) valdasid oli veidi üle veerandi, kuid naiste ülekaaluga linnad moodustasid ligi poole. Statistika näitab, et naised iseloomustab nii pikem haridustee kui ka lõppkokkuvõttes kõrgem haridustase. Haritud naised ei leia motivatsiooni lahkuda palju suuremaid töötingimusi pakkuvast linnapiirkonnast. Seega siis lisaks eelmainituile on naiste paigastumise juures oluline osa naiste keskmiselt kõrgemal haridustasemel.

Vihjates uue rändepöörde algusele Rootsis, muutuvad Bengtssoni ja Johanssoni (1995) nägemuses töökoha ja elukoha sidemed üha nõrgemaks. Tööjõud muutub mobiilsemaks seoses tööülesannetega ning mitte enam seoses elukohaga. Mõlemad abikaasast sisenevad tööturule, kusjuures vähemalt üks neist, tavaliselt naine, töötab kohalikus või regionaalses teenindussektoris. Samuti on saanud tavaliseks töötada ühel päeval nädalas kodus. Elukvaliteet, keskkond, kultuurisündmused, vaba aja veetmise võimalused ja head transporditingimused on saanud paljudele väärtuslikumaks kui töökoha lähedus elukohale.

Kokkuvõte

Käesolev magistritöö käsitleb meeste ja naiste rändekäitumist Eestis kahe rahvaloenduse (1989 ja 2000) vahelisel perioodil. Töö autori jaoks oli huvipakkuv demonstreerida just noore täisealise rahvastikurühma (18-35a) sootüüpilist rändekäitumist kogurahvastiku taustal, tuues lisaks välja rändekäitumist iseloomustavaid ja eristavaid sotsiaal-majanduslikke ning demograafilisi näitajaid ja käsitleda rändepõhjust. Töö empiiriliseks aluseks on Eesti Statistikaameti poolt läbi viidud Rahva ja eluruumide loenduse (2000) ning Eesti Tööjõu-uuringu (2002) andmed. Uurimisülesande lahendamiseks püstitati kirjanduse toel neli hüpoteesi, mis kõik leidsid kinnitust.

Käesoleva magistritöö põhitulemused saab kokku võtta järgnevalt.

1. Eesti rahvastiku rändeintensiivsus rahvaloenduste vahelisel perioodil oli selgelt nii soo- kui ka vanusespetsiifiline. Vaadeldaval perioodil vahetasid üle kolmandiku 20-33-aastastest naistest oma elukohta. Rändes osalenud naiste arvuline ülekaal on suurim vanuses 19-31 aastat. Meeste rändeintensiivsus hakkab langema hilisemas vanuses kui naistel ning üle 33-aastaste grupis ületab meeste rändeintensiivsus stabiilselt naiste oma.
2. Üldine siserände põhisuundade analüüs sugude lõikes näitab, et kõigis rändesuundades on naismigrante meesmigrantidest arvuliselt rohkem, seda nii kogurahvastiku kui ka noorte vanuserühma lõikes. Siiski teistest suurem sooline erinevus rändeintensiivsuses oli kogurahvastiku lõikes linn-maa rändes kui meeste intensiivsus ületas oluliselt naiste rändeintensiivsust. Noorte rahvastikurühma lõikes oli rändeintensiivsus naistel meestest märkimisväärselt suurem linna-suunalises rändes.
3. Mitmed varasemad uurimused on viidanud rändeintensiivsuse kasvule haridustaseme tõustes. Käesolev analüüs kinnitab seda 18-35-aastaste seas soolise erinevusega. Võrdluseks toodud 18-49-aastaste seas jääb küll kahes madalamas haridusgrupis rändeintensiivsus meeste puhul samaks ja tõuseb kõrgharidusega meeste grupis, kuid naiste puhul haridustaseme tõustes rändeintensiivsus vastupidiselt - langeb.
4. Inimeste perekonnaseis mõjutab teatud määral rahvastikurände mustrit. Selgus, et vallalised rändavad rohkem kui pereinimesed. Noorte puhul on perekonnaseisul aga väiksem roll rändekäitumise mõjutajana kui vanemaealistel.

5. Siserände analüüs kohaliku omavalitsuse üksuste lõikes näitas, et saldokordaja oli 1990. aastatel nii meeste kui ka naiste rändes positiivne vaid neljandikul linnadest, valdadest oli rändesaldo positiivne 53% meeste ja 43% naiste rändes. Rändesaldokordaja väärtus oli seotud kaugusega maakonnakeskusest: kauguse kasvades suurenes negatiivse rändesaldoga valdade arv ning saldokordaja väärtus muutus väiksemaks, ning vastupidi, maakonnakeskuste lähedal oli rohkem positiivse rändesaldoga valdu ja saldokordaja väärtus sellisel juhul suurem. Soorinevused ilmnesisid vaid Jõgeva ning Ida-Viru maakonna suuremate linnade lähivaldades, kus meeste rändesaldo oli positiivne, naiste rändesaldo aga negatiivne.
6. Võttes aluseks omavalitsusüksuste erinevused meeste ja naiste rändes, jagunevad linnad ja vallad tinglikult nelja rühma: *'kasvavad'* (meeste ja naiste rändesaldo oli positiivne), *'kahanevad'* (meeste ja naiste rändesaldo oli negatiivne), *'maskuliniseeruvad'* (meeste rändesaldo oli positiivne, naiste rändesaldo aga negatiivne) ning *'feminiseeruvad'* (meeste rändesaldo oli negatiivne ja naiste rändesaldo positiivne). Pool omavalitsusüksustest kuulus 1990ndatel aastatel *'kahanevasse'* rühma. *'Kasvanud'* omavalitsusüksused paiknesid peamiselt maakonnakeskuste tagamaal, *'kahanenute'* rühma kuulusid peamiselt maakonnakeskused ja maakondade äärealad. Kõige enam *'maskuliniseerunud'* omavalitsusüksusi paiknes Tartu ja Ida-Viru maakonna äärealadel.
7. Noorte täiskasvanute (18-35a) rändeintensiivsus 1990. aastatel oli soospetsiifiline. Analüüsist selgus, et noored naised on meestest rändeintensiivsemad. Soospetsiifika tulenes eelkõige maa-linn ning linn-linn rändesuunast. Kõikide vanuserühmade lõikes oli rahvastiku rändeintensiivsus noorte grupiga võrreldes oluliselt väiksem ning nõrgema soospetsiifikaga – vastupidiselt noortele oli kogurahvastikus meeste rändeintensiivsus mõnevõrra suurem kui naistel.
8. Noorte naiste intensiivsem linnastumine võrreldes meestega võimendab regionaalset soolist disproportsiooni noorte vanuserühmades, mille tulemusena oli aastaks 2000 paljudes maalistes omavalitsustes kujunenud noorte meeste, linnalistes omavalitsustes aga noorte naiste ülekaal rahvastikus.
9. Õpingud on suurema tõenäosusega noorte naiste kui noorte meeste rändepõhjuseks.

Kokkuvõttes, eesti rahvastiku rändekäitumises väljenduvad soospetsiifilised iseärasused, mis seostuvad eelkõige elukohavahetajate nooremas grupis naiste suuremate hariduslike püüdlustega ja rändeaktiivsuse varasemas kahanemises meestega võrreldes. Just selline noorte rändekäitumise soospetsiifilisus võimendab soolist disproportsiooni erinevates Eesti piirkondades.

Gender-related internal migration patterns in Estonia during the 1990s

Kristel Kutsar

Summary

The current master's thesis looks at internal migration patterns of men and women during the time period between two Civil Censuses (1989-2000). Gender specific migration behaviour of young adults (18-35 years of age) compared to the total population and related to their social-economic and demographic variables as well as reasons to move has been a special focus of the study. Two datasets – the Civil Census (2000) and Estonian Labour Force Survey (2002) form the empirical basis of the analysis.

Main results of the study are as follows.

1. The migration intensity during the time of the observation has been gender and age specific. Over one third of 20-30 years old women had changed their living place, the intensity being the highest compared to men among 19-25 and the 29-31 year-olds. Migration intensity of men started to decline later than that of women and stayed permanently higher among men 33 years and older.
2. All directions of the migration were more represented by women, being true for the total population as well as for the group of young adults. However, in the urban-rural migration direction men of all age groups were more represented than women while rural-urban and urban-urban migration was more represented in the young women's group.
3. Several former studies have referred to increasing migration intensity together with increasing educational level. This was confirmed only for the 18-35 age group without significant gender difference in the current study. Oppositely, in the age group of 18-49 years, female migration intensity decreased while the educational level increased.
4. The marital status has only a slight impact on migration patterns. The current study revealed that single and never-married individuals moved more often than the married ones while the marital status had less impact among the young adult group compared to the older age groups.

5. Internal migration by local community units showed that migration rates of both genders were positive only by one forth of the urban and about a half of the rural cases, the latter being dependent on the distance from the county centre – peripheral communities showed negative migration rates, as the rule. Gender differences were revealed only by the communities of Jõgeva and Ida-Viru county, located close to the bigger cities. Here the migration rate for men was positive and for women negative.
6. Proceeding from differences in migration patterns of men and women, the local communities could be grouped as following: (a) '*ascending*' – with positive migration rates for both genders; (b) '*descending*' – with negative migration rates for both genders; (c) '*masculinising*' – positive migration rate for men and negative for women and (d) '*feminising*' – positive migration rate for women and negative for men. Half of the local communities went in the '*descending*' group in the 1990s. The '*ascending*' communities were more often situated close to the county centres while among the '*descending*' communities the county centres and the peripheral communities were found more often. The most '*masculinised*' were the peripheral communities of Tartu and Ida-Viru counties.
7. Migration intensity of young adults during the 1990s was gender and age specific. The current study revealed that young women were more active to move compared to young men and the group of young adults were more active to move than the older population groups. Oppositely to the group of young adults, migration intensity stayed stably higher among men compared to women among the older age groups.
8. Urbanisation was a characteristic feature of the migration of young adults and the main reason to move were studies. As studies were the reasons to move with higher probability for women than for men, the higher motivation to study explains the higher migration intensity among young women compared to young men.
9. Higher urbanisation flows of young women compared to men caused regional gender unbalance among younger age groups that could be observed in overrepresentation of young men in rural communities and young women in urban communities by 2000 as a result.

To conclude, internal migration in Estonia is gender-specific. It is revealed in higher migration intensity of young women, with the main reason of moving for studies and earlier

settlement compared to men. This kind of gender specificity is the main factor causing regional gender disproportion in Estonia.

Kasutatud kirjandus

- Ainsaar, M. 1990. Maa-linn ränne Eestis. Diplomitöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Ainsaar, M. 1994. Noorte ränne Eestis ühe põlvkonna näitel. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Ainsaar, M. 1999. Changes in internal migration: are there any changes and what counts? Teoses: Regional policy and migration (toim M. Ainsaar). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 114-126.
- Ainsaar, M. 2002. Migration trends and reasons in Estonia in the 1990's. Teoses: Living Conditions in Estonia Five Years Later. Norbalt II (toim D. Kutsar). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 148–163.
- Ainsaar, M. 2004. Reasons for move: a study on trends and reasons of internal migration with particular interest in Estonia 1989-2000. Doktoritöö. Turu : Turu Ülikool.
- Ainsaar, M. 2005. Sooerinevused siserände põhjustes üleminekuajal. Teoses: Asustus ja ränne Eestis: uurimusi Ann Marksoo 75. sünnipäevaks (toim H. Kulu ja T. Tammaru). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 170-183.
- Annus, T., Kanep, H., Kraut, L., Kliimask, J., Noorkõiv, R., Paabut, A., Paulus, A. 2005. Üldhariduskoolide võrgu korraldamine. www.hm.ee – 20.02.2006.
- Antons, P. 2003. Tööhõive regionaalsed erinevused ja siseränne. Teoses: Ränne üleminekuaja Eestis (toim T. Tammaru ja H. Kulu). Tallinn: Statistikaamet, 121-141.
- Bengtsson, T., Johansson, M. 1995. The New Migration Transition – the Case of Post-Industrial Sweden. Demography, Economy and Welfare. Scandinavian Population Studies 10, 217-235.
- Berg, L., Drewett, L., Klaassen, A., Rossi, A., Vijverberg, C. 1982. A Study of Growth and Decline. Oxford: Pergamon Press, 539-558.
- Berg, L. van den. 1999. The urban life-cycle and the role of market-oriented revitalization policy in Western Europe. Teoses: Urban Change in the United States and Western Europe. Comparative Analysis and Policy (toim A. Summers, P. Cheshire ja L. Senn). Washington: The Urban Institute Press, 539–558.
- Berger, M.C. 1989. Demographic Cycles, Cohort Size, and Earnings. Demography 26, 311-321.
- Berry, B., N. Markee, N. Flower ja G. Gienat. 2000. Interpreting what is rural and urban for Western U.S. counties. The Professional Geographer 52:1, 93-105.

- Bielby, W. ja D. Bielby. 1992. "I will follow him": Family ties, gender-role beliefs, and reluctance to relocate for a better job. *American Journal of Sociology* 97:12, 41–67.
- Bogue, D. 1969. *Principles of Demography*. New York: John Wiley & Sons.
- Bonney, N., Love, J. 1991. Gender and migration: geographical mobility and the wife's sacrifice. *Sociological Review* 39, 335-348.
- Boyle, P., K. Halfacree ja V. Robinson. 1998. Migration and the life-course. Teoses: *Exploring Contemporary Migration* (toim P. Boyle, K. Halfacree ja V. Robinson). Essex: Addison Wesley Longman, 105–127.
- Boyle, P. Cooke, T.J., Halfacree, K. 2001. A cross-national comparison of the impact of Family Migration on Women's Employment Status, *Demography* 38, 201-213.
- Brown, L ja E. Moore. 1970. The intra-urban migration process: a perspective. *Geografiska Annaler* 52B:1, 1-13.
- Cadwallader, P. 1989. A conceptual framework for analysing migration behaviour in the developed world. *Progress in Human Geography* 13:4, 494-511.
- Cadwallader, P. 1992. *Migration and residential mobility. Macro and micro approaches*. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Carter, H., Glick, P.C. 1970. *Marriage and divorce; A social and economic study*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Champion, T. 1989a. Counterurbanization in Britain. *The Geographical Journal* 155:1, 52–59.
- Champion, T. 1989b. Counterurbanisation: The conceptual and methodological challenge. Teoses: *Counterurbanisation: The Changing Pace and Nature of Population Deconcentration* (toim T. Champion). London: Edward Arnold, 19–33.
- Champion, T. 2001. Urbanization, suburbanisation, counterurbanization and reurbanization. Teoses: *Handbook of Urban Studies* (toim R. Paddison). London: Sage Publications, 143–161.
- Champion, T. 2002. Population change and migration in the British urban system. Teoses: *International Handbook of Urban Systems* (toim H. Geyer). Chaltenham: Edward Elgar, 87-120.
- Charney, A.H. 1993. Migration and the public Sector: A survey. *Regional Studies* 27:4, 313-326.
- Clark, W.A.V. 1982. Recent research on migration and mobility: a review and interpretation. *Progress in Planning* 18:1, 1-56.

- Clark, W.A.V. ja J.L. Onaka. 1983. Life cycle and housing adjustment as explanations of residential mobility. *Urban Studies* 20, 47-57.
- Cooke, T.J., Bailey, A.J. 1996. Family migration and the employment of married men and women, *Economic Geography* 72, 38-46.
- Cooke, T.J. 2001. 'Trailing wife' or 'trailing mother'? The effect of parental status on the relationship between family migration and the labor-market participation of married women. *Environment and Planning A* 33, 419-430.
- Cooke, T.J. 2003. Family Migration and the Relative Earnings of Husbands and Wives. *Annals of the Association of American Geographers* 93:2, 338-349.
- Coombs, R.H. 1969. Problems in Mate Selection. *The Family Coordinator* 18:3, 293-296.
- Dahlström, M. 1996. Young women in a male periphery: experiences from the Scandinavian north, *Journal of Rural Studies* 12, 259-271.
- DaVanzo, J., Morrison, P. 1981. Return and other sequences of migration in the United States. *Demography* 18:1, 85-101.
- Davis, H.G. 1995. *Demographic Projection Techniques for Regions and Smaller Areas*. UBC Press.
- Deshingkar, P. ja S. Grimm. Internal Migration and Development: A Global Perspective. International Organization for Migration. http://www.iom.int/documents/publication/en/mrs_19_2005.pdf - 03.05.06.
- Eamets, R., D. Kulikov ja K. Philips. 1997. Estonian Labour Force Survey 1995: Structural Changes in the Estonian Labour Market in 1989-1994. Tallinn-Viljandi: ESA.
- ESA. 2003. 2000/2001. aasta rahva- ja eluruumide loendused Eestis, Lätis ja Leedus. www.stat.ee – 12.11.2005
- Fielding, A. 1989. Migration and urbanization in Western Europe since 1950. *The Geographical Journal* 155:1, 60-69.
- Fielding, A. ja S. Halford 1993. Geographies of opportunity: a regional analysis of gender-specific social and spatial mobilities in England and Wales, 1971-1981. *Environment and Planning* 25:10, 1421-1440.
- Fisher, T. 2003. Differentiation of Growth Processes in the Peri-urban Region: An Australian Case Study. *Urban Studies* 40:8, 551-565.
- Fischer, P.A., Malmberg, G. 2001. Settled people don't move: on life-course and (im-) mobility in Sweden, *International Journal of Population Geography* 7:5, 357-371.

- Ford, T. 1999. Understanding population growth in the peri-urban region. *The International Journal of Population Geography* 5, 297-311.
- Geyer, H. 1996. Expanding the theoretical foundation of the concept of differential urbanization. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 87:1, 44-59.
- Geyer, H., Kontuly T. 1996. A theoretical foundation for the concept of differential urbanization. *Kordustrükk teoses: Differential Urbanization: Integrating Spatial Models* (toim H. Geyer ja T. Kontuly). London: Edward Arnold, 290-308.
- Goetz, S. 1999. Migration and Local Labor Markets. Regional Research Institute, WVU. <http://www.rri.wvu.edu/WebBook/Goetz/contents.htm> - 11.11.2005.
- Grundi, E.M.D., Fox, A.J. 1985. Migration during early married life. *European Journal of Population* 1, 237-267.
- Halfacee, K. H. 1993. Migration and gender, part 1. A neglected area of research? Paper presented at a meeting of the Population Geography Study Group, SAUS. University of Bristol, July.
- Halfacree, K. H. 1995. Household migration and the structuration of patriarchy: Evidence from the USA. *Progress in Human Geography* 19, 159-182.
- Halliday, J., Coombes, M. 1995. In search of counterurbanisation: some evidence from Devon on the relationship between patterns of migration and motivation. *Journal of Rural Studies* 11, 433-446.
- Heikkilä, E. 2002. Differential Urbanisation in Finland. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 94:1, 49-63.
- Holm, E., Sture, Ö. 1984. Migration in micro and macro perspective. *Teoses: Studies in Migration* (toim. Springfeldt & Waraström), Stockholm.
- Jansen, C. 1969. Some Sociological Aspects of Migration. *Teoses: Migration* (toim Jackson), Cambridge University Press, 60-73.
- Jõeveer, J. 2003. Siserände vanuserinevused üleminekuaja Eestis. *Teoses: Ränne üleminekuaja Eestis* (toim H. Kulu ja T. Tammaru). Tallinn: Statistikaamet.
- Kandla, K. 1996. Inimesed Pärnu linna arengu eeldusena. Tartu: Tartu Ülikool.
- Karjalainen, E. 1989. Migration and regional development in the rural communes of Kainuu, Finland in 1980-85. *Nordia* 23:1.
- Katus, K. (toim.) 1993. Mitmekeelne demograafiasõnastik. Eesti Demograafia Assotsiatsioon.

- Katus, K., M. Kupiszewski, P. Rees, L. Sakkeus, A. Herm ja D. Powell. 1998. Internal Migration and Regional Population Dynamics in Europe: Estonian Case Study. Working paper 98/14. School of Geography. University of Leeds: <http://www.geog.leeds.ac.uk/wpapers/working.html> - 20.12.2005.
- Katus, K., Puur, A., Põldma, A., Sakkeus, L. 1999. Rahvastikuvananemine Eestis. RU. Sari D, Eesti Kõrgkoolidevaheline Demouuringute Keskus, 1. Tallinn : Eesti Kõrgkoolide vaheline Demouuringute Keskus.
- Kjeldstad, R. ja J. E. Kristiansen. 2001. Constructing a regional gender equality index: reflection from a first experience with Norwegian data. Statistical Journal of the United Nations Economic Commission for Europe 18:1, 41-49.
- Kofman, E. 2003. Women migrants in the European Union, Paper presented at the joint OECD and European Commission conference on 'The Economic and Social Aspects of Migration', held 21-22 January 2003 in Brussels.
- Kok, H. 1999. Migration from the city to the countryside in Hungary and Poland. GeoJournal 49:1, 53–62.
- Krieger, H. 2004. Migration trends in an enlarged Europe. Quality of Life in Europe. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Kuddo, A. 1988. Eesti NSV rahvastiku prognoos: Eesti NSV rahvamajanduse arengu stsenaariumide konkursi võistlustöö. Eesti Teadus- ja Tehnilise Informatsiooni ning Majandusuuringute Instituut.
- Kulu, H. 1997. Eestlaste tagasiränne, 1940-1989: Lääne-Siberist pärit eestlaste näitel. Doktoritöö. Tartu : Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kulu, H. 2000. Suundumusi rändeuuringute metodoloogias: determinismist voluntarismist? Teoses: Inimesed, ühiskonnad ja ruumid. Inimgeograafia Eestis (toim J. Jauhiainen ja H. Kulu). Publicationes Instituti Geographici Universitatis Tartuensis 87. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 63–76.
- Kulu, H. 2001. Sõjajärgne sisseränne Eestisse võrdlevas perspektiivis. Akadeemia 11, 2379-2395.
- Kulu, H. 2005. Siseränne üleminekuajal: mitmetasandiline analüüs. Teoses: Asustus ja ränne Eestis: uurimusi Ann Marksoo 75. sünnipäevaks. Tartu, Tartu Ülikooli Kirjastus, 150-169.
- Kupiszewski, M., H. Durham ja P. Rees. 1998. Internal migration and urban change in Poland. European Journal of Population 14:3, 265–290.
- Kutsar, D ja E.-M. Tiit. 2002. Elutsüklid individuaalses ajas. Teoses: Elutingimused Eestis viis aastat hiljem. Norbalt II (toim D. Kutsar). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 7-34.

- Kutsar, K. 2000. Aktiivses abiellumiseas maarahvastiku sooline disproportsioon ja seda mõjutavad tegurid. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Lee, E. 1966. A theory of migration. *Demography* 3:1, 47-57.
- Lee, E.S. 1969. A Theory of Migration. Teoses: Migration (toim Jackson). Cambridge University Press, 282-297.
- Liaw, K. ja P. Kanaroglou. 1986. Metropolitan elderly out-migration in Canada, 1971–1976. *Research on Aging* 8:2, 201–231.
- Long, L. 1988. Migration and Residential Mobility in the United States. New York: Russell Sage.
- Lu, M. 1999. Do People Move When They Say They Will? Inconsistencies in Individual Migration Behavior. *Population and Environment: A Journal of Interdisciplinary Studies* 20:5, 467-475.
- Lõo, A. 1987. Majandite tööjõu olukorra ja seda mõjutavate tegurite uurimisest ekspertiisküsitluse vahendusel. Käsikiri, TAMI, Tallinn.
- Mabogunje, A. 1970. Systems approach to a theory of rural-urban migration. *Geographical Analysis* 2:1, 1-18.
- Markham, W., Pleck, J. 1986. Sex and willingness to move for occupational advancement: some national sample results. *Sociological Quarterly* 27, 121-43.
- Marksoo, A. 1987. Naiste rände seaduspärasusest Eestis. *Eesti Geograafia Seltsi Aastaraamat*, 98–112.
- Marksoo, A. 1990. Tallinn Eesti rahvarände süsteemis. *Eesti Geograafia Seltsi Aastaraamat* 25, 53–66.
- Marksoo, A. 1992. Dynamics of rural population in Estonia in the 1980s. Teoses: Estonia. Man and Nature (toim J.-M. Punning). Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia, 129–153.
- Mincer, J. 1978. Family migration decisions. *Journal of Political Economy* 86, 749–773.
- Moon, B. 1995. Paradigms in migration research: exploring „moorings” as a schema. *Progress in Human Geography* 19:4, 504-524.
- Mulder, C.H. 1991. Age-period-cohort models of short and long distance migration in The Netherlands, PDOD-paper no 6, Postdoctorale Onderzoekersopleiding Demografie, University of Amsterdam.
- Mulder, C.H. 1993. Migration dynamics: A life course approach. Thesis Publishers, Amsterdam.

- Mulder, C.H., Wagner, M. 1993. Migration and Marriage in the Life Course: a Method for Studying Synchronized Events. *European Journal of Population* 9, 55-76.
- Newbold, K.B. 1999. Spatial distribution and redistribution of immigrants in the metropolitan United States, 1980 and 1990. *Economic Geography* 75:3, 254-271.
- Nilsson, K. 2001. Migration among young men and women in Sweden. Doktoritöö. Umeå Ülikool, GERUM.
- Nilsson, K. 2003. Moving into the City and Moving out again: Swedish Evidence from the Cohort Born in 1968. *Urban Studies* 40:7, 1243-1258.
- Ní Laoire, C. 1999. Gender issues in Irish rural out-migration. Teoses: *Migration and Gender in the Developed World* (toim P.Boyle ja K. Halfacree). London: Routledge, 223-237.
- Nyberg-Soerensen, N., Van Hear, N., Engberg-Pedersen, P. 2002. The migration-development nexus: evidence and policy options. State of the art overview, CDR Working Paper 02. Copenhagen, Centre for Developmental Research.
- Olsson, G.1965. Distance and human interaction. A migration study. *Geografiska Annaler* 47B:1, 3-43.
- Pahl, R. ja J. Pahl 1971. *Managers and Their Wives*. London: Allen Lane.
- Pandit, K. 1997. Demographic Cycle Effects on Migration Timing and the Delayed Mobility Phenomenon. *Geographical Analysis* 29:3, 187-199.
- Plane, D.A., Rogerson, P.A. 1991. Tracking the Baby Boom, the Baby Bust, and the Echo Generations: How Age composition Regulates U.S. Migration. *The Professional Geographer* 43, 416-430.
- Puur, A. 1997. Emergence of Unemployment: Evidence from Estonia 1989-1995. *Trames* 51:3, 247-277.
- Ravenstein, E. 1885. On the laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society* 48:2, 167-235.
- Ravenstein, E. 1889. The laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society* 52:2, 241-305.
- Rees, P. Kupiszewski, M. 1998. Internal Migration and Regional Population Dynamics in Europe: A Synthesis. *Population Studies* 32. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Richardson, H. 1996. Polarization reversal in developing countries. Kordustrükk teoses: *Differential Urbanization. Integrating Spatial Models* (toim H. Geyer ja T. Kontuly). London: Edward Arnold, 143-160.

- Rissanen, E. 1997. Migrationens inverkan på de arbetslösa och de sysselsattas ställning på arbetsmarknaden i Finland. Teoses: Flytting og sysselsetting i nordiske land: Bruttoströmsanalyser og tilbudssidetilpasninger i de regionale arbeidsmarkedene (toim L.S. Stambol). Nordiska Ministerråd, Copenhagen, 559.
- Robinson, V. 1993. 'Race', gender, and internal migration within England and Wales. *Environment and Planning* 25:10, 1453–1465.
- Serow, W. 1996. Demographic and socioeconomic aspects of elderly migration in the 1980s. *Journal of Ageing and Social Policy* 8, 19–38.
- Shihadeh, E.S. 1991. The prevalence of husband-centered migration: Employment consequences for married mothers. *Journal of Marriage and the Family* 53, 432–444.
- Simmons, A.B. 1984. Migration and rural development: conceptual approach research findings and policy issues, *Population distribution, migration and Development. Proceedings of the Expert Group on Population Distribution*, New York, 156-191.
- Sjöberg, Ö., Tammaru, T. 1999. Transitional statistics: Internal migration patterns and urban growth in post-Soviet Estonia. *Europe-Asia Studies* 51:5, 421–842.
- Sjöberg, Ö. ja T. Tammaru 2000. Rahvastiku ruumiline ümberpaiknemine üleminekuperioodi Eestis. *Akadeemia* 12:8, 1730–1751.
- Sorlie, K. 2000. Klassiske analyser: Flytting og utdanning belyst i livslops- och kohortperspektiv. Oslo: Norsk Institutt for By- og Regionsforskning.
- Speare, A. Jr, Goldscheider, F.K. 1987. Effects of marital status change on residential mobility. *Journal of Marriage and the Family* 49, 455-464.
- Spitze, G. 1984. The effect of family migration on wives' employment: How long does it last? *Social Science Quarterly* 65, 21–36.
- Statistics Norway. Population Statistics. Internal migration, 2003. www.ssb.no – 16.09.2005.
- Stillwell, J., Rees, P., Boden, P. (toim). 1992. *Migration Processes and Patterns, 2: Population Redistribution in the United Kingdom*. Belhaven Press, London.
- Stouffer, S. 1960. Intervening opportunities and competing migrants. *Journal of Regional Science* 2:1, 1-26.
- Zelinsky, W. 1971. The hypotheses of the mobility transition. *Geographical Review* 61:1, 219–249.
- Zipf, G. 1946. The P_1P_2/D hypothesis: on the intercity movement of persons. *American Sociological Review* 11:6, 677-686.

- Tammaru, T ja Ö. Sjöberg 1999. On the move: explaining migration patterns in Estonia during the transition period. *International Journal of Population Geography* 5, 241-260.
- Tammaru, T. 2001. Linnastumine ja linnade kasv Eestis nõukogude aastatel. Doktoritöö, Tartu : Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Tammaru, T., Kulu, H., Kask, I. 2003. Siserände üldsuunad. Teoses: Ränne üleminekuaja Eestis (toim T. Tammaru ja H. Kulu). Tallinn: Statistikaamet, 5-27.
- Tammaru, T. 2005. Haridus ja eeslinnastumine Tallinna linnaregioonis. Teoses: Asustus ja ränne Eestis: uurimusi Ann Marksoo 75. sünnipäevaks. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 215-241.
- Thibaut, J.W., Kelley, H.H. 1959. *The social Psychology of Groups*, New York: Wiley.
- Tiit, E.-M. ja A. Eglon. 2000. Lapsed ja haridus. Lapsed Eestis. Tallinn: UNDP.
- Titma, M. (toim) 1999. Kolmekümneaastaste põlvkonna sotsiaalne portree. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.
- Uiboupin, M. 2003. Siserände hariduserinevused üleminekuaja Eestis. Teoses: Ränne üleminekuaja Eestis (toim H. Kulu ja T. Tammaru). Tallinn: Statistikaamet.
- Vöörmann, R. 2005. Põlvkonna sooline diferentseerimine. Teoses: Põlvkonnad muutuvast ajast (toim P. Kenkmann ja J. Saarniit), Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 224-245.
- Wagner, M. 1989. *Räumliche Mobilität im Lebensverlauf. Eine empirische Untersuchung sozialer Bedingungen der Migration*. Enke, Stuttgart.
- Wagner, M., Huinink, J. 1991. Neuere Trends beim Auszug dem Elternhaus. *Acta Demographica*, 39-62.
- Warnes, T. 1992. Migration and the life course. Teoses: *Migration Processes and Patterns*, 1: Research Progress and Prospects (toim T. Champion ja T. Fielding). London: Belhaven, 175-187.
- Winch, R.F. 1971. *The modern family*. New York : Holt, Rinehart & Winston, 1971.
- Wolpert, J. 1965. Behavioral aspects of the decision to migrate. *Papers and Proceedings of the Regional Science Association* 15, 159-169.
- Wolpert, J. 1970. Behavioral aspects of the decision to migrate. Teoses: *Population Geography: a Reader* (toim G. Demko, H. Rose ja G. Schnell). New York: McGraw-Hill Book Company, 298-306.
- Wood, C. 1982. Equilibrium and historical-structural perspectives on migration. *International Migration Review* 16:2, 298-312.